Madonele din Leningrad
DEBRA DEAN

DEBRA DEAN s-a născut și a crescut în Seattle. A absolvit Whitman College, în 1980, obținând astfel dublă licență în literatură engleză și teatru. După terminarea studiilor, s-a mutat la New York și, timp de doi ani, a urmat cursuri de teatru. A lucrat zece ani în diverse teatre din New York, după care a renunțat la actorie și s-a dedicat în întregime scrisului. În 1990, s-a mutat în nord-vestul Statelor Unite și a obținut titlul de Master of Fine Arts la Universitatea din Oregon. A început să predea și să își publice povestirile scurte în diverse reviste literare. *Madonele din Leningrad*, volumul ei de debut, a devenit la scurt timp după publicare un bestseller internațional, tradus în peste douăsprezece limbi. Lucrarea s-a bucurat și de o foarte bună primire din partea presei literare, *Booklist* numărând-o printre cele mai bune zece cărți ale anului 2006, iar American Library Association considerând-o cea mai importantă carte a anului 2006.

821.111(73)
D26

Madonele din Leningrad

DEBRA DEAN

Traducere din limba engleză
MARINA RADU

NEMIRA

Coperta colecției: Dana MOROIU, Corneliu ALEXANDRESCU
Ilustrația copertei: *Soliman, son of Bajazet, marries the niece of emperor Manuel*, detaliu

915472

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DEAN, DEBRA
Madonele din Leningrad / Debra Dean; trad.: Marina Radu
București: Nemira & Co., 2008
ISBN 978-973-143-128-4

I. Radu, Marina (trad.)

821.111-31=135.1

Debra Dean
THE MADONNAS OF LENINGRAD
© Debra Dean, 2006
Published by arrangement with HarperCollins Publishers, Inc.

© Editura Nemira & Co., 2007

Redactor: Georgiana PARASCHIV
Tehnoredactor: Vasile ARDELEANU

Tiparul executat de Alföldi Nyomda Rt.

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări,
fără acordul scris al editorului, este strict interzisă
și se pedepsește conform Legii dreptului de autor.

ISBN 978-973-143-128-4

La prețul de vânzare se adaugă 2% reprezentând valoarea
timbrului literar ce se virează Uniunii Scriitorilor din România.

Pentru Cliff,
tovarășul meu de călătorie

„Știu bine-acum, frumusețea cât va dăinui
Puterea mea de-a plânge nu se va ostoi."

ALEKSANDR PUȘKIN

Aceasta este o operă de ficțiune. Referirile la persoane, evenimente, locuri, instituții sau organizații reale au ca unic scop redarea impresiei de autenticitate și sunt folosite în mod fictiv. Toate celelalte personaje, întâmplări și dialoguri sunt produsul imaginației autoarei și nu sunt reale.

Pe aici, vă rog. Ne aflăm în marea Sală Spaniolă cu luminator. Cele trei săli cu luminator au fost proiectate pentru a găzdui cele mai mari pânze din colecție. Uitați-vă în sus. Bolta uriașă și friza, cu modele în relief și arabescuri aurite, seamănă cu un tort al miresei. Lumina cade pe parchetul de culoarea grâului, iar pereții sunt vopsiți în roșu-aprins, pentru a imita tapetul original care-i acoperea. Fiecare sală este decorată cu vaze încântătoare, candelabre imense și mese cu tăblii din pietre semipreționase lucrate în mozaic, după tehnica rusească.

Acolo, în stânga dumneavoastră, este o masă acoperită cu față de masă albă, dintr-un material greu. Trei țărani spanioli iau prânzul. Cel din mijloc ridică o carafă cu vin, oferindu-ne și nouă de băut. Este evident că se simt bine. Mâncarea e simplă – o strachină cu pești, o rodie și o pâine, dar e mai mult decât suficient. O pâine întreagă, pâine albă, nu ca pâinea de blocadă care e făcută mai mult din talaș.

Celorlalți locatari ai muzeului li se alocă doar trei bucățele de pâine pe zi. Pâine de mărimea și culoarea pietrișului. Și câteodată cartofi înghețați, scoși dintr-o grădină de la marginea orașului. Înainte de asediu, directorul Orbeli a comandat o cantitate impresionantă de ulei de in pentru vopsirea pereților muzeului. Acum prăjim bucățele de cartofi în uleiul de in. Mai târziu, după ce se vor termina cartofii și uleiul, vom face o piftie din cleiul folosit pentru încleiatul ramelor și o vom mânca.

Bărbatul din dreapta, care ridică degetul cel mare, este probabil artistul. Diego Rodríguez de Silva y Velázquez. Tabloul aparține perioadei sevillene timpurii și e o pictură de tipul *bodegones*, „scene din taverne".

Parcă ar fi transportată într-o lume bidimensională, poate într-o carte, și există doar pe această pagină. Dacă întorci pagina, tot ceea ce se afla pe pagina precedentă dispare din vedere.

Marina se trezește stând în picioare în fața chiuvetei de la bucătărie, ținând în mână o cratiță cu apă. N-are însă idee de ce. Clătește cratița? Sau tocmai a umplut-o? Greu de spus. Uneori are nevoie de toată puterea ei de judecată pentru a-și realcătui lumea din fragmentele pe care le are la îndemână: o cutie deschisă de Folgers, un carton de ouă de pe bufet, aroma vagă a pâinii prăjite. Micul dejun. A mâncat? Nu-și amintește. Atunci, e flămândă sau sătulă? Flămândă, se hotărăște ea. Și uite aici, cinci ouă minunate cuibărite în cartonul poros. Aproape că simte gălbenușul mătăsos al oului pe limbă. „Hai, își zice, mănâncă."

Tocmai își face niște ochiuri, când intră în bucătărie Dmitri, soțul ei, cu farfuriile murdare de la micul dejun.

– Ce faci? o întreabă.

Vede farfuriile din mâna bărbatului, restul uscat de gălbenuș de ou într-un castron, dovadă că a mâncat deja, probabil acum vreo zece minute, nu mai mult.

– Nu m-am săturat.

De fapt, foamea îi dispăruse, dar îi răspunde totuși așa.

Dmitri lasă vasele murdare, îi ia tigaia din mână și o pune și pe ea pe bufet. Buzele lui uscate îi ating în treacăt ceafa, apoi o conduce afară din bucătărie.

– Nunta, îi amintește el. Trebuie să ne îmbrăcăm. M-a sunat Elena de la hotel; e pe drum.

– Elena e aici?

– A sosit aseară, nu-ți amintești?

Marina nu-și aduce deloc aminte că și-a văzut fiica și știe precis că n-ar putea uita așa ceva.

– Unde e?

– Și-a petrecut noaptea la aeroport. A întârziat avionul.

– A venit la nuntă?

– Da.

În acest weekend e o nuntă, dar nu-și aduce aminte cine se căsătorește. Dmitri i-a spus că-i cunoaște și nu se îndoiește de el, dar...

– Și cine se căsătorește?

– Katie, fata lui Andrei. Și Cooper.

Katie e nepoata ei. Dar cine-i Cooper? Ar trebui să țină minte numele ăsta.

– L-ai cunoscut de Crăciun, îi spune Dmitri. Apoi l-ai revăzut la Andrei și la Naureen, acum câteva săptămâni. E foarte înalt. Bărbatul așteaptă un semn de recunoaștere, dar nimic. Erai îmbrăcată în rochia albastră cu flori, și la cină am mâncat somon, o ajută el.

Tot nimic. Femeia observă o umbră de disperare în ochii lui. Uneori, această privire e singurul lucru care-i dă de înțeles că ceva nu e în regulă. Începe cu rochia. Albastră. O rochie albastră cu flori. A fost o ofertă, vede ea cu ochii minții. A cumpărat-o de la Penney's.

– Are un guler plisat, îl anunță triumfătoare.

– Ce? se încruntă el.

– Rochia. Și ramuri de liliac.

Își amintește până și nuanța exactă. E aceeași culoare vie, ca a oului de măcăleandru, pe care o are și rochia Doamnei în albastru.

Thomas Gainsborough. *Portretul ducesei de Beaufort.* Chiar ea a împachetat tabloul la evacuare. Își amintește că a ajutat la scoaterea pânzei din rama aurită și apoi de pe cadrul care o ținea întinsă.

Ceea ce-i roade ei memoria consumă numai amintirile recente, momentele nesedimentate încă. Trecutul îndepărtat se conservă, se conservă chiar foarte

bine. Lucrurile petrecute la Leningrad acum șaizeci de ani reapar vii, suculente și parfumate.

La Ermitaj, se împachetează tablourile din galeria de pictură. Este trecut de miezul nopții, dar e încă destulă lumină naturală, pentru a nu aprinde becurile. Este sfârșit de iunie, 1941, și în acest punct atât de nordic soarele abia dacă trece ușor de orizont. *Belâie noci,* celebrele nopți albe. E năucă de oboseală, iar ochii o ustură de la rumeguș și de la cocoloașele de vată. Hainele îi miros urât și n-a mai dormit de câteva zile. Sunt prea multe de făcut. Cam o dată la optsprezece sau la douăzeci de ore se strecoară într-un pat militar de campanie din încăperea alăturată și cade imediat într-o stare fără vise. Nu e propriu-zis somn. E mai degrabă o dispariție temporară. Ca și cum s-ar închide un întrerupător. După o oră sau două, întrerupătorul se deschide din nou în chip misterios, iar ea se scoală ca un automat din pat și se întoarce la treabă.

Toate ușile și ferestrele sunt larg deschise ca să intre lumina, dar e totuși foarte umed. Avioanele bâzâie și huruie, dar nu mai tresare când aude vreunul chiar deasupra capului. În decurs de câteva zile și nopți, avioanele au devenit parte din acest vis straniu, tangibil și ireal în același timp.

Duminică dimineața. Germania a atacat fără declarație de război. Nimeni, se pare că nici măcar Stalin,

nu se aştepta la aşa ceva. Nimeni în afară de Orbeli, directorul muzeului. Cum s-ar putea altfel explica planul minuţios de evacuare care a apărut de îndată ce a fost anunţată la radio vestea atacului? Pe listă, toate tablourile, toate statuile, aproape toate obiectele aflate în posesia muzeului erau numerotate şi puse pe categorii, după mărime. Şi încă şi mai uluitor, din subsol au fost aduse lăzi şi cutii din lemn, pe ale căror capace erau deja scrise cu şablon numerele corespunzătoare. Şi au mai apărut, ca la comandă, kilometri de hârtie de împachetat, munţi de rumeguş şi cocoloaşe de vată, suluri pentru picturi.

Ea şi încă o ghidă de la muzeu, Tamara, tocmai l-au scos pe Gainsborough din ramă. Nu e unul dintre preferatele ei. Subiectul e o femeie dichisită, cu păr pudrat, rulat şi adunat tot într-o pieptănătură ridicol de înaltă, în vârful căreia e aşezată o pălărie de pene de-a dreptul stupidă. Şi totuşi, tocmai când e gata să aşeze pânza între foiţele de hârtie cerată, Marina e izbită de cât de despuiată pare imaginea scoasă din ramă. Mâna dreaptă ţine eşarfa albastră ca pentru a-şi proteja pieptul. Iar ochii negri se uită fix, dincolo de vizitator. Privirea, pe care Marina a considerat-o întotdeauna inexpresivă, i se pare dintr-odată tristă şi calmă, ca şi cum această doamnă dintr-o clasă conducătoare de demult îşi dă seama că soarta ei se va schimba din nou.

– Parcă ar vedea în viitor, îi spune Marina Tamarei.

– Ce? Cine?

Cu totul inexplicabil, Dmitri stă lângă fereastra din dormitor cu o rochie albastră în mână, pipăind cu degetele gulerul.

– Doamna în albastru. Tabloul lui Gainsborough.

– Hai mai bine să terminăm cu îmbrăcatul. Elena trebuie să sosească.

– Unde mergem?

– La nunta lui Katie.

– Ah, da, sigur.

Se îndepărtează de Dmitri și începe să caute prin caseta de bijuterii. O nuntă, așa că trebuie să se îmbrace elegant. O să-și pună... ai mamei... chestiile alea care atârnă din urechi. Le vede clar în minte, dar nu găsește cuvântul. Și nici obiectele. Îl poate întreba pe Dmitri unde sunt, dar mai întâi îi trebuie cuvântul. Ai mamei, dar ce? Sunt din aur filigranat, cu rubine mici. Are imaginea în minte, dar fără nici un cuvânt, nici în engleză, nici în rusă.

Știe ce se întâmplă cu ea; nu e proastă. Ceva îi roade memoria. A făcut gripă (astă-iarnă? acum două ierni?) și era cât pe ce să moară. Ea, care se lăudase că n-a fost niciodată bolnavă, care a supraviețuit iernii de foamete, era prea slăbită pentru a sta în picioare. Dmitri a găsit-o prăbușită la picioarele patului. A zăcut

zile întregi, o săptămână de care nu-şi aminteşte, iar când a revenit la viaţă era schimbată.

Asta-i explicaţia ei. Mai e şi alta. După ce Dmitri i-a găsit agenda în cuptor, s-au dus la un doctor care i-a pus întrebări. La fel ca atunci când dădea examen la Academia de Arte şi trebuia să răspundă repede la tirul de întrebări al profesorilor. Numiţi principalii artişti florentini şi câteva dintre operele acestora, inclusiv datele şi provenienţa. Ce dată e azi? Descrieţi procesul tehnic şi materialele folosite pentru crearea frescei. O să numesc trei obiecte, iar dumneavoastră trebuie să mi le repetaţi în ordine inversă: stradă, banană, ciocan. Identificaţi care dintre următoarele lucrări se află acum în colecţia permanentă a Muzeului de Stat din Leningrad şi care la Muzeul de Arte Frumoase din Moscova. Număraţi înapoi din şapte în şapte, pornind de la o sută. Puteţi repeta cele trei obiecte pe care le-am menţionat un pic mai înainte?

A trecut examenul cu brio. Dar doctorul, deşi amabil, n-a fost impresionat. I-a explicat că ea e acum mai în vârstă şi că această confuzie este una din alterările nefericite, dar nu neobişnuite, care vin odată cu bătrâneţea. Le-a dat, ei şi lui Dmitri, un vraf de materiale şi un teanc de reţete şi le-a spus că răbdarea şi vigilenţa reprezintă cel mai bun tratament.

Pentru că uneori uită să închidă aragazul, acum îl aprinde numai dacă e şi Dmitri acasă, iar atunci

doar ca să fiarbă apa pentru ceai. Nu prea-i mai ies nici felurile de mâncare pe care le făcea cu ochii închiși, ba lipsește câte o cană de făină, ba apare câte un ingredient misterios, și atunci gătește foarte rar. Dmitri a preluat cea mai mare parte din treburile ei, nu numai gătitul, dar și piața sau spălatul. Mai e și o fată care vine la curățenie, deși așa ceva suportă foarte greu. Încearcă s-o ajute, sau cel puțin să-i facă ceaiul, dar fata îi spune întruna că ea a fost angajată să facă treabă, iar Marina ar trebui să se relaxeze.

– Întindeți-vă picioarele pe un scaun și stați ca o regină, o îndeamnă fata. Eu așa aș face.

Marina încearcă să-i explice că nimeni nu trebuie să fie leneș și să stea cu ochii în tavan cât timp muncesc alții în locul lui, dar degeaba. În cele din urmă, ajung la un compromis, iar fata îi dă voie să șteargă praful.

Dmitri i-a pus hainele pe pat: o pereche de pantaloni, o bluză tricotată și o jachetă din lână.

Nu vrea să-l critice, dar e sigură că așa ceva nu e deloc elegant. Dmitri nu s-a priceput niciodată la îmbrăcăminte. Lăsat de capul lui, e în stare să asorteze o pereche de pantaloni maro cu o cămașă roșie în carouri și cu pantofi negri de ocazie. Ea n-a mers niciodată atât de departe încât să-i pregătească hainele, dar îi sugera discret câte ceva, făcându-l să-și

pună o anumită cravată sau spunându-i cât de mult îi place cum îi stă lui cu o cămașă sau alta.

– N-ar trebui să-mi pun o rochie?

– Ba da, dacă vrei, dar cred că așa e mai comod. Drumul e lung.

– Și ne schimbăm după aia pentru nuntă?

– Nunta e mâine. Azi mergem pe insulă. Diseară, la cină, o să cunoaștem familia lui Cooper.

– Aha.

Nu înțelege nimic, dar momentan nici nu mai încearcă.

– Hai, iubito, sus.

Îi ridică brațele și îi trage cămașa de noapte peste cap. Când își scoate capul la lumină, vede un corp gol în ușa cu oglindă a dulapului. Trupul gol și plin de încrețituri o șochează. De cele mai multe ori nu se uită. Iar când se uită, imaginea pe care o vede, deși vag familiară, nu e a ei. E un trup de care își aduce totuși aminte, parcă de pielea pătată, palidă ca a unui pește și aproape translucidă. De felul în care atârnă pieile de pe brațe și de pe genunchi. Și de sânii goi, lăsați. De burta ca o sacoșă. Seamănă cu trupul pe care-l avea în prima iarnă a asediului. Asta e. Bine-înțeles că există și diferențe. În primul rând, e mai moale, fără oase ascuțite. Dar e o arătare la fel de străină ca și celălalt corp. Și e și încăpățânat ca un

915472
BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
GH. ȘINCAI
BIHOR

catâr, împotrivindu-se voinței ei cu aceeași indiferență, de parcă ar aparține într-adevăr altcuiva.

Pășește vioaie în chiloții pe care Dmitri i-a pus la picioare. Când îi ține pregătit sutienul, își ridică fiecare sân, pe rând, și-l așază în cupă. Simte în spate degetele artritice încercând să prindă capsele.

Îi trece prin minte că s-ar putea să fie tot atât de bătrână ca și Ania, o babușca de la Ermitaj. Era o întreagă cohortă de doamne în vârstă angajate la muzeu, mai ales supraveghetoare care stăteau în săli, cu ochii pe tablouri, și atrăgeau atenția vizitatorilor să nu atingă operele de artă. Ania era matusalemică. Bătrâna își amintea de ziua în care a fost asasinat Alexandru al II-lea și îi tot spunea Marinei povești fantastice despre recepțiile pe care le dădea împărăteasa în Palatul de Iarnă. Ania provenea din vechea lume capitalistă, adică dintr-o perioadă care Marinei i se părea la fel de îndepărtată ca și Grecia antică. Acum însă își dă seama că trebuie să fi fost cu doar treizeci sau patruzeci de ani înainte de a se naște ea, ceea ce nici nu e prea mult.

– Când a fost omorât Alexandru al II-lea?

– Oh, în... nu știu, Marina.

Femeia simte unda de iritare din vocea soțului ei. Încă n-a terminat cu sutienul. Trebuie să încerce să rămână în prezent.

– Nu trebuie să le închei pe toate, îi spune ea.

– Aproape am terminat.

Are fața ascunsă în spatele ei, așa că nu-i vede expresia, dar nici nu e nevoie. Când se concentrează așa de tare își mușcă buza de jos.

– Ce mâncăm la prânz? îl întreabă senină.

– Ne ia Elena și ne duce la Anacortes. Probabil c-o să mâncăm ceva pe feribot.

– Da, știu, minte ea. Dar poate ne facem niște sandviciuri.

Triumfător, îi pocnește ușor breteaua sutienului, se ridică și apare în oglinda din spatele ei. Și el s-a schimbat, soțului ei tânăr și frumos i-a luat locul acest bărbat bătrâior, cu părul alb. Parcă i s-ar fi topit fața, sub ochi îi atârnă pungi umflate, maxilarul odinioară ferm îi cade acum ca moțul curcanului. Iar urechile îi sunt lungi, ca de ogar.

– Așa. Ce mai urmează? Bluza. Mâinile sus, madam. Își ridică brațele și dispar amândoi.

Ne aflăm în Sala de Artă Franceză. Încăperea e delicată, ca un abur, pereții de un cenușiu-albăstrui pal se arcuiesc sub bolțile neoclasice, parchetul incrustat e un menuet de cercuri și volute. Iar aici, pe peretele cel lung, e o fată îmbrăcată într-o rochie superbă, din satin greu. În umbră, pe jumătate ascuns în spatele ușii, se află tânărul ei bărbat, care o sărută pe obraz. Deși ea nu ne-a văzut încă, e precaută ca o căprioară, ascultă concentrată, așteptându-se să fie întreruptă în orice clipă de femeia din camera alăturată. Fata e gata s-o ia la fugă. Linia lungă și sinuoasă a torsului ei se ferește de sărutul delicat, se continuă în brațul întins și se evaporă apoi în faldurile transparente ale eșarfei.

Fragonard și-a numit pânza *Sărutul furat,* deși băiatul nu-i fură nimic. Furat e însă momentul care precede chemarea ei.

Parcă ar dispărea câteva clipe, ca un întrerupător care se închide. Imediat însă, întrerupătorul se răsucește din nou. Când deschide ochii, vede fața prietenului ei Dmitri. Are senzația c-a urmărit-o.

S-au văzut foarte puțin de la începutul războiului. Deși batalionul lui face instrucție în Piața Palatului de câteva săptămâni, deși ea aude prin ferestrele deschise ale Ermitajului ordinele răcnite și tropăitul cadențat al picioarelor în marș și știe că el se află la doar câteva sute de metri distanță, nu au avut pur și simplu timp.

– Am venit să te scot în oraș. Nu trebuie să mă prezint la raport la cazarmă până mâine dimineață și vreau să luăm cina în oraș.

– Cina? Cât e ceasul?

– Aproape nouă.

– Seara?

E mereu dezorientată. De săptămâni întregi, angajații de la Ermitaj împachetează aproape douăzeci și

patru de ore din douăzeci și patru, mănâncă sandviciurile aduse în galerii și se duc doar la toaletă. În prima săptămână, au pus în lăzi peste o jumătate de milion de opere de artă și artefacte. Apoi, în ultima noapte din iunie, lăzile au fost încărcate într-un șir nesfârșit de camioane și duse de acolo. Un tren lung, cu douăzeci și două de vagoane, păzite cu mitraliere, aștepta la depoul de mărfuri neprețuitele opere de artă pentru a le transporta spre o destinație care era secret de stat. Când străbătea sălile pustii, pline de resturi de hârtie, Marina își ferea ochii. Majoritatea angajaților mai în vârstă plângeau.

Aceasta era doar partea vizibilă a colecției, capodoperele expuse permanent. De atunci, au împachetat sute de mii de alte obiecte, picturi și desene de mai mică valoare, sculpturi, bijuterii și monede, colecții de argintărie și fragmente de ceramică. Peste două zile urma să plece al doilea tren și nu se întrevedea încă sfârșitul.

Și totuși, Marina nici nu-și putea imagina cum, dar i-au dat liber până a doua zi dimineață, când trebuia să se prezinte la raport, la Măsuri contra Raidurilor Aeriene, paza contra incendiilor, unde lucra. Dmitri reușise să aranjeze ceva cu responsabila de la Fabrica de Porțelan Lomonosov care supraveghează împachetarea obiectelor casabile; nu-i povestește mai

multe, dar tovarășa Marcovici zice că Dmitri i-a promis c-o să-i dea primei lor fiice numele ei.

– Dar nu m-a întrebat cum mă cheamă, spune ea, făcându-i cu ochiul lui Dmitri.

– Îmi pare rău, tovarășă Marcovici. Cum vă cheamă?

– Ah, prea târziu, tovarășe Buriakov, îl tachinează ea. Am făcut deja înțelegerea. Femeia se întoarce spre Marina: Hai, duceți-vă. Dar nu le spuneți nimic celorlalte fete. Nu mă pot lipsi de încă o mână de lucru.

Străbate împreună cu Dmitri sală după sală, strecurându-se printr-un labirint de lăzi sigilate și etichetate, pe lângă zeci de femei înșirate la mesele pline de porțelanuri sau îngenuncheate pe podea, într-un hățiș de candelabre de argint. Îi e rușine că pleacă pentru o simplă masă, dar când ies la aer simte briza dinspre Neva și uită de rușine. Inspiră cu nesaț aerul înviorător și simte că revine la viață. În afară de fuga pe acoperiș de câte ori urlă sirenele de raid aerian, n-a mai prea ieșit, iar acasă a fost doar de câteva ori și atunci numai cât să facă o baie și să-și pună hainele curate, spălate de mătușa ei.

– Unde mergem? îl întreabă.

– O să vezi, îi răspunde el misterios.

O ia de mână și o conduce printre grupurile de oameni ieșiți la plimbare seara, traversează Piața Palatului, pe sub arcul de triumf și intră pe Nevski Prospekt, principalul bulevard. În decurs de câteva

săptămâni, orașul s-a transformat. Clopotnița catedralei Sfântul Petru și Pavel este camuflată, iar Turnul Amiralității e vopsit în gri. Trec pe lângă vitrine „bandajate" cu fâșii de hârtie pentru a nu se face țăndări în caz de bombardament. Vitrina unei farmacii e decorată cu un model dantelat din hârtie, cu flori și cruciulițe, elaborat ca un ou Fabergé. După câteva intersecții, Dmitri face colțul spre strada Mihailovska și se oprește în fața hotelului Grand Europa. Ferestrele din sticlă turnată sunt ascunse în spatele unui zid din saci de nisip, dar ușile sunt libere și aude muzica dinăuntru.

– Oh, nu, Dima. Nu pot intra aici. Uită-te la mine.

Hotelul Grand Europa e celebru pentru eleganța lui, iar ea e îmbrăcată în halatul albastru de la muncă.

– Ești foarte bine. Ce-ți pasă ție de ce cred ceilalți? Cunoști pe cineva acolo?

– Dar e îngrozitor de scump.

– Da, și de ce economisesc eu bani?

Întrebarea nu e retorică; îi așteaptă răspunsul.

Și apoi, ca și cum i-ar citi gândurile, continuă:

– Nu sunt nesăbuit, Marina. Dar mai bine-i cheltuiesc acum. Bănuiesc că rubla nu va mai valora nici cât o ceapă degerată când mă întorc. O ia de mână. Te rog să mă înveselești. E o seară specială.

Nu-și poate imagina de ce e așa de specială acea seară, în afară de faptul că în asemenea momente

toate serile sunt speciale. Fiecare zi și fiecare noapte în parte de la începutul războiului au căpătat o nouă intensitate, conștiința faptului că lumea e pe cale de a se schimba. O senzație ciudat de plăcută. Există posibilitatea ca atunci când totul se va sfârși, în Uniunea Sovietică să fie mai bine. E pregătită pentru schimbare, orice fel de schimbare.

Marea sală de mese în stil art deco zumzăie, mesele sunt pline. E uimitor cum lumea e pe cale să se prăbușească și totuși oamenii merg în continuare drepți, își văd de viața lor, iau masa la restaurante, își fac planuri. În afară de absurdele măști de gaze care atârnă de după gâtul clienților eleganți, ai zice că războiul de afară e doar o părere. O harpistă cântă o melodie delicată, iar palmierii adie în lumina colorată a luminatorului cu vitralii.

Șeful de sală îi conduce spre o masă dintr-un colț. Dmitri trage scaunul să se așeze Marina și desface cu un gest larg un șervet din olandă pe care i-l potrivește în poală. Apoi, ca prin farmec, lângă cotul lui apare un chelner.

Dmitri comandă șampanie și icre negre de sturion, dar chelnerul se uită bine la tânărul cuplu și le mărturisește că, sincer, icrele negre nu merită prețul ridicat care li se cere, că e hoție curată. Și privește discret în jur.

– Chiar tovarășul secretar Kuznețov a luat masa aici mai devreme și i-am spus și lui același lucru. Și atunci a comandat o *solianka** foarte bună de pește, apoi nisetru în sos de smântână cu cartofi și o salată de castraveți și roșii.

Dmitri îi mulțumește și e de acord să facă aceeași alegere înțeleaptă a secretarului de partid.

Este o masă într-adevăr delicioasă și, în ciuda oboselii, Marina își dă seama că se bucură nespus. Dmitri e tăcut, dar Marina umple tăcerea, povestindu-i despre cum merge munca la muzeu.

– Împachetez niște lucruri pe care nu le-am văzut niciodată. Nici n-aveam idee că există. Mergi în muzeu pe traseele obișnuite, vezi în fiecare zi aceleași obiecte și uiți de cele care nu sunt expuse. Cred că nimeni, în afară de Orbeli, bineînțeles, nu și-a închipuit cât trebuie să evacuăm. Câteodată e copleșitor.

Azi-dimineață, îi mărturisește ea, am avut un moment sinistru. N-ar recunoaște niciodată asta în fața altcuiva în afară de Dmitri. Împachetam un serviciu din porțelan de Delft, din secolul al XVIII-lea. Pe fiecare farfurie erau reprezentate scene diferite din acest oraș. Foarte detaliate, ca niște picturi, dar numai în albastru și alb. Ore în șir n-am văzut decât albastru și alb, albastru și alb, farfurie după farfurie, mici

* *Solianka* – ciorbă groasă și condimentată, o specialitate a bucătăriei rusești și ucrainene (n. tr.).

imagini foarte amănunțite reprezentând case, și canale, și mulgătoare. Și cred că visam cu ochii deschiși, pentru că împachetam o farfurie – cu fațada unei case – și am văzut o pată roșu-aprins pe ușă. Mi s-a părut ciudat, dar m-am gândit că e un simbol religios. Apoi, la următoarea farfurie, mă uitam la ea și a apărut deodată o pată roșie în apa canalului. Și tot mai mult roșu. Cum luam o farfurie și mă uitam la ea, pe imagine apărea sânge. Mi s-a ridicat părul în cap de groază și am intrat în panică, până când mi-am dat seama că era de la mine. Îmi curgea sânge din nas. Nimic alarmant, stătusem prea mult timp aplecată. Li se întâmplă tuturor, dar cred că eram atât de obosită încât nu mi-am dat seama. Știu că pare stupid, e de râsul curcilor, dar o clipă mi-a trecut prin cap că am o viziune. Și zâmbește de propria-i prostie.

O să fiu foarte bucuroasă când terminăm cu porțelanul. E așa delicat că mă și enervează. Îți jur că numai cești le de ceai sunt cu miile. Ar trebui să le vezi, Dima. Unele sunt atât de subțiri, încât vezi lumina prin ele. Am rămas fără cocoloașe de vată, așa că a trebuit s-o luăm pe fiecare în parte și s-o înfășurăm în hârtie, apoi să le împachetăm în fâșii de hârtie, și ți se pare că se sparg și dacă te uiți la ele. Apoi mai sunt farfurii și farfurioare și vesela pentru servit. Îți ajung și dac-ai invita tot Leningradul la masă.

Se oprește când îl vede dus pe gânduri.

– Îmi pare rău. Nu ne-am văzut de câteva zile și eu trăncănesc despre vase. Și tu pari obosit. Cred că vă muncesc mult.

Dmitri își privește dosul palmelor un moment, înainte de a-i răspunde.

– Plecăm mâine.

Marina rămâne mută, șocată. Au făcut antrenament doar zece zile, nu o lună cum se așteptau, și nici nu sunt soldați, ci voluntari în Armata Populară, în special bărbați de vârstă mijlocie fără experiență militară. Deși Dmitri e mai tânăr decât cei mai mulți dintre tovarășii săi, nu pare mai soldat decât ei. E îmbrăcat în cămașa lui obișnuită fără guler și într-o pereche de pantaloni ușori din dril care îi atârnă pe corpul înalt și slab. În buzunarul pantalonilor are o carte broșată, iar în buzunarul cămășii, un creion. Cu părul lung și moale, cu ochelarii cu rame din sârmă, pare exact ceea ce și este, un masterand în literatură care a citit doar despre război.

– Dar de ce așa de repede? Încă n-ai nici uniformă, îi spune ea, de parcă uniforma ar putea întreține iluzia.

Se bate ușurel pe banderola cu însemnul Armatei Voluntarilor Populari.

– Nu avem nevoie de uniforme, Marina. Apoi adaugă ca pentru sine: Ne-ar prinde bine mai multe puști.

Chelnerul le-a adus ceaiul. Ea cuprinde porţelanul cald în palme, suflând aburul fierbinte şi uitându-se la frunzele de ceai de pe fundul ceştii.

– Unde mergeţi? îl întreabă în cele din urmă.

– Nu avem voie să spunem, dar sunt sigur că poţi să ghiceşti.

Înseamnă că se referă la linia de front Luga. În fiecare dimineaţă vin veşti despre retragerea Armatei Roşii. Unii sunt de părere că e doar o cursă pentru a-i atrage pe nemţi cât mai adânc pe teritoriul inamic şi a-i înconjura apoi. Dar indiferent care ar fi motivul, fluviul Luga e locul unde armata trebuie să rămână pe poziţii. La aproximativ optzeci de kilometri sud de oraş se află ultimele fortificaţii între nemţi şi Leningrad. Mii de cetăţeni au fost recrutaţi pentru a săpa tranşee şi a ridica întărituri. În fiecare zi, tot mai mulţi dintre bărbaţii care împachetează la Ermitaj sunt retraşi de la muncă, li se dau lopeţi şi sunt urcaţi în trenuri care se îndreaptă spre sud. Sunt duşi la muncă până şi copiii de liceu.

– Atâta vreme cât trimit studenţi acolo, e de părere Marina, nu poate fi prea rău, nu?

Nici nu vrea să-şi imagineze cum se va descurca Dmitri.

– Mă întorc, Marina, îţi promit.

– Ce vrei să spui? Bineînţeles că te întorci. Au zis că e vorba de câteva săptămâni.

Această perioadă a fost anunțată de oficialități la radio și în ziarul *Pravda*, dar când rostește cuvintele cu voce tare, vede în ochii lui că s-ar putea să nu fie adevărat.

– Poate. Putem spera. Dar războiul nu e niciodată așa de ușor cum ni se spune.

Parcă se clatină un pic pământul și simte cum alunecă și ea. În toate aceste săptămâni de împachetat și pregătiri în grabă nici nu i-a fost frică. Ca și cum nimic n-a fost pe de-a-ntregul real. Dar când oamenii pleacă, nu se mai întorc. Asta știe din experiență. Asta-i real.

Când ies din restaurant, e aproape miezul-nopții. Orașul e învăluit în nuanțele pastelate ale amurgului, ca o carte poștală încețoșată.

Cupola din aur a catedralei Sfântul Isaac pare cuprinsă de flăcări. Deasupra lor, cerul e vârstat cu umbre lungi, purpurii.

Se plimbă pe digul râului Moika și în umbra verde din parcul Amiralității. Pe pajiște au fost săpate șiruri lungi de tranșee contra raidurilor aeriene. Dmitri se oprește sub un platan și își întoarce fața spre ea. E solemn.

– Am ceva pentru tine.

Bagă mâna în buzunarul de la piept al cămășii și scoate un inel delicat din aur, cu un opal.

– Nu știu dacă ți se potrivește. Mâinile vânzătoarei erau cam ca ale tale.

Pipăie nesigur inelul.

– Te măriți cu mine? Nu acum. Când mă întorc.

Nu s-a gândit niciodată să se mărite cu Dmitri. În visurile ei romantice și-a imaginat mereu un viitor iubit cu figură și calități seducătoare și învăluite în mister, nu băiatul care-i era tovarăș de aproape un deceniu.

Avea unsprezece ani când i-a fost arestat tatăl. După trei luni, duba neagră a venit din nou să-i ia mama, iar viața ei de până atunci s-a sfârșit. Au luat-o fratele mamei și soția acestuia, care era însărcinată, și a fost trimisă la altă școală unde nu-i cunoștea nimeni familia. Dacă o întreabă cineva, a învățat-o unchiul Victor, trebuie să spună că părinții ei erau plecați la săpături arheologice. Totuși, după câteva săptămâni, zvonurile au ajuns-o din urmă. Noii colegi s-au dat la o parte și au înconjurat-o cu un freamăt de șoapte. Iar lângă ea a rămas Dmitri.

Tatăl lui fusese arestat cu puțin timp înainte de al ei, dar, spre deosebire de Marina, Dmitri era discret sfidător. El a învățat-o, prin exemplu personal, să nu se plece în fața insinuărilor viclene ale profesorilor, să-și țină capul sus când ceilalți o tratau de parcă ar fi fost contagioasă. Când i-a mărturisit că vrea să fie

populară, a râs, fără răutate, și i-a spus că numai oamenii obișnuiți sunt populari.

– Trebuie să accepți asta, Marina, îi spusese el. Chiar dacă părinții tăi ar fi membri de partid, tu n-ai fi niciodată ca ceilalți. Ești diferită. Și e mai bine să ai un pic de curaj decât să fii populară.

Marina se temea că n-are prea mult curaj, dar nici nu avea încotro. Dmitri avea dreptate. În tot timpul școlii a încercat să fie ca ei și chiar dacă n-a reușit să devină una dintr-ai lor, cel puțin nu a atras atenția asupra ei. Dar după ce părinții i-au fost acuzați de disidență politică, a rămas însemnată și până și aspectul sau ciudățeniile ei nevinovate au devenit subiect de respingere. Era stângace și avea părul roșu, ambele trăsături ale unui caracter dezordonat și deficient. Uneori fredona fără să-și dea seama sau, și mai rău, adormea în clasă, dar era adusă imediat cu picioarele pe pământ de țâțâielile colegilor și de profesorul care-i striga numele. Chiar și după ce copiii au crescut și au încetat să mai fie cruzi într-un mod atât de evident, vedea încă în ochii lor o respingere subtilă când făcea ceea ce ei i se părea o observație cât se poate de firească.

Doar cu Dmitri putea să respire în voie. Știa că lui îi poate spune orice-i trece prin cap, că ar vrea să trăiască, de exemplu, într-un tablou de van Ruisdael, iar el îi cântărea grav cuvintele și o întreba apoi dacă

ea chiar crede c-ar fi fericită într-un moment static, cât ar fi el de idilic.

Mai târziu, când ceilalți de vârsta lor au format perechi, au început și ei, cu stângăcie, să se sărute și să se țină de mână. El îi spunea că o consideră foarte frumoasă, o idee uimitoare pe care nu o mai împărtășea nimeni dintre cunoștințele ei, ci doar câte vreun străin insolent de pe stradă. Când i-a spus asta prima dată, Marina a crezut că el s-a gândit la o frumusețe interioară – pentru că Dmitri vorbea adesea în termeni romantici –, dar nu, a lămurit-o că nu se referă la sufletul ei. Chiar și așa, când se sărutau, ea își imagina că exersează doar pentru altcineva.

Și totuși, se pare că în tot acest timp se îndreptau spre momentul de față și ea nici nu și-a dat seama.

– E prea brusc, spune Dmitri, realizându-i surprinderea. Credeam că acum, cu războiul... Ochii îi cad pe inel și îl studiază atent, de parcă ar căuta niște defecte. Te iubesc, Marina. Cred c-ar fi trebuit să-ți spun asta, dar sunt sigur că știi.

Ar fi trebuit să zică și ea ceva.

– Și eu te iubesc.

E adevărat, deși își dă seama de asta abia după ce rostește cuvintele. Să se mărite cu Dima. N-ar fi zis, dar acum i se pare, cumva, un lucru bun.

– Da, îl anunță, dând din cap. Bineînțeles.

El zâmbește ușurat și o ia de mână. Când vrea să-i strecoare inelul pe degetul mijlociu, nu intră. Își retrage mâna și încearcă și ea să forțeze inelul peste articulație, apoi îl scoate și-l pune pe degetul mic.

– Îl dau la lărgit, îl asigură ea. E foarte frumos. Apoi se întinde spre el și-l sărută.

Se sprijină amândoi de trunchiul platanului și se sărută, dar nu ca până atunci. Se sărută cu disperare, până când îi ustură buzele și le simt ca rănite. El îi frământă sânii prin pânza bluzei. La început are o senzație plăcută, de ușoară amețeală, apoi încep s-o doară sfârcurile. Privirea din ochii lui îi sugerează ceva nou și năvalnic. Simte dogoarea care radiază din pielea bărbatului, tremurul degetelor sale și ceva tare care-i apasă stăruitor coapsa. Când întinde mâna și îl atinge nesigură, el geme ușor și îi apasă palma mai cu putere.

Asta-i altceva. În sculptură, mădularul bărbătesc e întotdeauna flasc, ca un vierme mic, cuibărit între coapsele musculoase.

Ceea ce știe Marina despre sex se cam limitează la ceea ce-a aflat din studiul artei. O educație inegală, solidă la anatomie, dar mai puțin consistentă în ceea ce privește detaliile practice. Nenumărate picturi înfățișează scene rezervate de curtat, unele sugerează o languroasă beatitudine postcoitală, dar, în afară de

câteva piese orientale obscure, între cele două extreme nu e aproape nimic.

Dmitri se oprește brusc și se îndepărtează de ea. Amândoi gâfâie.

– Ce e? îl întreabă, temându-se să nu-l fi rănit.

– Nu suntem câini să ne împerechem în parc.

Îi răspunde, normal, că nu au unde să meargă altundeva ca să fie singuri. Ea stă cu mătușa, cu unchiul și cu cei doi veri ai săi, iar el într-un apartament cu încă șase studenți.

Dmitri dă solemn din cap și repetă răspunsul-tip al celor de la Comitetul de Locuințe ori de câte ori vorbesc despre veșnica problemă a lipsei apartamentelor din Leningrad. „Intimitatea este un moft al societăților degenerate." Încearcă să zâmbească, deși pare să sufere.

– Așa că, vrei să fii degenerată cu mine, Marinocika?

Ea dă din cap în semn că da și se lasă stângace în jos, pe iarbă. Când îi simte mâinile bâjbâindu-i pe la elasticul chiloților, se sucește și se răsucește până-i scoate și se lasă pe spate. Ceea ce se întâmplă însă în continuare o ia total prin surprindere: nu intră. Adică Dmitri tot împinge și iar împinge și tocmai când ea se întreabă dacă nu ar trebui să facă totuși altfel, simte o durere arzătoare care o despică parcă de dinăuntru spre afară. Se sufocă și își ține respirația de durere, aproape că-și pierde cunoștința. Și apoi... gata, iar

acum stau întinși, epuizați, pe iarbă. E prea slăbită pentru a face vreo mișcare și simte o durere arzătoare acolo unde a penetrat-o. Se pipăie pe sub fusta șifonată și dă peste pliurile umflate dintre coapse. Sunt fierbinți și lipicioase și când își scoate mâna de sub fustă vede că are sânge pe degete.

– Dima, îl strigă ea și îi arată mâna.

El dă din cap.

– E normal, prima dată. Te doare?

Dă și ea din cap. O strânge mai tare în brațe și o mângâie pe păr. Cu urechea lipită de pieptul lui, îi aude pulsul, bubuitul continuu al inimii, care pare să încetinească în timp ce ascultă. Se lasă dusă de șuvoiul sângelui lui, gata să adoarmă.

– Dormi, îi spune. Avem timp.

Soarele n-a mai apus de săptămâni întregi și stă suspendat deasupra orizontului, ca un suspin întrerupt. În amurgul fără sfârșit nu ți-e greu să crezi că timpul e elastic. Se întinde în fața lor, iar viitorul e atât de vag încât trebuie să fie foarte departe.

Apoi se contractă și revine brusc la momentul prezent. Se aude ceasul de pe Turnul Amiralității. Lumina e de un cenușiu perlat, iar aerul, răcoros. Dmitri o strânge de umăr. Se ridică în capul oaselor și vede că halatul îi e ud de rouă. Au trecut câteva ore în intervalul unei bătăi de inimă și e dimineața devreme. El pleacă în curând. Preferă să nu-l conducă la gară.

Și chiar dacă ar vrea, e trecut de cinci, iar ea trebuie să se prezinte în biroul responsabilului cu paza contra incendiilor în mai puțin de o jumătate de oră. Își pot lua rămas-bun aici. E mai bine așa. Îi va scrie. O iubește. Se va întoarce.

Un bărbat care așteaptă troleibuzul, cu un sufertaș cu mâncarea de prânz într-o mână și cu ziarul sub braț, se uită la tânărul cuplu care a apărut de sub copacii din parc. Fata este răpitor de frumoasă, are hainele șifonate, părul roșu îi cade în dezordine pe umeri, obrajii îi sunt îmbujorați ca două mere. Îl prinde pe tânăr de mâneca de la cămașă, spune ceva, se oprește. Tânărul clatină din cap că nu. Îi ia amândouă mâinile într-ale lui și îi spune ceva cu foarte multă seriozitate. Apoi o sărută ușor pe buze, se întoarce și pleacă. Abia atunci bărbatul din stație îi vede pe braț banderola de la Voluntarii Populari. Eterna poveste care se repetă și se repetă la nesfârșit de sute de ani. Nu s-a schimbat nimic. Doar tânărul cuplu nu știe asta.

Ea se uită după tânărul soldat un moment, apoi se întoarce și o ia la fugă în direcția opusă.

În Palatul de Iarnă, la baza Scării Iordan, ai putea crede că timpul s-a oprit într-adevăr, că nu s-a schimbat nimic de secole. Pilonii de piatră se înalță maiestuoși până la cerul pictat, populat de zeii din Olimp,

iar pereții cu oglinzi par să rețină imaginile strălucitoare a generații întregi de soldați imperiali, cu săbiile scânteind în lumina palidă, și a femeilor elegante, în fuste uriașe din satin, cu piepturile încărcate de perle dolofane, cu fețele ascunse în spatele evantaielor mari. Marina urcă scările din marmură, sus, sus, sus, și se oprește la primul palier să-și mai tragă răsuflarea.

Aici începe turul. De doi ani, este ghidul grupurilor de elevi sau de muncitori prin Ermitaj. Se adună aici la începutul vizitei, iar ea îi întâmpină și începe prin a le spune câți vizitatori au urcat pe acele scări înaintea lor.

– Această scară a fost proiectată în secolul al XVIII-lea de arhitectul Francesco Bartolomeo Rastrelli. Observați abundența de stucaturi și aplicații aurite, de oglinzi și de marmură. Iar sus – și arată spre tavanul bogat pictat, aflat la cincisprezece metri deasupra lor – pictorul italian Gaspare Diziani i-a înfățișat pe zeii din Olimp.

Toată această splendoare barocă avea rolul de a-i impresiona pe demnitarii aflați în vizită și de a le arăta forța și bogăția Rusiei. Aceasta e însă doar intrarea. Muzeul de Stat din Leningrad are în total patru sute de încăperi în cinci clădiri alăturate: Palatul de Iarnă, unde ne aflăm acum, Micul Ermitaj, Vechiul Ermitaj, Noul Ermitaj și Teatrul Ermitaj. Arhitectura este,

după cum puteți vedea aici, magnifică. Dar și mai remarcabil e faptul că aceste clădiri adăpostesc cea mai valoroasă colecție de artă din întreaga lume.

În societatea premarxistă era considerată proprietatea privată a clasei conducătoare, dar după Marea Revoluție Socialistă a fost eliberată și redată muncitorilor care au creat-o.

Gestul ei larg era menit să le direcționeze privirile în jos, spre marea scară și, din nou, spre tavanele înalte.

– Tovarăși, acum totul este al dumneavoastră.

Acesta este cuvântul oficial de bun venit, un text scris de un activist de partid, dar pentru ea nu e doar propagandă. Și ea e încă uluită: sunt picturile ei. E ca o îndrăgostită care-și vede încă iubitul în lumina aurie, tremurată a primei întâlniri.

Unchiul său a adus-o aici pentru prima oară imediat după ce a luat-o în grijă. S-a întâmplat în ziua în care soția lui era la spital ca să-l nască pe primul lor copil. În loc să respecte vechiul obicei – adică să-și lase nepoata cu femeile, iar el să se ducă să se îmbete cu bărbații –, s-a hotărât s-o aducă cu el la muzeu, spunând că-și pot petrece timpul mai bine într-o îndeletnicire intelectuală. Marina a fost foarte dezamăgită de această schimbare de plan, pentru că abia așteptase să vadă cu ochii ei ceea ce auzise șoptindu-se.

Nimic din ceea ce-i propunea unchiul nu putea fi atât de interesant; atâta lucru știa și ea.

Chiar și acum își aduce aminte tulburarea simțită, cum i s-a accelerat respirația când a pășit pentru prima oară în aceste încăperi aurite, cum fiecare nouă sală se deschidea ca în vis spre alta. Pereții erau plini de fețe de bătrâni neînduplecați și de trupuri de femei goale, ale căror cărnuri au șocat-o. I s-a părut că unchiul ei nu observă ceea ce vede ea – îi tot dădea înainte despre achiziții și restaurări și câte și mai câte, în timp ce în jurul lor, în ceruri agitate, băteau din aripi îngeri, iar madone senine îi priveau de sus. Iar peisajele, unul după altul, pâlpâind în lumină, fiecare o poartă spre o altă lume. Capul i se învârtea, era amețită, extaziată, saturată de culoare. Avea doisprezece ani și simțea pentru întâia oară gustul pasiunii.

Galeria e acum aproape goală, dar abia observă acest lucru. Pășește prin sălile tăcute și oficiale, pantofii cu tocuri joase clămpănind pe parchet. Curtenii fantomatici se retrag în umbră.

E deja în viitor, undeva unde se poate doar vag imagina, într-un loc total diferit de ceea ce-a cunoscut până atunci.

De o jumătate de oră, Helen tot înconjoară casa părinților ei, pe o rază de șase străzi, căutând un loc de parcare. Și de fiecare dată când trece prin fața casei lor își reamintește ultima discuție pe care a avut-o la telefon cu fratele său.

– Începe să fie peste puterile lor, i-a spus el, și recunoaște și ea că această casă seamănă tot mai mult cu locuințele închiriate de studenți în cartier, cu gazonul plin de păpădii și cu gardul viu care ar trebui neapărat aranjat.

A trecut pe lângă un singur loc de parcare ce părea să aibă lungimea potrivită pentru automobilul Chevy Malibu pe care-l conduce. Nici nu-și aduce aminte de când n-a mai parcat lateral și-i ajunge o provocare pentru acea zi, dar la a cincea tură renunță, în sfârșit. Ce naiba, nu e decât o mașină închiriată, își zice ea. Întoarce volanul și intră încet cu spatele, apoi își dă seama c-a intrat prea din scurt, iese și dă înapoi. În spatele ei, un puști într-un jeep claxonează supărat.

Face niște manevre înainte și înapoi, învârte volanul într-o parte și se deplasează încet înainte, apoi în cealaltă parte și dă înapoi, până când lovește ușor bara din spate a mașinii și îi pornește alarma. Complet năucită, lasă mașina acolo, așa câș, în stradă, și o ia la fugă.

Planul era să fi ajuns acolo cu o după-amiază înainte și să stea un pic cu părinții înainte de-a porni cu toții, de dimineață, spre casa lui Andrei. Dar în ziua de azi, pentru a se închide un mare aeroport, e suficient un drogat care intră în panică și o ia la goană spre porți când e luat la întrebări de cei de la pază. Nici nu știe exact ce s-a întâmplat; asta s-a zvonit mai târziu în jurul benzii de bagaje. Ceea ce știe e că și-au pierdut vremea prin aeroportul Los Angeles aproape o jumătate de oră până când a venit pilotul și le-a spus ceva destul de vag despre violarea măsurilor de securitate. Și după aia au direcționat zborul spre San Diego, iar avionul s-a aliniat pe pistă în spatele a zeci de alte avioane, și acestea redirecționate, așteptând să se apropie de terminal. Au urmat apoi cozile nesfârșite formate la fiecare ghișeu de bilete, funcționara zâmbitoare, cu ochi de mort, de la ghișeul lui Helen, care a informat-o fericită că era un loc într-un avion spre Portland, care pleca într-o oră și că are de acolo legătură spre Seattle. După miezul-nopții, prea târziu pentru a mai da buzna peste părinții ei în vârstă,

Helen a ajuns, în sfârșit, la Holiday Express Inn de la aeroportul Sea-Tac. A petrecut câteva ore inutile încercând să facă abstracție de vacarmul traficului și de bubuitul avioanelor care treceau pe deasupra, apoi a coborât în dimineața trandafirie, mirosind a motorină, a închiriat o mașină și și-a riscat viața conducând pe I-5 la o oră de vârf. Era terminată și avea o slăbiciune în genunchi; se simțea de parcă într-o zi ar fi trecut zece ani peste ea și încă nu-și văzuse părinții.

De oboseală, aproape că nici nu bagă de seamă, când bate la ușa casei, că mânerul se mișcă și cheia se rotește în broască înainte de a-și auzi tatăl strigând de undeva, din spatele casei, că vine să-i deschidă. În cele din urmă, se deschide ușa. Și trece o fracțiune de secundă până să-și dea seama că cei doi bătrâni din vestibul sunt părinții ei. Îi vizitează cel puțin o dată, de obicei de două ori pe an, și întotdeauna e surprinsă că îmbătrânesc. Nu că îmbătrânesc, ci că sunt bătrâni. Helen observă prosopul înfășurat în jurul gâtului ridat al tatălui ei și restul de pastă de bărbierit din urechea stângă.

– Lenocika, murmură Dmitri îmbrățișând-o și sărutând-o ușor pe obraji. Apoi se întoarce spre soția sa și o anunță: A sosit Elena.

Fața Marinei se luminează.

– Hei, bună, ciripește ea și pare că vizita lui Helen e într-adevăr o surpriză. O surpriză plăcută, dar totuși o surpriză.

Marina înaintează și așteaptă. Îmbrățișând-o, Helen e încă o dată șocată că reușește să vadă peste capul mamei ei. I se pare chiar mai scundă decât acum opt luni, de parcă ar avea de gând să se topească într-adevăr din lumea asta.

– Hai intră, intră, o invită Dmitri, conducând-o în camera de zi, urmați de Marina.

După câte își dă seama, s-au schimbat foarte puține lucruri de la ultima ei vizită. De fapt, s-au schimbat foarte puține din copilăria ei, în afară de acumularea rece dată de anii petrecuți în același loc. După ce a crescut, casa i s-a părut, firesc, mai mică și, deși cei care o locuiau erau mai puțini, mai aglomerată. Acum, toate suprafețele sunt acoperite: o canapea veche din brocart are brațele și spătarul împodobite cu apărători croșetate și este practic îngropată sub perne decorative; două scaune cu spătar rabatabil sunt drapate în cergi. Partea de deasupra a vechiului televizor Admiral, la fel ca toate suprafețele orizontale, e încărcată de fotografii înrămate cu nepoții, bibelouri și bomboniere din sticlă șlefuită. Casa arată însă curată. Nu se văd nici conserve goale, nici teancuri de ziare.

Gândul că va trebui să sorteze și să împacheteze toate astea o copleșește pe Helen și își dă seama de ce părinții ei se împotrivesc atât de tare. Andrei e însă de neclintit: a venit timpul să-i mute într-o localitate de pensionari, unde să aibă asistență asigurată.

– Bineînțeles că nu le place ideea, i-a spus când au discutat ultima dată. Cui i-ar plăcea? Dar tot acolo ajung și, sincer, Helen, ar fi trebuit probabil să-i forțăm acum câțiva ani.

A rugat-o să mai rămână câteva zile după nuntă. Să se liniștească și să stea după aia cu bătrânii la o vorbă. Să vadă dacă nu-și pot convinge părinții să fie mai rezonabili. E o cerere perfect normală, sau așa ar fi în altă familie, dar ea e mai tânără cu opt ani decât Andrei și e veșnica soră mai mică, foarte rar informată și mult mai rar consultată. E aproape stupid de flatată că i se cere ceva ca unui egal și e gata să-i fie aliat în ceea ce pare o luptă foarte neplăcută.

În intrândul în care iau masa, Dmitri trage un scaun pentru soția sa și încă unul pentru Helen. Își amintește cum își făcea lecțiile la acea masă, marginea de aluminiu și tăblia imprimată cu motive „bumerang" i-au rămas întipărite în minte alături de cacaua cu lapte, de prăjiturelele Little Debbie și de teorema lui Pitagora.

– Pari obosită, Elena.

– N-am prea dormit. Se uită la tatăl ei. Și tu pari un pic obosit. De fapt, pare tare obosit; palid și tras la față.

– Poate că ațipim un pic în feribot. Dar, mai întâi, nu vrei niște cafea?

– Nu, papa, nu e nevoie.

– Ești sigură?

– Absolut.

Dmitri se uită la ceasul din perete.

– Ei, atunci, hai la treabă. Mama e gata de plecare, dar eu încă nu.

– Sunt gata de câteva ore, intervine Marina.

– Naureen a spus că trebuie să plecăm înainte de opt și jumătate ca să prindem feribotul de unu.

– Dacă-l pierdem mai e unul, îi spune Helen.

Dmitri nu e convins.

– Vara sunt cozi mari. Nu vreau să fierbem în suc propriu. Stai tu cu mama până mă îmbrac?

– Hai, du-te.

– Nu durează mult.

– Nicio grabă.

– Mai vorbim pe drum. Dmitri îi zâmbește, iar ochii lui apoși îi susțin o clipă privirea. Mă bucur că ești acasă.

De îndată ce iese, Marina se ridică brusc de pe scaun și dispare în bucătărie. Helen o aude trăgând sertare și căutând ceva. Se duce și ea în bucătăria întunecoasă și o găsește deschizând și închizând metodic toate dulapurile suspendate. Mici bilețele autocolante flutură peste tot.

– Ce cauți?

– Cafea. Bei o cafea, nu?

Marina deschide ușa măștii de la chiuvetă și se uită cu atenție la grămada de cârpe și ustensile de curățenie.

– Nu vreau cafea, mama.

– E pe undeva pe aici, dar Dima tot mută lucrurile.

– Chiar nu beau. Am băut la hotel.

– E pe aici, pe undeva.

Tot mai agitată, Marina trage din nou sertarul cu argintărie și toate celelalte sertare de sub el.

– Mama, nu vreau. Dacă mai beau încă o cafea o iau razna. Marina pare decisă s-o ignore. Te rog, vino să stai jos. O spune mai dur decât ar fi vrut, dar Marina se oprește din căutare.

– Dacă ești sigură.

Cam fără voia ei, o urmează pe Helen la masă și se așază cu mâinile în poală. Îi zâmbește și o întreabă:

– Ce mai face familia ta?

Întrebarea i se pare lui Helen ciudată, dar nu-și dă seama de ce. Nu e o noutate să-i spună ceva mamei ei și să constate apoi c-a uitat tot. Helen nu se mai simte de mult jignită. Așa că îi repetă marea veste de săptămâna trecută, că fiul ei Jeff a fost promovat. E o mare oportunitate să răspunzi de mulțumirea clienților din întregul sector sud-vestic, dar Helen speră că nu va accepta.

– O să-mi fie dor de ei, dar nu mă gândesc doar la mine. Toată familia trebuie să se mute la Houston și el o să fie plecat foarte mult timp în India, să pregătească oamenii.

– E frumos să ai toată familia la un loc, e de acord Marina. Dar am învăţat că trebuie să-i laşi să-şi împlinească visurile.

– N-aş putea spune că Phoenix a fost visul meu, mamă.

Marina nu pare să fi apreciat vreodată că mutarea lui Helen n-a fost un act de revoltă. Fostul ei soţ, Don, a insistat să-i ia, pe ea şi pe băieţi, şi să-i ducă de-acolo din simplul motiv că se săturase de ploi. Ei i-a fost foarte greu să se obişnuiască cu căldura şi cu suburbiile urâte şi arse de soare, fără niciun copac. În cele din urmă a reuşit, ba a ajuns chiar să-i placă deşertul şi pustietatea lui curată. Dar nimic din toate astea – nici Phoenix, nici casa şi nici căsătoria – n-a fost vreodată visul ei.

Visul ei a fost cu totul altul. Şi-a luat ca specialitate secundară studiul artei la University of Washington şi, studentă fiind, şi-a creat identitatea ulterioară de artist în adevăratul sens al cuvântului. Închipuirea era vagă, dar includea zile întregi de simţire a pulsului unui tablou, nopţi petrecute în compania altor artişti, discutând, râzând şi bând chianti, o existenţă dezordonată şi plină de pasiune pe o casă plutitoare pitorească sau într-o cabană ciudată din pădure. Chiar şi atunci ştia că asemenea clişee nu vor rezista în faţa privirii scrutătoare a părinţilor ei cei practici, iar acum se cunoaşte destul de bine pentru a se mai întreba

dacă ar fi avut curajul să provoace cu orice chip dezaprobarea lor. Şi uite că n-a avut niciodată ocazia să afle. A rămas însărcinată şi a trecut şontâc-şontâc printr-o viaţă cât se poate de plină de compromisuri: un soţ care îşi îneca, la sfârşitul fiecărei zile şi într-o supunere paşnică, ambiţiile în băutură, doi băieţi pe care îi iubea suficient de aprig pentru a-şi reprima resentimentele periodice faţă de ei, o slujbă într-un birou de planificare urbană, care era îngrozitor de plictisitoare, dar de unde nu o dădea nimeni afară, câteva ore de desen aici, un curs dincolo, un târg local de artă, o expoziţie de grup. Şi din când în când, nemulţumirea ei tainică ieşea la suprafaţă şi o copleşea, iar atunci trebuia să se închidă în baie şi să deschidă robinetul de la cadă, plângând sub potopul de apă. Stând întinsă, cu apa până la nări, ca un crocodil, îşi punea la cale evadarea: după ce cresc băieţii şi pleacă, îl părăseşte pe Don. Va înlătura jugul prudenţei părinţilor ei, va renunţa la slujbă şi se va dedica, din tot sufletul, artei.

Şi, surpriză! Don a plecat primul, a înşelat-o în văzul lumii, cu şase luni înainte ca băiatul lor cel mai mic să termine liceul. Fiul lor Kyle locuia deja la Los Angeles, iar toamna, când Jeff şi-a luat televizorul şi calculatorul şi s-a mutat la un cămin din Arizona, s-a trezit dintr-odată singură.

Putea să facă tot ce voia. Nu mai avea de dat nimănui socoteală și nici nu mai putea învinui pe cineva. Se simțea, nu neapărat liberă, nu, nu acesta era cuvântul. Mai degrabă abandonată.

Și mai rău încă, și-a dat seama că e incapabilă să facă extraordinara, impetuoasa desprindere de familiar pe care o plănuise ani de zile. Încerca, în schimb, tot felul de jumătăți de măsură. A rămas în casă, dar a transformat salonul în atelier de pictură. A rămas la slujbă pentru asigurarea medicală, dar în urmă cu un an s-a răsfățat cu o excursie la Florența. Uneori stă până la patru dimineața și lasă borcane cu dizolvant pentru culori și pensule pe bufetul de la bucătărie. Și în ritmul acesta se gândește că-și va împlini visul pe la șaptezeci de ani.

Nu-i poate însă spune nimic din toate astea mamei. În comparație cu fratele ei, doctorul, Helen este copilul sălbatic. Să te apuci să te muți în mijlocul deșertului e ceva ce Andrei n-ar face niciodată. Nu-și poate face mama s-o înțeleagă, dar nici nu poate renunța.

– Asta e, spune Helen. M-am mutat la Phoenix pentru c-am vrut să fiu o soție bună.

Marina îi zâmbește cu blândețe.

– Așa și ești, scumpo, sunt sigură.

– Ce?

Helen se simte ușor amețită, are senzația aceea de năuceală provocată de călătorie și de oboseală.

– Am divorțat de zece ani, mamă.

Marina parează.

– De atâta vreme? Ce repede zboară timpul, nu? Pac, și a și trecut anul.

– La asta mă gândeam și eu, încuviințează Helen din cap.

Încă înainte de a li se stinge din urechi țiuitul sirenei de încetare a stării de alarmă aeriană, mulțimea de oameni începe să iasă din adăpostul antiaerian și să se reverse pe Nevski Prospekt, grăbindu-se să-și ocupe locurile la coadă. Unul câte unul, oamenii se opresc și-și întorc fețele spre cer.

Li se pare că ninge, din avionul german cade potop de zăpadă. Pe măsură ce fulgii albi se apropie de pământ, se transformă în bucățele pătrate de hârtie care, duse de curenții de aer, se zbat și plutesc ca niște zmee delicate. Cu un amestec de teroare și încântare, Marina se uită la zecile de copii care sar să le prindă. Mica ei verișoară, Tatiana, o smucește de mână ca să scape, dar Marina n-are de gând s-o lase în îmbulzeala aceea.

Una din foile volante se leagănă prin aer și cade la picioarele lor, iar Tatiana o înhață ca pe un premiu. Marina citește peste umărul ei. E tipărită cu litere aldine și scrie: „Așteptați luna plină!" Cu caractere

mai mici, mesajul îl avertizează pe cititor că Leningradul nu poate fi apărat, că trupele germane vor distruge oraşul „într-un uragan de bombe şi obuze".

– Ce vor să zică cu luna plină? o întreabă Tatiana.

– Nu ştiu.

– Papa, ce vor să zică cu luna plină?

Tatiana îi arată suvenirul tatălui ei, care a apărut din mulţime. Mătuşa Nadejda a rămas un pic mai în spate, cu băiatul Mihail în braţe.

Unchiul Victor citeşte şi se înroşeşte până în vârful urechilor.

– Ei cred că suntem înapoiaţi şi ne temem de nişte superstiţii nenorocite.

Mototoleşte foaia şi o aruncă pe trotuar, călcând-o în picioare.

Pe Marina, gestul o surprinde. Nu l-a auzit niciodată pe unchiul ei ridicând astfel vocea în faţa copiilor. Dar în zilele astea, toată lumea e la capătul răbdării şi patimi nebănuite izbucnesc chiar şi la cei la care nu te-ai aştepta. A fost o zi deosebit de grea şi, deşi Victor e în continuare „glasul raţiunii" şi o tot linişteşte pe Nadejda că aşa e cel mai bine, iar copiii vor fi în siguranţă, isteria şi nebunia generală nu-l ajută deloc.

Autorităţile au început să grăbească evacuarea copiilor şi, în fiecare zi, câteva mii sunt trimişi cu autobuzele, apoi cu trenul, la ţară, tocmai în Urali.

Şi ca să complice şi mai mult lucrurile, copiii care au fost deja evacuaţi, în mod stupid chiar în calea duşmanului, sunt acum aduşi înapoi în oraş pentru a fi triaţi şi reevacuaţi spre est. Aşa că, pe lângă familiile care au venit să-i conducă pe copii azi-dimineaţă, mai sunt nenumăraţi tineri neînsoţiţi, cam o sută la fiecare adult, şi mame care rătăcesc prin mulţime încercând să-şi găsească odraslele pe care le-au trimis în tabere la începutul războiului.

După raidul aerian, persoane oficiale cu megafoane încearcă să restaureze ordinea sau să-i localizeze pe cei pe care i-au luat deja în evidenţă când a sunat alarma. Strigă numere şi verifică numele de pe liste, îndemnând puhoiul de oameni să-şi reia locul la coadă. Iar discuţiile se transformă în certuri urâte când unii îşi pretind sau îşi dispută locurile.

Victor a încercat s-o convingă pe Nadejda să rămână acasă şi şi-a oprit nepoata de la lucru, ca să-l ajute să-i ducă pe copii la centrul de evacuare, dar Nadejda nici n-a vrut să audă. De obicei, îşi ascultă orbeşte soţul, indiferent dacă e vorba de câte cepe să pună în supă sau de modelul şi culoarea propriilor ei haine, dar perspectiva de a-şi pierde copiii a făcut-o să fie nesupusă. De două ori în ultimele săptămâni a reuşit să împiedice plecarea lor, prima dată susţinând că Mihail are febră, apoi ignorând pur şi simplu ordinele. Chiar şi acum, când şi-au găsit locul la coada

care se întinde de-a lungul bulevardului, își reînnoiește campania, cele mai rele temeri ale sale fiind redeșteptate în urma unei discuții pe care a avut-o în adăpost cu o altă mamă.

– De o săptămână vine aici în fiecare zi și nimic. Cele două fete ale ei au fost trimise la Kingsiepp, Victor, șoptește Nadejda. Circulă niște zvonuri îngrozitoare cum că o tabără de copii a fost bombardată de nemți.

– Nu trebuie să crezi tot ce auzi. N-o cunoști pe femeia aia, Nadejda. De unde știi că nu e simpatizantă?

Cetățenii au fost avertizați prin radio să fie vigilenți față de cei care ar putea sprijini cauza fascistă, semănând panică. De când a fost spartă linia frontului de la Luga, s-a răspândit prin oraș un noian de zvonuri – spioni germani parașutați în oraș noaptea, măcelărirea femeilor și a copiilor pe front –, dar Victor susține că totul nu e decât o isterie.

– Un pilot care a fost împușcat și a căzut săptămâna trecută a mărturisit că nemții dezertează, spune Victor. Armata îi va face să se retragă în scurt timp și când Luga e din nou sigură, o să-i aducă și pe copii acasă. În cel mult două săptămâni sunt acasă.

– Atunci de ce nu-i lasă aici?

Victor îi aruncă o privire de avertizare și se uită în jur.

– E doar o măsură de precauţie, Nadejda, adaugă el în surdină. Uite ce s-a întâmplat la Londra. Dacă se întâmplă şi aici?

– Bombele cad peste tot. Nadejda e gata să izbucnească din nou în lacrimi.

– Nu avem de ales şi nu are rost să continuăm discuţia. Şi pentru a-şi întări afirmaţia îl ia pe Mihail din braţele Nadejdei şi i-l dă Marinei.

Mătuşa Nadejda spune ceva, dar e prea încet şi Marina nu aude. Oricum, n-are importanţă. Tot nu va avea câştig de cauză – Victor Alekseevici Krasnov este un savant celebru, la care nu poţi să ajungi decât raţional, iar când ajungi, e pregătit şi te aşteaptă. Şi totuşi, mătuşa Nadejda se luptă mai aprig decât şi-ar fi imaginat Marina că e în stare.

Mihail începe să scâncească, parcă la unison cu mama sa.

– Ce s-a întâmplat? îl întreabă Marina.

Băiatul se opreşte ca să cântărească întrebarea, gata să izbucnească în lacrimi.

– Vrei să mergi la toaletă?

Copilul clatină din cap.

– Am vrut să-l aduc pe Bubi, da' papa a zis că nu se poate. Că pisicilor nu le place să călătorească.

– Papa al tău are dreptate. Lui Bubi îi e mai bine dacă rămâne acasă.

– Dar nu vreau să-l omoare bombele.

– Nu-l omoară nicio bombă. Bubi e foarte deştept. Şi, în afară de asta, are nouă vieţi, aşa că n-o să păţească nimic.

Mihail pare să accepte explicaţia, dar sora lui mai mare o priveşte pe Marina cu suspiciune. Tatiana seamănă cu tatăl ei, adoptă expresiile serioase ale acestuia şi pune mereu întrebări, cântăreşte acurateţea basmelor pe care le spune Marina în fiecare seară şi o ia la întrebări de fiecare dată. *De ce* i-a vrăjit vrăjitoarea pe copii? *De ce* a dormit şapte ani? *De ce* au trăit fericiţi până la adânci bătrâneţi?

Marina se uită în jur ca să găsească ceva pentru a le abate atenţia şi propune un joc. Ea alege o literă şi ei trebuie să spună toate lucrurile pe care le văd şi care încep cu acea literă.

Tatiana spune cuvânt după cuvânt, dar Mihail nu poate decât să se uite înspre ce arată ea şi să repete ca un ecou. Marina îl îndrumă în şoaptă. Ce poartă omul acela peste cămaşă? *Sacou*. Bun. Ce-i acolo? *Semafor*.

La fiecare literă li se alătură alţi copii din coadă, până epuizează tot alfabetul şi încep să repete literele.

E aproape seară când primul autobuz din convoi, stropit cu vopsea în culorile gri-murdar şi verde de camuflaj, se desprinde de bordură şi porneşte huruind pe Nevski. Nadejda a deschis valiza cea mai mare din cele două, a desfăcut o pătură şi a scos mâncarea pusă pentru drum. Mihail a mâncat şi apoi i s-a

cuibărit la piept, gata să adoarmă. În urmă cu o oră, Victor s-a dus să se intereseze cam cât ar mai dura, dar Nadejdei nu-i pasă. Ea e mulțumită să locuiască și pe trotuar dacă asta înseamnă că poate să rămână cu copiii.

Tatiana și Marina mănâncă pesmeți și cârnați, uitându-se la autobuzele care trec pe lângă ele; la femeile care aleargă alături, făcându-le disperate cu mâna celor dinăuntru, copii ale căror fețe lipite de geamuri au diferite expresii, de la mâhnire la buimăcire. Farurile autobuzelor au o lumină albăstruie, albastrul de camuflaj.

– De ce sunt farurile albastre? întreabă Tatiana.

– Ca să nu le vadă nemții.

– Și nemții de ce nu văd culoarea albastră?

– Pentru că ei au ochi albaștri.

Tatiana se gândește la asta, decide că pare rezonabil și dă din cap cu solemnitate.

Trece un alt autobuz care ridică un val de manifeste.

– Parcă-i o paradă cu confetti, nu? întreabă Marina.

– La parade oamenii nu plâng.

– Nu, cred că nu.

– Nu, decide autoritară Tatiana.

În fața lui Helen stă mama ei care privește absent pe fereastra feribotului. Figura îi este lipsită de expresie – cine știe la ce se gândește –, dar pare să n-o deranjeze că stă așa, în tăcere. Dedesubt, un cer plat și strălucitor, o insulă se unduiește ușor în depărtare, un deal de un galben catifelat se desfășoară în dreptul ferestrei ca un film rulat cu încetinitorul. Helen simte o ușoară agitație în stomac. S-ar putea să fie rău de mare sau o neliniște crescândă, bănuiala că ceva nu este în ordine.

Sigur că mama ei o mai ia câteodată razna. Dar pare totuși cam absentă. Ca povestea de dimineață cu cafeaua și apoi remarca despre familia lui Helen. Ca și cum ar fi vorbit cu o străină. Sau pe drum, în mașină, când așa, hodoronc-tronc, le-a amintit de o excursie pe care au făcut-o la lacul Chelan când Helen avea opt ani, iar Andrei era la liceu. Povestea a fost în regulă, dar prea a venit din senin.

– Mama?

Marina își întoarce capul dinspre fereastră și pare surprinsă că Helen e tot acolo.

– Hm?

– Te simți bine? Pari cam absentă.

– Îmi pare rău, scumpo.

Marina așteaptă, pregătită să asculte ceea ce vrea să-i spună fiica sa.

– Nu, nu-i nimic, îi răspunde Helen și inspiră adânc, întrebându-se cum să abordeze subiectul. Adică, vreau să spun că, în general, pari cam absentă. Cum te simți?

– Bine.

Helen își privește mama și recunoaște în sinea ei că aceasta arată bine. Mai bătrână, bineînțeles, dar nu neapărat firavă sau suferindă. „Poate că mi se pare doar, se gândește ea. În fond, nu sunt nici eu prea în formă azi."

– Știi, uneori mai uit, adaugă apoi Marina, ca și cum s-ar fi hotărât. Ți-am spus c-am fost bolnavă?

– Bolnavă? Lui Helen i se strânge inima.

– Am avut gripă. Doctorul mi-a dat niște medicamente.

– Gripă? Mama, vorbești despre gripa de acum doi ani?

Mama ei, care se știe bine că nu se îmbolnăvește ușor, a avut o singură dată gripă, cu două ierni în urmă. Doctorul i-a prescris ceva, dar i-a fost și mai rău; a început să delireze și în două zile și-a pierdut

de mai multe ori cunoștința. S-a constatat că era alergică la codeină și, la cei optzeci de ani ai ei, nu avusese încă ocazia să descopere asta. Dar ce legătură are asta cu toată povestea Helen nu putea înțelege.

– Da, acum doi ani, consimte Marina. Cred că au fost bune pentru memorie.

– Ce au fost bune pentru memorie? Helen e complet derutată.

– Medicamentele.

– Codeina?

Expresia Marinei îi trădează frustrarea.

– Nu, celelalte medicamente, răspunde ea accentuând fiecare cuvânt. Apoi se uită în jur. Unde-i Dima?

– Mă depășește. Tatăl ei în urmă cu o jumătate de oră se dusese la toaletă și nu se întorsese. Poate că și-a luat o cafea, crede Helen.

– Dar se-ntoarce?

Peste fața Marinei trece o umbră, de parcă i-ar fi teamă că după aproape șaizeci și cinci de ani de căsătorie el ar putea-o părăsi brusc, să spună că se duce la toaletă și să nu se mai întoarcă.

– Sigur că da. Nu-mi imaginez toate astea, se gândește Helen. Asta nu sunt eu. Mă duc să-l caut, se oferă ea. Oricum are niște întrebări pentru tatăl ei. Vrei ceva?

– Nu, mulțumesc, nu vreau nimic, îi răspunde și-și pune palmele una peste alta în poală pentru a-și exprima mulțumirea.

Helen îl găsește pe Dmitri lângă grilajul de la pupa, cu fața spre apă. Feribotul lasă în urmă o dâră ca o coadă lungă și verde.

– E frumos, nu? îl întreabă Helen. Ne temeam c-ai căzut în apă.

– Unde-i mama? Dmitri își întinde gâtul și se uită pe punte.

– La locurile noastre.

Se îndreaptă, dând să plece.

– Papa, ce medicamente ia mama?

Are o voce neutră, deși e o întrebare ciudată, iar tatăl ei se oprește și o privește atent, evaluând situația.

– De ce?

– Nu știu. Pare un pic... nu știu, în ceață. Nu crezi?

– Da, recunoaște el. Își privește cu atenție dosul palmelor. Bătrânețea asta e tare grea. Nu ți-o recomand. Zâmbește, dar îngrijorarea din spatele zâmbetului arată că nu-i o glumă.

– Ar putea fi mai simplu dacă vă mutați într-o localitate mai mică.

– Încă nu sunt pregătit să fiu dus ca un balot la un cămin de bătrâni, îi răspunde el cu severitate.

– Nu la un cămin, papa, ci într-o comunitate de pensionari.

– Andrei te-a pus să spui asta.

Copil fiind, nu putea niciodată să-l mintă; privirea lui era atât de liniștită și de răbdătoare, încât părea

că știe adevărul și așteptă doar ca ea să se hotărască și să mărturisească. Helen își dă seama prea târziu c-ar fi trebuit să amâne discuția până la începutul săptămânii viitoare.

– Sunt sigură că nu vrea să faci ceva pentru care nu ești pregătit. Dar, cel puțin ascultă-l, papa. S-a străduit și a tot căutat. Cine știe, poate că găsești ceva care-ți place.

– Știu ce găsesc, Elena. Am prieteni în asemenea locuri. Walt Crawford, ți-l amintești?

Da, și-l aduce minte. Domnul Crawford era director la școala particulară unde tatăl ei a predat germana și rusa aproape treizeci de ani.

– Bea, soția lui, a murit acum doi ani. Cancer la vezică. Acum el stă la Shoreside Manor. Merg acolo din două în două săptămâni. E un loc dintre cele bune, patru mii de dolari pe lună. Dar e un lagăr al morții. Prefer să mor acasă.

Se îndreaptă de spate, dându-i de înțeles că discuția s-a încheiat.

– Hai să mergem. N-aș vrea ca mama să-și facă griji c-am căzut peste bord.

Dacă ar fi fost în stare să continue discuția i-ar fi spus că toată lumea ar vrea să moară acasă, dar acum nu se poate gândi decât că Andrei va fi supărat că s-a pripit. Deși tot nu înțelege cum poate să-i mute fără voia lor. Sunt oameni liniștiți, dar încăpățânați.

Sângele rusesc, se gândește Helen. Și ea l-a moștenit. Fostul ei soț îi spunea „catâr" și, deși se revolta la auzul insultei, știa că e și un sâmbure de adevăr în asta. Are tendința de a nu ceda mult timp după ce orice persoană rezonabilă ar renunța și ar trece mai departe. De exemplu, în cazul căsătoriei. Sau al artei. Oricine altcineva în situația ei ar fi renunțat la pretenții și fie ar fi acceptat că povestea cu arta e doar un hobby, fie s-ar fi apucat să picteze lucruri cerute pe piață – peisaje sau tablouri abstracte lipsite de gust. Ea se încăpățânează, în schimb, să-și facă numărul și apoi se indignează că cei care-și cumpără tablouri din magazinele locale de suvenire nu se gândesc să-și atârne pe pereții caselor nudurile unor străine. Are acum cincizeci și trei de ani: cât mai are de gând să aștepte un negustor newyorkez care s-o descopere? Fiecare în felul său, ea și părinții par să fi atins simultan limitele stării în expectativă ca strategie de viață.

Când se întorc, mama ei e tot cu ochii pe fereastră. Dmitri se apleacă și o sărută pe creștetul capului.

– Ce-ți dau ca să-mi spui la ce te gândești?

– Mă gândeam la Tatiana și la Mihail.

Dmitri se încruntă.

– Cine sunt? o întreabă Helen.

– Verii mei. Aveau șase și opt ani, așa c-au fost duși.

– Duși?

– Evacuați. La începutul războiului.

– Și unde s-au dus?

Marina se uită un moment în sus, la tavan.

– Nu-mi aduc aminte. Parcă în Urali. Ningea.

Helen așteaptă, dar se pare că asta-i tot. Nici nu se aștepta la altceva. Părinții ei nu vorbesc niciodată despre război, oricum nu în engleză, iar Helen are doar o idee foarte generală asupra celor petrecute atunci. Tatăl ei era soldat, iar mama a fost o „mireasă de război" și a rămas prinsă în Leningrad când fasciștii au înconjurat orașul. Au ajuns cumva în Germania, unde s-au regăsit. Asta-i tot. Copil fiind, nu prea era curioasă să afle despre tinerețea părinților, iar ei se comportau de parcă nici n-ar fi avut așa ceva. De câte ori i-a întrebat, a primit doar răspunsuri evazive. Dar ei nu vor trăi veșnic și i se pare ciudat să știe atât de puține despre viața lor.

– Au fost copiii arheologului?

Mama ei a fost orfană și a stat cu o mătușă și un unchi, arheolog celebru, dar și aici detaliile sunt vagi.

– Da, unchiul Victor, spune Marina, dând din cap. După asta, am stat în pivniță.

– Cine?

– Oh, toți. Sute de oameni.

Nu mai urmează nicio explicație.

– Unele lucruri e mai bine să le uiți, îi spune tatăl său când Helen îl privește.

E considerat un tablou minor, dar unii îi acordă un interes istoric. Aici, pictorul Caraffe se inspiră din legenda lui Metellus, un general roman care a arătat milă față de cei nevinovați. Vedem orașul înconjurat, iar la porți armata care se pregătește să asedieze zidurile. Soldați în armuri își ridică arcurile, iar în fața porților e plin de cadavre pe jumătate goale. Pe zid, câteva trupuri, ca niște scuturi umane, înfruntă soldații care se apropie – soția și copiii unui trădător.

Ce poate fi mai dramatic? Și totuși, nu există teroare în această scenă. Este o melodramă regizată, cu actori aranjați într-un tablou ponderat cu grijă. Uitați-vă, până și învinșii sunt frumoși: mor în poziții grațioase, nu au răni vizibile. Scena neoclasică este ciudat de calmă și liniștită, culorile sunt curate și lucioase. Este un război fără sânge și vomă, fără mizerie – e un tablou menit să-i atragă pe tineri în luptă, cu povești de nobil sacrificiu de sine. Sute de mii au murit pentru Napoleon, cadavrele lor roase de ger zăcând împrăștiate prin stepele înzăpezite ale Rusiei. Fără frumusețe, fără milă.

Își amintește de mirosul înțepător al zahărului ars. De felul în care i-a pârlit interiorul nasului.

Când Marina iese de pe scara ce dă spre acoperiș, aude deja huruitul Junkerelor care se apropie. Schlisselburgul a căzut la începutul săptămânii, iar Leningradul e acum complet înconjurat, rupt de restul lumii. În urmă cu două nopți, nemții au început să arunce bombe incendiare și în afara orașului au izbucnit focuri. În diferite săli și sus, de-a lungul perimetrului acoperișurilor muzeului, au fost puși supraveghetori, înarmați cu lopeți și găleți cu nisip. Sarcina Marinei e de a repera imediat focul, împreună cu încă o colegă. Pe fiecare dintre platformele de observație aflate pe acoperișurile Ermitajului sunt postate câte două persoane.

Urcă cele zece trepte până la platforma mică din lemn. Olga Markaeva, custode la pictura olandeză, e deja sus. Soțul ei, Pavel Ivanovici, e în aceeași divizie de voluntari ca și Dmitri. Olga o salută și îi dă un binoclu, pe care Marina și-l atârnă pe după gât.

– Uite, îi spune Olga arătând spre sud.

Marina își duce binoclul la ochi și, urmărind zbârnâitul, descoperă o umbră care se apropie încet pe fundalul de nori. Toată vara au fost avioane, scame mici ca niște țânțari care înconjurau orașul sau cădeau în picaj. Acum însă e altfel, pentru că nu poate distinge avioanele individuale, ci doar o falangă amenințătoare în întuneric.

Nu e chiar beznă și, stând acolo, pe platformă, Marina se simte expusă sub cerul liber, ca un șoarece. Pe întinderea vastă a acoperișului nu e niciun loc unde să te ascunzi. Înfrigurată și înspăimântată se uită la ușa care dă spre sala de dedesubt. Dacă n-ar fi Olga Markaeva nu crede c-ar rezista tentației de a se retrage jos, în siguranța muzeului.

E imposibil ca Ermitajul să fie o țintă militară, dar asta n-o liniștește deloc. Nimic n-are sens, nici un om normal nu poate înțelege ce se-ntâmplă. Deși, teoretic, toată lumea știa că nemții se apropie, în urmă cu câteva zile, când au căzut, țiuind, primele obuze în oraș, a fost ca o năzărire, suprarealistă și nemaiauzită. Năuciți, oamenii se uitau unii la alții nevenindu-le să creadă. Așa ceva nu se poate. Nu aici, la Leningrad. E nebunie curată. Trag cu proiectile cu rază lungă de acțiune în oraș, ucigând la întâmplare femei, copii și bătrâni. Pentru ce? Și de ce să vrei să

arzi până la temelii un oraș? La ce folosește victoria dacă nu-ți mai rămâne nimic?

Marina se gândește la Dmitri și la pasiunea lui pentru argumentarea rațională. Ce-ar spune acum? Poate că există o logică, înțeleasă doar de la distanță: cele două milioane și jumătate de locuitori ai Leningradului, un punct pe o hartă pentru cineva de la Berlin. Ea e însă prea aproape ca să-și dea seama. Uitându-se la roiul oribil care se năpustește asupra lor, îi e mai simplu să creadă explicația de la radio: că dușmanul este deosebit de rău.

– Cred că în seara asta sunt vreo cincizeci, îi spune Olga cu o voce calmă, fără urmă de teamă, i se pare Marinei.

Huruitul Junkerelor e mai puternic. Se văd clar acum, zece, poate douăzeci, se deplasează metodic, în formație. Tunurile antiaeriene scuipă sălbatic și aude zgomotul surd al explozivelor spre sud. Vede prin binoclu izbucnind o pălălaie lângă marginea orașului, din depozitul feroviar Vitebsk, apoi altele mai concentrate. Țâșnesc apoi focuri în linie dreaptă, dincolo de peisajul întunecat al orașului, răsărind ca niște șiruri de lalele portocalii. O învăluie bubuitul motoarelor și brusc sunt aruncate bombe în Neva, înflorind ca niște fântâni arteziene de-a lungul fluviului. Platforma se scutură cu fiecare explozie. Un proiector care

mătură cerul prinde avion după avion și Marina vede svastica de pe o aripă, exact deasupra ei.

Nu e chiar frică – nu de-aia stă ea așa de nemișcată, nemaiputând să respire. E hipnotizată de frumusețea teribilă la care asistă. Totuși, după ce trec avioanele, Marina își dă seama că-i tremură picioarele atât de tare, încât trebuie să se apuce strâns de balustrada platformei pentru a nu cădea.

Stația de emisie-recepție țârâie și Olga o scoate din jachetă.

– Ne-a lovit ceva? Este Serghei Pavlovici din biroul de pază, de jos.

– Stai o clipă. Terminat. Marina Anatolievna?

Marina se uită la ea și abia atunci își dă seama că binoclul îi atârnă pe după gât. Își ridică mâna de pe balustradă și duce obiectivul la ochi, dar brațul îi tremură prea tare ca să poată prinde vreo imagine. Toate se mișcă, se clatină.

Olga o privește calm și așteaptă.

Marina îl cuprinde și cu cealaltă mână și-l ține bine. Se uită peste acoperișurile Ermitajului și apoi peste coama Palatului de Iarnă, unde se află o altă platformă. Și iar verifică, încet, metodic. E uimitor, dar se pare că nemții n-au atins deloc muzeul. Își îndreaptă binoclul spre două siluete nemișcate, colegele lor de pe platforma aflată mai departe. Alte siluete

la posturile lor. Nici una nu se mișcă. Nu vede nici un foc.

– Nu, nu văd nimic, îi spune Olgăi, care-i transmite informația lui Serghei.

– Verifică perimetrul, îi reamintește Olga.

Marina se uită în susul și în josul digului. Chiar peste fluviu, în parcul de lângă Fortăreața Petru și Pavel, a luat foc toboganul mare. Uriașa structură din lemn e în flăcări, un dragon din flăcări portocalii chircindu-se. Se întoarce și verifică imobilele de pe strada Millionaia, înconjoară Piața Palatului, într-un cerc lent. Apoi caută cu privirea puncte de foc în depărtare, cuprinzând toată zona care le-a fost repartizată.

– E un foc lângă podul Troțki, cred că după Troțki.

E greu să găsești repere pe întuneric, dar îi comunică Olgăi pozițiile aproximative, pe care aceasta i le transmite apoi lui Serghei.

– Și încă unul – ăsta pare mare – lângă Castelul Inginerului.

Sunt peste zece focuri pe o rază de un kilometru de la muzeu. I le spune pe rând Olgăi, încercând să fie cât mai exactă.

– Dincolo de Moika, lângă Palatul Stroganov, cred. Nu, stai...

Vede o mașină de pompieri care se îndreaptă, pe Nevski, spre incendiu. Își continuă drumul spre sud, spre Vladimirski. Pe bulevarde trec și alte mașini de

pompieri, șuierând din sirene, lăsând în urmă focurile ce ard în voie. Toate se îndreaptă spre sud. Când Marina întoarce binoclul într-acolo, zărește o coloană uriașă de fum, care se ridică spre cer, deasupra orașului. La bază e tivită cu roșu.

– Dumnezeule!

– Ce e? Olga stă lângă umărul ei.

– Nu știu. E lângă gara Vitebsk. Își scoate binoclul și i-l dă Olgăi.

Află mai târziu că ceea ce văd este incendiul de la depozitele Badaiev, unde sunt rezervele de hrană ale întregului oraș. Sau poate că știu deja, poate că Serghei le-a spus deja zvonurile care cuprind tot orașul. Iar a doua zi se va confirma cel mai rău dintre acestea. Trei mii de tone de făină, mii de kilograme de carne, un râu de zahăr topit care se scurge în subsolul carbonizat al clădirii. N-are de unde să știe acum așa ceva, dar în mintea Marinei se cuibărește certitudinea înfiorătoare că sunt martore la o catastrofă.

Jos pe străzi e o viermuială de siluete întunecate, strigăte, răpăitul antiaerienelor, deși nu mai sunt avioane. De aici, de sus, pare liniște, liniștea îngrozitoare care ar veni odată cu sfârșitul lumii. După ce au raportat incendiile din raza lor de vizibilitate, au rămas multă vreme așa, uitându-se cum se încovoaie și cad la pământ bucăți din marele tobogan. Proiectoarele mătură cerul, săbii de lumină albă se întretaie, se

suprapun şi se întretaie din nou. Răsare o lună plină ca o portocală de sânge deasupra orizontului. Nu-şi pot părăsi postul şi nu vine nimeni să le înlocuiască. Marina vrea să se aşeze, dar Olga rămâne în picioare, dreaptă ca un soldat. Pe acoperişuri, mai sus sau mai jos, stau de pază oameni, urmărind uriaşul incendiu din depărtare şi focurile mai mici care punctează oraşul. Siluetele lor se amestecă printre rândurile de statui din aramă coclită care străjuiesc marginea acoperişului Palatului de Iarnă, războinici şi zei care păzesc vigilenţi palatul de aproape două secole.

Fumul e împins încet spre nord, înăbuşind oraşul în pâclă. E un miros ciudat, dulce-greţos. Nu mai vede flăcările din cauza fumului, dar o porţiune întreagă din oraş pare învăluită într-o lucire de un roşu-greu. Îi ard ochii şi simte în gură gust de funingine.

Mai târziu, apare la orizont un al doilea val de Junkere. Nu mai bombardează oraşul, ci înconjoară coloana de fum ca nişte fluturi negri, concentrându-şi acolo focul.

Marina ridică din nou la ochi binoclul greu, dar înainte de a fixa imaginea, se aude un fluierat, apoi îi izbucneşte în ureche bubuitul asurzitor al unui exploziv puternic. Unda de şoc îi străbate trupul şi o trânteşte la pământ.

Cineva ţipă. Când deschide ochii, îşi dă seama că ţipetele sunt ale ei, dar e bine, nu e rănită. Se ridică

și se uită în jur. Și Olga e bine. De fapt, pare să nu se fi mișcat deloc. S-a schimbat însă ceva și îi ia destul de mult ca să-și dea seama ce. O parte din acoperișul clădirii vecine a dispărut. Așa, pur și simplu.

Pentru participanții la nuntă au fost rezervate camere la hotelul Arbutus, un han în stil victorian, cu douăsprezece încăperi, din centrul orașului. Face mare paradă de statutul său de cel mai vechi hotel de pe insulă, reputație, observă Helen, care se pare că i-a împiedicat să modernizeze mobilierul și accesoriile. În holul pentru recepții cu lambriuri închise la culoare se află mai multe canapele desperecheate, din piele crăpată și fotolii cu spătarul înalt, iar fotografii decolorate cu insula, de pe vremea când mai avea încă o fabrică de conserve de somon și o flotilă de bărci de pescuit, decorează pereții. Anunțuri îngălbenite, înrămate, în spatele biroului de recepție, afișează vechi tarife săptămânale, dintr-o singură cifră, sau le interzic clienților să fumeze și să curețe peștele în camere.

Sus, camerele lor, alăturate, sunt mici și spartane, dar fiecare cu vedere spre port și baie proprie. Helen o alege pe cea mai mică. Au la dispoziție câteva ore înainte de repetiția de dinaintea nunții, suficiente pentru

a dormi puțin. Se așază pe marginea patului. Simte salteaua flască, dar n-are importanță. E aproape sigură că ar fi în stare să doarmă și în picioare. Trage draperiile să facă întuneric, pune ceasul să sune, își azvârle sandalele din picioare și se cuibărește sub cuvertură.

Apoi prin cap încep să-i umble tot felul de gânduri disparate, așa cum i se întâmplă câteodată când este obosită și a băut prea multă cofeină. Mama a stat cu unchiul ei într-o pivniță. De ce să stea un arheolog celebru în pivniță? Era asta o privațiune obișnuită în Rusia sovietică? Poate că se ascundea, ca Ana Frank, dar totuși n-are sens pentru că nu erau evrei. Dar nici asta nu știe, nu? Oamenii ascund astfel de lucruri. Poate că și ea însăși este evreică. N-ar fi ciudat să descoperi așa ceva la un moment dat în viață?

„E ridicol, își zice. E patru și douăzeci și opt. Nu mai ai decât o oră. Hai, culcă-te!"

Să zicem că descoperă că-i evreică. Acum chiar așa, ce s-ar schimba? Doar n-o să se-apuce să mănânce cușer. Niciodată n-a fost credincioasă, deși a cochetat pentru o scurtă perioadă cu catolicismul. Oriunde te-ai uita spre sud-vest dai de-o biserică catolică și le găsești mereu deschise. În timpul divorțului și-a petrecut multă vreme în stranele din spate ale capelelor întunecate. A asistat chiar la niște cursuri pentru nou-veniți, dar a descoperit destul de repede că nu-i plăcea decât manifestarea exterioară. Doctrina nu era

atât de atrăgătoare. A realizat însă o serie importantă de portrete cutremurătoare ale unor femei – o liceană în blugi și într-un top prins cu o bretea pe după gât, o mexicană de vârstă mijlocie îmbrăcată în halat de soră medicală, cu adidași și ochelari bifocali, o femeie solidă într-un deux-pièces care nu-i venea bine, cu părul roșcat, permanent – pozând ca niște madone, cu membrele înțepenite, cu ochii plecați și triști, cu expresii impenetrabile. Le-a plasat pe toate pe un fond întunecat, luminat doar de lumânările pâlpâind albăstrui la picioarele lor. Pe cele mai bune, Helen i le-a dat mamei sale pentru că aceasta remarcase repetiția inspirată de nuanțe de albastru, exact ceea ce-i plăcuse și lui Helen. Închipuiți-vă! Mama ei este foarte ciudată: știe despre artă o mulțime de lucruri, având în vedere că n-are o pasiune deosebită pentru așa ceva. Helen era în anul întâi și tocmai avusese primul curs de istoria artei când a descoperit că și mama ei studiase arta la școală și că a lucrat chiar pentru scurt timp la Muzeul Ermitaj, în tinerețe. Nimic din cadrul familial n-o pregătise pe Helen pentru această revelație; părinții ei n-o duseseră niciodată la muzee sau la galerii de artă. Nici nu aveau vreun tablou în casă, dacă nu luai în considerare câteva aforisme brodate cu niște cruciulițe, un calendar de la bancă, cu fotografii din Washington, și propriile-i desene lipite de frigider. Dar într-o seară, la cină,

Helen și mama ei au început una din discuțiile lor legate de mâncare, Marina considerând că e aproape o ofensă morală că Helen vrea să mănânce numai brânză de vaci când ea a pregătit o cină atât de bună. Fata, în stilul mult apreciat de boboci, a făcut o remarcă spontană, care n-ar fi trebuit înțeleasă de mama ei cea ignorantă: „Mulțumită ție sunt deja revoltător de rubensiană." Iar mama ei nu numai c-a știut cine a fost Rubens, dar și l-a făcut chiar aliat pentru a-și susține contraargumentul, spunându-i că mulți pictori mari și-au ales modele având proporțiile lui Helen, nu numai Rubens, ci și Tițian. Și i-a dat apoi exemplu după exemplu de nuduri voluptuoase.

Helen își urmărește șirul dezordonat al gândurilor aproape o oră, până când se potolește în sfârșit, se scoală, trage draperiile și ridică geamul culisant. Sprijinindu-se cu coatele pe pervaz, inhalează aerul sărat și se uită la feribotul de după-amiază care intră greoi în port, învolburând apa limpede în timp ce se-așază între stâlpii impregnați cu creozot. Dinăuntru se revarsă alți turiști, mai întâi bicicliștii, urmați de o mică armată de oameni în haine multicolore, cu rucsacuri, „remorcați" de câini care trag de lese. În spatele lor, mașinile se urcă, pe rând, pe rampă, mașini de teren și decapotabile, altele cu bărci legate pe capote, două cu rulotă, un camion de mărfuri, o cisternă și, în cele din urmă, o remorcă plină cu cherestea. Strada

dinspre port se umple de o hărmălaie de muzică și saluturi zgomotoase, apoi însă turiștii dispar în restaurante și în magazinele de suvenire, iar strada se întoarce la amorțeala tăcută de după-amiază.

Deschide valiza, trage fermoarul de la geanta de umăr și începe să despacheteze. Și-a adus prea multe pentru cinci zile, dar e greu de știut ce să-ți iei pentru Seattle și insula Drake în luna august. La Phoenix e cald, sau mai cald, dar aici s-ar putea să ai nevoie de pulover de lână dimineața și de rochie de plajă la prânz.

Și, mai ales în astfel de ocazii, apar cele mai multe situații neprevăzute. Ai zice că până la cincizeci și trei de ani ajungi să te împaci cu tine însuți, dar ea are uneori obsesii și susceptibilități de adolescentă. Înainte de a veni, s-a tot privit prin lentilele imaginare ale cochetei ei cumnate, iar ceea ce-a văzut n-a fost decât o hipioată grăsulie și trecută, genul care vinde pâine integrală la piață într-o zi de sâmbătă. Și-a cumpărat, și a dus după aia înapoi, trei rochii, înainte de a găsi o rochiță simplă corai, din in, și o jachetă asortată, elegantă, cu guler mic pe lângă gât, și care-i veneau bine împreună, dar totuși nu destul de pretențioase pentru o nuntă în aer liber. Acum, luând-o și uitându-se la ea se întreabă ce i-a venit de-a ales o astfel de culoare: strălucește ca un indicator rutier.

Deschide fermoarul rochiei, și-o trage peste cap și își pune și jacheta. În cameră nu e nicio oglindă, așa

că se duce la baie și se urcă cu grijă pe marginea căzii. Studiindu-și imaginea în oglindă vede că o ține peste sâni și că inul n-are cum să-i acopere burta și șoldurile proeminente. Toată viața a fost atentă la greutate, dar de câțiva ani trece la măsuri tot mai mari, indiferent ce-ar face. Chiar și după ce a redus caloriile până aproape de punctul de a muri de inaniție, tot are cu patru kilograme mai mult decât greutatea pe care și-a propus s-o aibă la nuntă. Nici nu încearcă măcar să se întoarcă și să se vadă din spate.

Se aude o bătaie în ușă.

Coboară de pe cadă și deschide ușa comună dintre camera ei și cea a părinților.

– Ah, bună, îi spune mama ei. Am deschis ușa și am dat peste alta.

Camera părinților e în întuneric, dar Helen zărește silueta tatălui ei sub cuvertură.

– Vrei să intri? șoptește Helen.

– Da. Nu te deranjez?

– Nu, despachetam. Ce zici? întreabă ea ridicând brațele și întorcându-se încet.

– E o culoare frumoasă, răspunde Marina.

– E prea strâmtă? Nu arăt ca un pepene răscopt?

– Nu. Arăți bine.

– Mulțumesc, mamă, dă ea din cap.

– Oricum, nu se uită nimeni la mătușa miresei, vine răspunsul-șablon al mamei sale.

De când a început bombardamentul, cam două mii de oameni, personalul muzeului și familiile lor – savanți și cercetători, custozi, femeile care mătură și lustruiesc parchetul – s-au mutat cu toții în galeriile subterane, ca niște peșteri, ale Ermitajului. Victor Alekseevici Krasnov este savant, arheolog renumit pentru opera sa despre săpăturile de la Karmir-Blur, și de aceea, deși toți cei de aici sunt, teoretic, tovarăși, egali, cei câțiva metri pătrați atribuiți lui, soției și nepoatei sunt într-un colț al Adăpostului Antiaerian nr. 3, ferit în spatele unui stâlp de boltă. Cu un covor mare întins între stâlp și perete, spațiul e aproape ca o cameră. Mai târziu, când vine iarna și zidurile bolții se acoperă de gheață, acest colț se dovedește a fi nu numai umed, dar chiar cu unu-două grade mai rece decât în mijloc, unde muncitorii înghesuiți dau o căldură bovină. Marina are deja motive să regrete acest privilegiu.

Lui îi datorează totul, știe acest lucru. Când părinții ei au fost arestați, unchiul Victor a luat-o și i-a

dat numele său. Tot el a aranjat să-şi continue educaţia la universitate, apoi la Academia de Arte, iar după ce a terminat a ajutat-o să se angajeze ca docent la muzeu. E un unchi-model devotat, se interesează îndeaproape de prietenele ei, îi supraveghează studiile şi cărţile pe care le citeşte, totul. Ea însă nu confundă acest interes cu afecţiunea. Este doar un act forţat de a stabili un echilibru între ceea ce el consideră a fi o datorie sacră faţă de sora lui moartă şi ameninţarea insidioasă pe care o reprezintă Marina ca fiică a unor activişti contrarevoluţionari condamnaţi. N-are importanţă că acuzaţiile au fost inventate. Nici că el însuşi a fost închis în 1930 sub aceleaşi acuzaţii şi eliberat după un an, atunci când directorul Orbeli a intervenit personal pentru el. A ieşit din închisoare cu plămânii bolnavi şi cu o strădanie obsedantă de a face ca orice aspect din viaţa sa să apară corect şi impecabil.

În fiecare an, petrece câte şase luni în Armenia, la şantierul arheologic din Caucaz. Pleacă de cum se dezgheaţă şi Marina a asociat mereu plecarea lui cu venirea primăverii. În absenţa unchiului, casa devine mai caldă şi mai luminoasă. Nadejda îşi lasă părul desfăcut şi îşi îmbracă copiii în haine de joacă. Toată vara trăiesc cât se poate de boem: mănâncă când le e foame, stau treze cât vor, îi invită pe Dmitri şi pe prietenii lui. Iar toamna, când vine Victor, toată casa trece printr-o perioadă de reorganizare. Dar chiar şi

așa, apartamentul relativ mare și intim face ca rigiditatea, întrebările lui calculate și predicile plicticoase să fie mai ușor de suportat. Aici, în acest spațiu înghesuit, este greu de tolerat.

Și în afară de asta, Victor Alekseevici Krasnov sforăie.

Chiar așa, cu un batic înfășurat strâns în jurul capului și cu perna trasă pe urechi, nu poate înăbuși zgomotul. Cu o noapte în urmă, după ce a ieșit din tură, de la paza acoperișului, a mai rămas trează încă niște ore bune, creierul ei obosit fiind prins ca într-o cursă în ritmul respirației unchiului. Mai întâi, huruitul prelung, ca de vulcan. Apoi o pauză inegală de liniște. Ca atunci când auzi șuieratul unei bombe și aștepți explozia. Marina numără până la douăzeci, uneori chiar până la treizeci înainte ca el să inspire, în sfârșit, din nou.

Unchiul are scutire completă de serviciu militar, din cauza plămânilor. În mod logic, probabil că asta-l și face să sforăie atât de tare, deși Marina bănuiește că e mai degrabă o extindere a caracterului lui pedant, care trebuie ascultat chiar și atunci când doarme. Până dimineața e sigură c-ar putea să-i bage o cârpă pe gât și nu s-ar simți cu nimic vinovată.

Mătușa Nadejda a adus rația de pâine și cafea pentru toți trei. Cafeaua, aproape incoloră, e fiartă peste zațul deja folosit. Ceaiul pe care Marina l-a cumpărat în schimbul cerceilor cu rubine ai mamei ei s-a dus

de acum două săptămâni. Rubine frumoase, suspendate de aurul filigranat. O sută de grame de ceai.

– Serghei Pavlovici zice că au confirmat azi-dimineață că a căzut Uriţkul.

Zvonul circulă cu înverşunare, dar e prea îngrozitor ca să fie crezut. Uriţk e la doar zece-doisprezece kilometri de Ermitaj, la câteva staţii de tramvai.

La radio, ştirile proaste vin la câteva zile după zvonuri, dar, cu toate acestea, oamenii se adună dimineaţa în jurul radioului şi repetă, de la unul la altul, în adăpostul din Ermitaj, declaraţiile oficiale. Chiar şi aşa, ascunse în propaganda însufleţitoare a Biroului de Informaţii, în ultimele zile vin numai veşti rele. Se pare că încrederea lui Victor în superioritatea imediată a Armatei Roşii asupra nemţilor a fost deplasată. E a treia săptămână din septembrie şi germanii împing constant înapoi armata, apropiindu-se tot mai mult de porţile oraşului. A avut însă dreptate în legătură cu bombardamentul. Unchiul pare să găsească un soi de satisfacţie sinistră în regularitatea ca de robot cu care avioanele germane reapar în fiecare seară la ora şapte fix. Dacă nu de altceva, spune el, confirmă justeţea deciziei de a nu fi ţinut seama de groaza Nadejdei şi de a fi permis evacuarea copiilor.

Nu au reuşit să afle nimic despre Tatiana şi Mihail de când au fost evacuaţi, dar se agăţau amândoi de convingerea că sunt încă vii, că nu au fost printre cei

bombardați de nemți în timp ce părăseau orașul. Au sosit vești cumplite despre trenuri ajunse în Urali cu vagoanele carbonizate, pline de trupuri de copii arși.

Deși Nadejda se cutremură când aude, nu contrazice certitudinea arogantă a soțului că puii ei sunt în siguranță. Ar însemna să cobească. Dar nici nu poate fi de acord, așa că se preface că n-a auzit. Îi dă Marinei cafeaua și pâinea și o întreabă cum a dormit.

Doar pentru că e atât de obosită, Marina începe să plângă deasupra lichidului gălbui. Mătușa așază cu grijă pe jos ceașca nepoatei, ca să nu se verse cafeaua, și o ia în brațe ca pe un copil. O mângâie pe păr și scoate sunete liniștitoare. Fiecare suspin, fiecare gest este îngreunat de absența propriilor copii.

– Îmi pare rău, spune Marina stânjenită.

– Nu-i nimic. Ești îngrijorată din cauza lui Dima. Nu trebuie. Nu e vreme de scrisori. Și știi cum distribuie armata corespondența, probabil că vei primi un pachet întreg o dată.

În prima lună a primit scrisori, chiar dacă doar câteva rânduri mâzgălite în grabă, dar acum nu mai avea nicio veste de la mijlocul lui august. Divizia lui era printre cele încercuite după ce a căzut linia Luga și în tot haosul dispăruseră mulți, printre care și Dmitri. Soțul Olgăi Markaeva, Pavel Ivanovici, era și el tot în Divizia a Treia, dar nu a putut să le spună nimic, decât că niciunul dintre cei cu care a vorbit

din acea unitate nu l-a văzut pe Dmitri căzând. Speranța Marinei, amestecată cu rușine, este că se află printre dezertori.

– O să vină acasă, îi spune Nadejda. Toți vor veni acasă, în curând. Apoi începe și ea să plângă.

Victor se uită fix în ceașcă, prefăcându-se că nu bagă de seamă. La fel cum se preface și Marina că nu aude cum unchiul și mătușa ei fac dragoste pe furiș, cum se preface fiecare că nu observă certurile familiale ori zgomotul și mirosul găleților cu urină. După câteva momente, unchiul nu mai suportă. Fără un cuvânt, se ridică și își întoarce scaunul cu spatele spre cele două femei și cu fața spre biroul improvizat la picioarele saltelei sale. Asta înseamnă că acum lucrează și nu trebuie deranjat. Nadejda își trage nasul și își mușcă buza.

În măsura în care acest lucru e posibil în adăpostul aglomerat, oamenii se agață de rutina zilnică pe care au avut-o înainte de război. E un act comun de credință că dacă fac ceea ce făceau înainte își vor retrăi vechea viață. Oamenii de știință își scriu lucrările, studenții se pregătesc pentru examene. Victor Alekseevici Krasnov își organizează notițele luate pe teren timp de câțiva ani, pentru a începe lucrul la istoria culturii Urartu. Și, conștiincios, își rezervă în fiecare dimineață câte o oră, înainte de a se duce, împreună cu Nadejda, să muncească la fortificații, apoi își mai

petrece câteva ore lucrând la lumina unei lumânări de altar.

Marina nu poate trece de scaunul masiv, aurit, pe care Victor și l-a luat dintr-un set adus jos de ea, săptămâna trecută, din Sala Snyders.

– Pardon?

– O clipă, Marina.

Ochii lui Victor nu se ridică de pe pagina pe care scrie. În sfârșit, își încheie ideea, ia o înghițitură din restul de cafea și apoi se ridică pentru a-i face loc Marinei să treacă. Îi urează o zi bună. Fata își ascunde sentimentele ucigașe sub o înclinare a capului, dar nu se poate preface într-atât încât să-i întoarcă salutul.

Pentru Marina e mai greu să-și ducă viața de dinainte. A fost ghidă la muzeu, iar acum nu mai are pe cine să îndrume și nici nu mai e nimic de văzut acolo. În fiecare zi se plimbă prin galeria de pictură abandonată, cu ferestrele sparte și bătute în scânduri. Lângă intrarea în fiecare sală se află grămezi de nisip, în caz că izbucnește vreun incendiu, iar pe pereți atârnă șiruri întregi de rame goale, lăsate așa ca o făgăduință că tablourile se vor întoarce într-o bună zi. De câte ori intră în vreo sală, reface același scenariu, plasând mental în ramele lor câte picturi își poate aminti. Trece ca o fantomă pe lângă dreptunghiurile goale și descrie mecanic tablourile care se aflau în ele. Redă istoria picturilor și poveștile pe care le spun ele,

arătând gama de expresii la bocitoarele lui der Goes sau modul în care folosește Velázquez lumina și umbra pentru a transforma vopseaua într-o față de masă din in, cu o textură pe care aproape c-o simți în vârful degetelor. Cu coada ochiului, aproape că vede pâinea, rodiile și peștii, aranjate toate pe țesătura grea, și pe cei trei țărani pozând în jurul mesei de prânz. Aceștia sunt foarte veseli, ca de obicei. Unul pare să-i facă cu ochiul.

Astăzi, drumul pe care-l parcurge până la cea mai mică dintre cele trei săli cu luminator o poartă prin Renașterea italiană. Aici este *Iudita* lui Giorgione. E atât de senină, de echilibrată, încât ai un șoc dacă-i urmărești privirea coborâtă, de-a lungul piciorului bine proporționat, și vezi sub talpă capul crunt al lui Olofern.

Iar aici e *Înălțarea la cer a Mariei Magdalena*. Zboară, ochii ei uimiți privesc în sus, are brațele desfăcute larg, veșmântul și eșarfa lungă și roșie flutură în urma ei. Pe Magdalena o duc doi îngeri adulți și mai mulți îngerași, *putti,* mici amorași grăsulii care o poartă pe spate și pe umeri de parcă-ar fi un sac greu cu boabe. Domenichino a mai pictat și pe cer heruvimi ciudați, capete de copilași susținuți de aripi.

– Bună dimineața.

Magdalena și îngerașii dispar, înlocuiți de o ramă aurită, goală.

Ania, una dintre babuşte, se apropie şchiopătând de Marina. Chiar dacă se miră, Ania n-o întreabă pe Marina ce face, de ce hoinăreşte prin sala aia goală, uitându-se la... nimic. Se opreşte lângă ea, îi urmăreşte privirea şi dă din cap apreciativ.

– Şi mie mi-a plăcut întotdeauna asta. Ai auzit? o întreabă apoi. Au trebuit să închidă din nou Uzina Kirov. Blestemaţii de nemţi au aruncat o bombă cu explozie întârziată care a ajuns în pivniţă. O fată se ocupă acum de ea.

Un grup de fete au fost pregătite să dezamorseze bombele cu explozie întârziată aruncate acum de nemţi, iar faptele lor eroice au devenit subiectul ştirilor de noapte. Pentru a reduce pierderile de vieţi omeneşti, fetele lucrează singure, o femeie se târăşte în craterul lăsat de bombă, asudând contra cronometru. Acestea sunt noile simboluri ale femeii sovietice, Iuditele care intră singure în luptă împotriva monştrilor mecanizaţi, ucigând duşmanul pentru a-şi salva poporul.

Munca Marinei e mai puţin dramatică. Tot ce-a mai rămas în muzeu şi care poate fi mutat e tras în jos pe scări, scos din calea distrugerii. De când au început bombardamentele, au cărat sute de scaune, vaze şi tăblii masive din piatră, candelabre uriaşe, oglinzi şi canapele. Rând pe rând, sălile rămân goale. E muncă fizică grea, aproape la fel de obositoare ca

și împachetatul. Ieri, toată ziua, șase dintre ele s-au luptat cu două candelabre mari din onix pe care au trebuit să le coboare din marea Sală Italiană cu luminator în pivniță.

Acum, alte membre ale echipei lor s-au mutat în mica Sală Italiană cu luminator. N-au mai rămas decât scaunele și mesele cu care se pot descurca două femei. Marina apucă un capăt al unui divan mic, Ania pe celălalt. Îl cântăresc în mâini și ies încet din galerie.

Lionello Spada, *Martiriul Sfântului Petru*. Annibale Carracci, *Sfintele femei la mormânt*.

– Ce spui, dragă? întreabă Ania. Nu mai aud prea bine.

Marina își dă seama jenată că a vorbit singură.

– Oh, vă rog să mă scuzați. Nu-i nimic, e un fel de joc de-al meu. Să văd câte tablouri îmi amintesc.

– Adică îți faci un palat al memoriei?

Marina n-a auzit niciodată de așa ceva.

– Nu se mai învață asta la școală? întreabă Ania consternată. Când eram mică, ne făceam palate ale memoriei care ne ajutau să învățăm pentru examene. Îți alegi un loc real, cel mai bine un palat, dar se poate orice clădire cu multe camere, și îl mobilezi cu tot ceea ce vrei să ții minte.

– Cum adică îl *mobilezi*? Marina clatină din cap perplex.

– Păi, uite, mai întâi treci prin camere și le memorezi așa cum sunt. Și după ce le-ai învățat, poți

adăuga, în imaginația ta, tot ce vrei. Uite, când a trebuit să ținem minte Legea Domnului, de exemplu, închideam ochii și puneam, în fiecare cameră, o întrebare și răspunsul. Ania și-a coborât vocea. Familia prietenei mele din școală făcea parte din anturajul de la curte, continuă ea. Înainte de războiul civil, aveau o casă frumoasă, cu treizeci și cinci de camere. Acum sunt acolo birouri ministeriale, dar când eram eu mică, acela era palatul memoriei mele. Îți pot spune și acum cu exactitate ce conținea fiecare cameră.

Ania se oprește, lasă jos capătul ei de divan și închide ochii. După un moment, fața i se luminează.

– Când intri pe ușa din față, e pardoseală de marmură și un covor persan foarte mare. În mijlocul covorului, unde e un model cu trandafiri, îmi pun cea de-a treia întrebare din Legea Domnului. „Ce trebuie să faci ca să-L mulțumești pe Domnul și să-ți izbăvești sufletul?" După aia, mă duc la șemineu, care are o poliță din marmură neagră sculptată. Înăuntru, în loc de lemne, îmi pun răspunsul. „În primul rând, să-L cunoști pe Dumnezeu cel adevărat și să crezi în El. În al doilea rând, să duci o viață în credință și să faci fapte bune." Ania deschide ochii. Și așa pot străbate toată casa, să mă opresc în fiecare loc și să pun acolo ceea ce vreau să-mi amintesc. Iar mai târziu, vin și recuperez ce-am lăsat.

– Și funcționează?

– Am memorat toată Legea Domnului, toți împărații romani și anii lor de domnie, pe Romanovi, bineînțeles. Tot. Și e încă aici, îi spune ea ducându-și mâna la frunte. Sunt ca un elefant bătrân. Poți să mă-ntrebi orice.

Marina vrea să coboare din mașină. Trebuie să meargă la toaletă. Helen i-a spus că mai sunt doar câteva minute până acasă la Andrei, dar Marina crede că a trecut cam mult de atunci. Se apleacă în față și îl bate pe Dmitri pe umăr, iar el se întoarce de pe scaunul de lângă șofer. Are centura de siguranță și nu poate ajunge la urechea lui.

– *Mnie nujno v tualiet,* îi șoptește.

Au intrat pe un drum lung, pietruit, și Marina vede o casă frumoasă, gri, acoperită cu scândură, înconjurată de copaci.

– Am ajuns, mama, îi spune Helen. Strada e flancată de mașini, dar se poate intra pe drumul de acces.

Marina suspină ușurată când își vede fiul venind din spatele casei și întâmpinându-i cu brațele deschise, peste gazon. O să aibă el grijă de ea.

– Uite c-ați ajuns, exclamă Andrei. Îmi pare bine că te văd, Helen. Își îmbrățișează sora. Am auzit c-ați avut o aventură pe drum.

Marina se întreabă ce aventură o fi avut Helen. Să nu uite să întrebe.

Andrei înconjoară maşina, îl îmbrăţişează pe Dmitri şi în cele din urmă se apleacă s-o ajute să iasă de pe bancheta din spate.

– Şi ce face domnişoara mea de onoare?

Ea îi spune în şoaptă nevoia.

– Bineînţeles. E urgent?

Marina încuviinţează din cap.

– Voi doi mergeţi înainte. Toţi sunt în spate. Am rămas un pic în urmă cu repetiţia, dar spuneţi-i lui Naureen să înceapă fără mine. Apoi se întoarce spre Marina şi o conduce peste gazon. Eşti gata pentru mâine, pentru ziua cea mare?

Femeia îşi scormoneşte iute prin minte, dar nu găseşte nimic.

– Sunt, îi răspunde radioasă. Ziua de mâine vine oricum, indiferent dacă suntem pregătiţi sau nu.

– Asta aşa-i. Aici nu se mai termină. Se pare că una dintre domnişoarele de onoare ale lui Katie s-a trezit cu o toxiinfecţie alimentară. Şi azi-dimineaţă a sunat florarul. Un transport de flori a rămas în portul din Anacortes. Urcă încet treptele verandei.

– Să mă duc eu să le aduc?

– Florile? Oh, nu, se ocupă Naureen. Nu, tu stai şi te relaxezi acum, mama. Ştii drumul, nu? o întreabă

el la capătul scărilor. Prin camera de zi, prima uşă la stânga.

Marina dă din cap.

– Cred că-i mai bine să mă duc acolo. Copiii nu mai au răbdare. Când termini, vino pe plajă.

Prima încăpere în care intră e răcoroasă şi întunecată. Lumina pătrunde ca nişte fâşii de aur printre jaluzele şi cade pe podea. Aşa, cu şemineul din piatră şi cu grinzile vizibile ale tavanului, camera îi aminteşte de vechile *daka,* căsuţele ruseşti de la ţară, şi de pavilioanele de vânătoare. Se uită în şemineu, dar acolo nu-i nimic în afară de coaja neagră a unui buştean. În faţa şemineului e o canapea, pe care se află un sac de dormit din nailon roşu-aprins. Şi aici e o fotografie cu trei persoane care zâmbesc. Andrei. Soţia lui. Gândeşte-te. Cum o cheamă? Naureen. Pune-o în şemineu. Naureen. Şi o fetiţă cu aparat dentar.

Vezica presează insistent, amintindu-i că trebuie să meargă la toaletă. Andrei i-a spus că prin camera de zi, apoi... nimic. Ei, o găseşte ea, se gândeşte. Uite camera de zi. Treci prin ea.

Marina intră în sufragerie şi apoi într-o bucătărie mare. Prin ferestrele încăperii vede un gazon care duce în pantă uşoară spre apă. Jos, lângă plajă, se adună un grup de oameni. După bucătărie şi o mică spălătorie, e o scară care urcă. După scară se întoarce înapoi, într-un hol cu uşi de o parte şi de alta. Le

deschide pe rând. Un dormitor. Alt dormitor. O cameră cu televizor ca un ecran de cinema. În cele din urmă, și în ultima clipă, o toaletă.

E minunat să faci pipi după ce te-ai ținut atât de mult. Ascultă muzica apei pe apă și simte ușurarea minunată din ea. Și să stai aici, unde-i cald și intim, nu să te așezi pe vine pe o oală de noapte în gerul mușcător. Unul dintre efectele acestei deteriorări pare să fie faptul că, pe măsură ce orizontul atenției ei se îngustează, se și concentrează ca o lupă asupra micilor plăceri pe care nici nu le-a băgat în seamă ani de zile. A încercat o dată să-i arate lui Dmitri frumusețea fără de sfârșit din paharul ei cu ceai. Părea chihlimbar cu tăciuni îngropați de lumină, iar când l-a ținut așa, în pahar a apărut un curcubeu care i-a tăiat respirația. El a dat înțelegător din cap, dar părea mai degrabă îngrijorat. Ce-ar spune dacă i-ar povesti că pipiul ei sună ca o simfonie?

Da, nu-i așa că-i frumoasă? Se numește Sala Renașterii italiene timpurii și este un exemplu minunat de stil aparținând istoricismului. Uitați-vă la elegantele ornamente aurite de pe tavan și de deasupra ușilor. Coloanele sunt făcute din jasp, iar aceste uși impresionante au intarsii din lemn scump și sunt decorate cu camee din porțelan pictat.

Vreți să vă îndreptați atenția aici, vă rog. În atâta splendoare, poate fi ușor trecută cu vederea, e atât de mică și de tăcută, dar aceasta e una dintre comorile colecției. E desăvârșită, nu? Ce limpezime și grație! Simone Martini a fost principalul artist al școlii sieneze de la începutul secolului al XIV-lea, iar lucrările sale sunt foarte rare. Această mică Madonă reprezintă jumătate dintr-un diptic rabatabil; cealaltă parte, care lipsește, îl înfățișa pe îngerul Gavril. Așa că privitorul modern poate vedea doar o parte din pictură. Nouă ni se pare pierdută în propriile-i gânduri, cu capul înclinat într-o contemplare visătoare. Dar, de fapt, ascultă un înger nevăzut care îi spune că va da naștere Fiului lui Dumnezeu.

Primele zăpezi au căzut devreme în acest an. E doar octombrie, dar stratul de pe acoperiș are deja cincizeci de milimetri. La radio, zăpada e anunțată ca semn bun pentru că asta înseamnă că vine iarna, iar iarna a fost întotdeauna salvarea Rusiei. Iarna rusească l-a întors din drum pe Napoleon și se spune că nu-l va lăsa nici pe Hitler să intre în Moscova.

Fasciștii și-au întors armatele spre Moscova și, în ciuda vitejiei sinucigașe a Armatei Roșii și a cetățenilor, avansează inexorabil, la fel ca atunci când s-au îndreptat spre Leningrad. Sunt însă semne că zăpada și noroaiele le-au încetinit înaintarea.

Iar pe acest front, nemții nu se mai mișcă deloc. Se pare că, în final, s-au hotărât să nu mai invadeze Leningradul, ci să-l distrugă pur și simplu cu bombe. În unele zile sunt peste zece raiduri aeriene. Sunt nopți în care Marina nici nu-și părăsește postul de pe acoperiș, iar în timpul zilei, munca e întreruptă atât de des încât au început să ignore sirenele. Zgomotul e asurzitor,

dar continuă să muncească, ascultă șuieratul obuzelor și bubuitul înfundat al bombelor, calculând cu o parte din creier distanța.

Totuși, în această dimineață e liniște. Răgazul dintre raiduri e mult mai important. A început din nou să ningă, fulgii cad încet dincolo de ferestrele înalte și arcuite ale Sălii Renașterii italiene timpurii. Marina n-a mai pomenit așa liniște profundă, nu se aud decât pașii ei și ai Aniei.

Ania o ajută pe Marina să construiască un palat al memoriei în muzeu.

– Cineva trebuie să-și amintească, îi spune Ania, altfel va dispărea fără urmă, și atunci pot să spună că nici n-a existat.

Așa că în fiecare dimineață, cele două femei se scoală devreme și străbat încet sălile. În fiecare zi mai adaugă câteva încăperi, refăcând din memorie Ermitajul, tablou cu tablou, statuie cu statuie.

Bătrâna se oprește lângă o ramă arcuită și o șterge cu ștergătorul de praf din pene. Marina a observat că e foarte atentă să curețe doar rama, nu și spațiul pe care l-ar fi ocupat pictura în sine. Marina se oprește în spatele ei.

– O madonă, spune ea, dar nu-și aduce aminte. O clipă, nu-mi spune.

E o madonă, dar în aceste săli sunt probabil o sută de madone, iar când Marina e obosită și flămândă,

acestea încep să se amestece între ele. Iar acum e mereu obosită și flămândă, chiar și după ce mănâncă.

Marina se uită fix la perete, dar nu reușește să vadă decât femei în crinoline uriașe și gentlemeni cu peruci pudrate, mulțumiți de sine. Din cine știe ce motiv, Sala Renașterii italiene timpurii a devenit locașul temporar a vreo zece portrete de curte în drumul lor spre galeriile subterane. Au fost sprijinite de pereți și lăsate așa.

Gândește-te, se dojenește ea. Toate exponatele din muzeu au fost aranjate în ordine cronologică strictă și după proveniență. Așa că după cei doi Gerini, școala florentină de la începutul secolului al XV-lea, vine... ce?

– Închide ochii, îi spune Ania. Cu ochii deschiși nu poți vedea decât sala așa cum este ea acum.

Marina îi urmează sfatul.

– Acum, apelează la memorie și prefă-te că trebuie să conduci din nou un grup. Intră iar în sală.

Se imaginează intrând în încăpere. Conduce un grup format din duci și ducese, figurile din portretele de Curte. Sala Renașterii italiene timpurii, le spune. Pe vremea dumneavoastră, o știați sub numele de Primul Salon de recepție. Aici ați fi așteptat să vă întâlniți cu ambasadorul sau cu membrii Curții. Vede pereții albi cu stucaturi, intersectați de pilaștri lambrisați. Tablourile sunt atârnate într-un singur șir deasupra plintei din piatră albastră.

Categoric, picturile încep să-i vină în minte: crucificări, sfinți, Madona în veșmânt verde-închis, cu halo aurit.

– E cea cu doi sfinți și îngerași la urechi. Oh, cum se numește? Marina ezită, apoi își amintește brusc. *Madona și pruncul cu Sfinții Iacob cel Tânăr, Ioan Botezătorul și îngerii.* Bicci di Lorenzo. Școala florentină. Nu-mi amintesc datele.

Marina a crezut că va fi mai ușor. În fond, a ghidat tururi prin aceste săli timp de doi ani și era mândră că a învățat mai multe despre colecție decât unii ghizi care lucraseră aici mai bine de zece ani. Dar a descoperit repede cât de inegale îi erau cunoștințele. În tururile generale de muzeu erau omise aripi întregi, iar grupurile erau conduse prin multe săli fără a se opri. Până și în vizitele specializate prin galeria de pictură erau descrise doar câteva tablouri selectate din fiecare sală. În această încăpere, de exemplu, se opreau doar la cea mai mică pictură, *Buna Vestire* de Martini.

Nu are probleme cu piesele care se aflau în sarcina sa, dar îi e mai greu să-și amintească tablourile dintre ele, deși a trecut pe acolo de mii de ori. Și mai sunt și nenumăratele vaze și bibelouri, toți amorașii de marmură, busturile și torsurile.

Totuși, Ania a fost supraveghetoare de sală. Ea își petrecea câte o zi întreagă stând într-un loc și se pare că de-a lungul anilor a învățat tot muzeul pe de

rost. Poate intra într-o sală să aleagă orice loc de pe perete și să-i descrie Marinei ce a fost acolo. Nu are nicio pregătire în domeniul artei, nu știe nimic despre stiluri, școli sau proveniența exponatelor, uneori nu știe nici măcar numele artistului sau al operei, dar știe cum arată fiecare. Își amintește însă doar ceea ce a putut vedea de pe scaunul ei. De exemplu, în Sala celor douăzeci de coloane, unde era expusă colecția numismatică, Ania e în stare să descrie fiecare vază și piedestalul ei, sau aranjamentul în sală al diverselor casete din sticlă, dar, din partea ei, acestea puteau conține la fel de bine nasturi sau bomboane. Altfel, e minunată. Marina se îndoiește că însuși directorul Orbeli știe la fel de bine ca Ania ce se află în muzeu. De fapt, se întreabă dacă n-ar trebui să-i spună lui Orbeli despre Ania. Nu s-ar putea dovedi utilă când operele de artă se întorc din nou acasă, pentru a grăbi punerea lor la loc?

Când a deschis însă subiectul în fața unchiului Victor, acesta i-a spus:

– Sunt sigur că Iosef Abgarovici știe ce se află în muzeul lui, Marina, nu are el nevoie de ajutorul unei babe.

– Dar e uluitor, a insistat Marina. Se simțea de parcă ar fi găsit o comoară, cum trebuie să se fi simțit unchiul Victor când a descoperit prima cuneiformă la Karmir-Blur. Nu știe doar piesele importante. Ieri,

mergeam prin Galeria 1812 și mi-a descris figurile generalilor.

Sunt peste trei sute de portrete, iar Marina nu-l poate distinge pe unul de celălalt.

Victor însă n-a fost prea impresionat.

– E o șmecherie ieftină, Marina. Ce rost are dacă nici nu știe cine sunt?

E o întrebare bună și fata nu știe ce să răspundă. Crede însă că totuși contează să vezi opere de artă chiar dacă nu știi ce înseamnă ele.

Sala Leonardo este liniștită ca o cameră de copii. Aici nu sunt rame, ci doar cele două panouri de sine stătătoare pe care se aflau madonele lui Leonardo. Marina se oprește lângă primul panou și recită.

– *Madona cu pruncul,* cunoscută și sub numele de Madona Benois, de Leonardo da Vinci. Operă timpurie a lui Leonardo, una dintre cele două madone începute de el la Florența, în 1478. Este unul dintre puținele originale incontestabile ale maestrului.

Dintre toate madonele din muzeu, pe aceasta Marina n-ar putea-o uita. Îi iubește și pe mamă, și pe copil și îi e foarte dor de amândoi. Maria e în totalitate umană, nu e o frumusețe îndepărtată, ci o tânără încântată de surpriza acelui copil, iar Iisus prunc e atât de gras și de plin de gropițe, un bebeluș rotofei, la fel ca Mihail când era mai mic. Stă așezat în poala Mariei, iar degetele-i grăsulii apucă floarea pe care i-o arată

ea și o studiază ca un om de știință. În mod secret, se gândește la această pictură ca fiind a ei. Maria are fruntea înaltă, ele două chiar seamănă un pic, și Marina își imaginează uneori că ar putea ea însăși să fie modelul.

– Ce porcărie! Vezi?

Ania stă în fața celuilalt panou, cel pe care se afla cea de-a doua madonă a lui Leonardo. Clatină din cap și-și exprimă indignarea, arătând spre podea. S-a împrăștiat sau a adus cineva nisip din colț, din grămada de pe prelată.

– O să zgârie lacul.

Arată spre celălalt capăt al sălii, lângă ușă, unde stă sprijinită o mătură.

– Mi-o aduci, drăguță?

Marina aduce mătura. Când se întoarce, bătrâna îngenunchează în fața panoului ca o pocăită în fața altarului, cu capul plecat, cu fusta roată pe podea.

– O să spun o rugăciune și pentru tine, o lămurește pe Marina când o vede uitându-se la ea.

– Eu nu sunt credincioasă, obiectează fata.

Bătrâna o cântărește din ochi.

– Fiecare crede în ceva. Apoi zâmbește și adaugă: Tu vrei să spui că ești prea educată pentru a crede prostiile și superstițiile bătrânești. Da?

Așteaptă ca Marina să-i răspundă, dar fata e politicoasă și nu zice nimic.

– Atunci n-o să-ţi strice rugăciunea mea.

Cu un gest sigur, bătrâna îşi duce degetele la frunte, la piept, apoi la umeri şi începe să bolborosească. Marina îşi întoarce privirea, cu aceeaşi stânjeneală pe care o simte când e martoră la gesturile spastice ale schilozilor sau la aiurelile celor slabi de minte. Se întreabă dacă n-ar trebui s-o lase pe Ania singură, dar şi asta i se pare nepoliticos, aşa că aşteaptă, sprijinită de mătură şi studiind peretele alb la care se roagă Ania.

Din pătratul întunecat al lambriului, acolo unde atârna odată tabloul, se materializează Madona Litta. Cu nasul acvilin şi trăsături de porţelan, Madona, care se uită în jos, la pruncul pe care-l alăptează, e studiul perfect al mulţumirii. Iisus copil e însă centrul picturii. Nu e doar un boţ dulce de cărnuri roze, ci anunţă deja o prezenţă adultă. Cu o mână, apucă sânul expus şi suge absent, ochii săi negri şi întunecoşi uitându-se undeva afară din pictură, cântărind scena pe care-o are în faţă, o bătrână femeie de serviciu sovietică îngenuncheată la picioarele lui. Priveşte fără surprindere.

După ce Ania îşi isprăveşte rugăciunile, se închină din nou, îşi netezeşte fusta şi o roagă pe Marina să-i măture nisipul de pe tiv. Apoi îşi linge degetele şi adună firele rătăcite. Marina îşi pune ştergătorul de praf sub braţ şi o ajută pe bătrână să se ridice în picioare; are fusta plină de nisip. Înainte de a pleca, Ania îşi lipeşte buzele de degetele de la picioare ale

pruncului Iisus și mormăie ceva către el. La ușă, Marina se întoarce și se uită peste umăr: pruncul Iisus le privește rezervat. Apoi, lasă sfârcul din gură și râgâie.

Suntem nebune amândouă, se gândește ea.

Știe că aceste vedenii se pot explica simplu prin epuizare. Prin foame. Prin stresul de a trăi ca vitele. Dar sunt și o iluzie necesară, un har.

După un cort alb care se umflă în bătaia vântului, sunt adunați jos, pe plajă, vreo douăzeci de oameni, un regiment de scaune pliante stă rânduit în fața unei arcade închiriate, iar mai încolo se văd apele adăpostite de golful Pillikut.

– Bună ziua. O femeie veselă, cu un zâmbet profesional, îi acostează pe Helen și pe Dmitri care traversează pajiștea. Sunt Sandy Holcomb, organizatoarea nunții. Și dumneavoastră sunteți...?

– Dmitri Buriakov și Helen Webb, îi spune Helen.

– Minunat, exclamă femeia luminându-se la față. Tocmai începeam. Vreți, vă rog, să vă așezați aici și să-mi spuneți dacă auziți pe toată lumea?

– Organizatoare de nunți? o întreabă Dmitri pe Helen. Ai mai auzit vreodată de așa ceva?

În timp ce femeia îl așază pe fiecare la locul său, Helen și Dmitri se duc în rândul din spate, reprezentându-i pe musafirii care se vor aduna a doua zi la ceremonie. E ca și cum ai urmări o repetiție cu public

la teatru. În timp ce le însoțesc pe mame pe gazon, fratele mirelui și doi prieteni rânjesc stingheriți, subminându-și unul altuia slabele tentative de solemnitate. Tânărul care-o însoțește pe mama miresei îi șoptește ceva la ureche. E posibil, se gândește Helen, să flirteze cu ea. Naureen e cu doar câțiva ani mai tânără decât Helen, dar e bronzată și atletică, același gen zvelt ca și Katherine Hepburn, care pare să îmbătrânească la fel ca lemnul de esență tare.

Helen își amintește cât au fost de surprinși cu toții când Andrei, la vârsta de treizeci și șase de ani, a apărut cu Naureen. Părea sortit să rămână burlac. Helen nu-și aduce aminte să fi adus vreodată o fată acasă sau să se fi arătat interesat de vreuna. Deși prietenele ei făceau pe mironosițele, dar flirtau cu el când îl întâlneau, era fără speranță de serios și total indiferent la farmecele lor, un tocilar care părea mulțumit să se îngroape în manualele lui.

Mai târziu, viața i s-a confundat cu munca, iar după o specializare în transplanturi de cornee, programul i-a fost mai mult sau mai puțin dictat de incidența accidentelor de mașină. S-a mutat din casa părintească doar ca să-și cumpere un apartament de unde putea să ajungă pe jos la spital. Helen a fost acolo o dată sau de două ori și tot ceea ce voiai să știi despre viața privată de atunci a lui Andrei puteai afla din camerele mobilate sărac: caserole cu mâncare

cumpărată pe bufetul din bucătărie, un cactus mort pe pervazul ferestrei, săculeți goi de aspirator pe un taburet de bar. Își adusese de acasă dormitorul din lemn de arțar, pe noptieră erau teancuri de reviste medicale, iar în tăblia de la capul patului erau înfipte o mulțime de ace cu ațe. Când Helen l-a întrebat ce-i cu ele, i-a spus că noaptea stă în pat și face exerciții de băgat ața în ac pe întuneric, ca să reușească acest lucru și în sala de operații, când poartă ochelari fumurii măritori.

– Ochelarii măresc atât de tare, încât totul pare încețoșat. Parc-ai fi orb, îi explicase el, aparent fără ironie.

Helen bănuiește că n-a avut probabil niciodată o întâlnire care să nu fi fost aranjată de altcineva. Așa că atunci când părinții au sunat-o la Phoenix și i-au spus că Andrei a cunoscut o fată și că părea ceva serios, Helen a și categorisit-o drept o vânătoare de soț, deosebit de hotărâtă, care s-a fixat pe un chirurg. Când Naureen s-a dovedit a fi drăguță și, unde mai pui, cu zece ani mai tânără, Helen n-a mai avut nicio îndoială. Nu era foarte apropiată de fratele ei, dar nici nu-i plăcea să-l vadă dus așa de nas.

Acest lucru s-a întâmplat în urmă cu douăzeci și cinci de ani, iar Helen recunoaște de bunăvoie că a judecat-o greșit. Căsătoria este cel mai bun lucru care i se putea întâmpla lui Andrei, pentru că Naureen i-a oferit un cămin și o viață cum n-ar fi reușit niciodată să-și facă de unul singur. Sub grija ei, și-a mai dezvoltat

și alte preocupări, iar acum poate duce la bun sfârșit o discuție despre restaurante, politică sau sporturi locale. Anul trecut i-a cumpărat o undiță din titan și i-a plătit lecții de pescuit.

– Acum lucrez la hobby-uri, a glumit ea. La un moment dat trebuie să se pensioneze și nu vreau să-și piardă vremea prin casă toată ziua.

Pare să-l adore pe Andrei, iar el, la rândul lui, se înmoaie vizibil în prezența ei și toată stăpânirea sa de sine se topește într-o gratitudine de cățel de câte ori ea îl laudă sau îl ia de braț. Iar dacă o fac doar de ochii lumii, Helen n-a reușit să vadă niciodată o cât de mică fisură în această fațadă. Par într-adevăr să se iubească, chiar și după atâția ani.

În spatele lui Naureen vine o fetiță de vreo cinci ani, nepoata mirelui. Înaintează concentrată și decisă, aruncând hotărâtă petale imaginare din coșulețul ei de răchită. Fratele mai mic al fetiței încremenește la mică distanță de scaune și se uită la întregul grup cu o suspiciune vădită. Râsetele care izbucnesc îl umilesc și se întoarce nehotărât spre mama lui. E nevoie de multă putere de convingere pentru a-l face să pornească pe culoarul dintre scaune.

– OK, oameni buni, începe organizatoarea, haideți să terminăm odată, ca să ne relaxăm și să ne simțim bine după aia.

E suficientă o privire ca să-ți dai seama că spontaneitatea nu e punctul ei forte.

– Domnișoarelor de onoare, nu vă grăbiți. Numărați până la cinci, și numai după aia pleacă următoarea. Așa e bine.

O fată cu părul roșu, în șort și cu pantofi din satin negru, face pași mici, întrerupți, pe pajiște, strângând în mâini un buchet imaginar de flori, gata-gata să cadă de pe tocuri la fiecare pas.

– Acum așteptăm puțin pentru domnișoara de onoare care lipsește. Cum se simte? Ei, oricum, muzicanții cântă până când străbate toată lumea culoarul dintre scaune. Și acum sora.

După o pauză, vine Jen, sora mirelui.

– Nu, numără până la zece. Acum începe marșul nupțial.

– Nu, intervine Naureen. Se cântă *Oda bucuriei*.

– OK, așteaptă schimbarea. Așa, asta e. Își ridică mâna. Katie, domnule Buriakov.

În timp ce Katie și Andrei se apropie de plajă cu pași măsurați, Dmitri se ridică în picioare, apoi și Helen, cum vor face musafirii care-i reprezintă. Viitoarea mireasă înaintează pe pajiștea denivelată, ținând într-o mână un buchet din panglici și flori artificiale din foiță lipite pe o farfurie de hârtie împodobită cu șervețele, iar cu cealaltă sprijinindu-se ușor de brațul tatălui ei. Chiar așa, îmbrăcată în tricou și blugi, pare

radioasă. Are o expresie pe care Helen a mai văzut-o la mirese și la proaspetele mămici, dar pe care ea n-a trăit-o niciodată: o privire calmă, limpede care cuprinde lumea așa cum e ea și declară că e bună.

Repetiția se desfășoară mai departe și Helen își aduce aminte de propria nuntă. Chiar și cineva fără prea multă intuiție ar fi putut prevesti viitorul pe baza întâmplărilor din ziua respectivă. Când a ajuns ea la biserică, împreună cu părinții, Don stătea afară și fuma. Marina încercase să-l trimită înăuntru, spunând că au ghinion dacă vede mireasa înainte de ceremonie, dar Don i-a replicat sec: „Am avut deja ghinion."

Dmitri se tot uită spre casă.

– Mă duc s-o caut pe mama, îi șoptește el în final și vrea să se ridice, dar Helen îl prinde de mână.

– S-a întâmplat ceva, papa?

– Nu-ți face griji. Dar când vede că e taman răspunsul care-o face să se îngrijoreze, detaliază. Mamei nu-i place să-și mărturisească limitele, dar are nevoie de un pic de atenție. Asta-i tot. Fratele tău face prea mult caz, adaugă el. Știi tu cum e el.

Bineînțeles că știe. Helen îi strânge mâna.

– Stai jos. Mă duc eu.

În casă, Helen își strigă mama, apoi bate la ușa băii.

– Mama? Te simți bine?

După o clipă, se aude apa și mama ei iese.

– Pierzi spectacolul, îi spune Helen.

– Da?

– Nu, nu chiar. Suntem abia la început. De fapt, eu am venit să văd dacă eşti OK.

– OK?

Mama ei pare niţel nedumerită şi Helen îşi dă seama cât de stupid sună.

– Nu ştiu ce am cu nunţile. Întotdeauna mă aştept la o nenorocire. Îţi mai aduci aminte de nunta mea?

– Ai fost o mireasă foarte frumoasă, îi spune mama dând din cap.

Helen îşi dă ochii peste cap.

– Mama, am fost o catastrofă, era gata să anulezi tot. Nu-ţi mai aminteşti?

Helen n-a uitat. Stătea în cămăruţa de lângă capelă şi plângea, iar mama s-a întors spre ea şi i-a spus că nu-i prea târziu, că pot încă să trimită pe toată lumea acasă. Helen n-ar fi fost mai uluită nici dacă i-ar fi crescut un al treilea ochi.

– Îmi aduc aminte, răspunde Marina. N-am spus asta pentru că ai fost o catastrofă, ci pentru că nu aveai nevoie de băiatul ăla. Copiii n-au nevoie decât de laptele mamei şi de scutece curate. Vocea îi era seacă, practică.

Helen e din nou surprinsă. Atunci, refuzase oferta. Erau anii '70 şi, cel puţin în Seattle, era o ruşine de neimaginat să ai un copil în afara căsătoriei. Iar ea n-a avut nici imaginaţia şi nici curajul de a vedea o

alternativă la căsătorie, mai ales că sau tocmai pentru că alternativa i-a fost sugerată de mama ei.

Acum ar vrea s-o întrebe pe această bătrânică dulce, cu bluza ei șifonată și cu pantofii comozi, „cine ești tu, de fapt?"

Chiar și în somn, Marina aude sirenele care anunță raidurile aeriene. În pântecele Ermitajului, urletele sirenelor de deasupra ajung în surdină, dar ea e ca o mamă care rezonează la plânsul copilului. Probabil că asta înseamnă să fii mamă, se gândește, această epuizare fără sfârșit, zile și nopți măsurate prin suspinele unui copil. Iar ca o mamă bună, deși se ocărăște, se scoală, își ia binoclul și cojocul și urcă scările spre post. E tura ei.

Ca să ajungă pe acoperiș, trebuie să treacă mai întâi prin Sala celor douăzeci de coloane. Noaptea, sala e neagră și de-a dreptul înspăimântătoare. Pentru că nu sunt suficiente draperii de camuflaj, luminile sunt interzise și un singur bec mic licărește ca o stea îndepărtată la baza ușii din celălalt capăt.

Se oprește un pic la intrare și-și trage suflul, încercând să-și potolească bătăile inimii. Pare o teamă prostească dacă te gândești la adevăratele terori, dar această traversare o înspăimântă.

Pășește atentă în gol și încearcă, preț de câțiva pași, să meargă drept prin mijlocul sălii. E totuși prea mult

să înainteze așa, în derivă, prin întuneric. Merge atunci cu spatele până dă cu mâna de un perete și înaintează de-a lungul lui, pas cu pas, lipindu-se de marginea încăperii. Coloanele o împiedică să vadă luminița de orientare, dar e totuși mai bine așa decât să înfrunte ameteala spațiului deschis.

E așa de întuneric că nu-și vede nici măcar mâinile, nu simte decât pereții și nu aude decât ecoul pașilor ei pe mozaic. Așa trebuie să fie când ești orb. Întunericul nu e totuși solid, ci format din nuanțe de negru. Siluete uriașe se desprind brusc din umbră. Coloanele, își amintește.

După ce se afundă adânc în încăpere, simte aerul stătut în jur și cu coada ochiului vede ceva mișcându-se. I se pare că cineva i-a rostit în șoaptă numele.

– Alo?

Vocea îi e joasă și răgușită. Ascultă atentă dincolo de pulsul care-i bate în urechi, dincolo de sirena care urlă afară. Nimic. Mai face un pas înainte, îl aude pe pardoseală și apoi ecoul lui sau pasul altcuiva în sală.

– E cineva acolo?

Senzația unei alte prezențe, deși nesusținută de niciun stimul fizic, este de nezdruncinat. Un simț animalic îi spune că e urmărită.

Dacă nu înaintează, n-o să mai fie în stare să se miște. Își amintește că are o datorie acolo sus și atunci închide ochii și se forțează să pășească hotărâtă, cu

mâinile pipăind pereții. Începe să cânte tare, un cântec neînfricat despre Armata Populară victorioasă, care se transmite întruna la difuzoare în timpul zilei și în fiecare seară la radio, până la închiderea emisiei. *Umăr la umăr luptăm înfrățiți/ În marș pornim spre-al nostru ideal/ Însângerați și obosiți/ Victoria e-al nostru țel final.* Când cântă a doua oară refrenul, vede din nou în fața ochilor licărul becului de orientare și se îndreaptă recunoscătoare spre ușă.

Vântul care bate dinspre râu împrăștie zăpada înghețată peste acoperișul Ermitajului, o stepă dezolantă. După ce se urcă pe platformă, se așază și se înfășoară mai bine în cojoc.

În afară de sirene, e liniște în acea seară, încă n-au apărut avioanele. Dar luna se ridică, așa că vor veni. Urăște luna. E moartă, iar lumina moartă și plată atrage avioanele fasciste ca pe molii. Deși știe că această perspectivă îi e otrăvită de război, i se pare greu de înțeles de ce poeții fac atâta tărăboi romantic în jurul unui disc urât, ciupit de vărsat.

Își îngroapă fața în blană, simțind că e gata s-o fure somnul. De obicei, stau câte două femei, ca să rămână treze, și-și petrec noaptea vorbind, dar acum Olga Markaeva e bolnavă. Are dizenterie, boala care bântuie o mare parte a personalului. Marina o acoperă de câteva nopți ca să nu-și piardă rația de lucrătoare. Când transmite jos, Marina lasă de înțeles că Olga e

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
CAL. SINCAI

acolo, cu ea. Bănuiește că nu l-a prostit pe Serghei Pavlovici, că, de fapt, acesta conspiră cu ea ca s-o protejeze pe Olga și nu zice nimic.

Ca să rămână trează, apelează la palatul memoriei. Străbaterea sălilor reale în timpul zilei nu mai este o provocare, ca înainte. În unele, ramele goale sunt ca o hartă, iar ea nu face decât să le umple. Dar noaptea trebuie să lucreze numai din memorie. În acea seară se imaginează în Sala Rembrandt, pornind de la intrarea dinspre est. Închide ochii și se postează în ușă. Zărește pereții verzi, plintele din marmură, solemnitatea încăperii populate cu figuri și siluete tăcute de olandezi, apoi începe să invoce primul tablou pe care-l vede.

Este *Bătrâna cu o carte* de Ferdinand Bol, o scorpie severă în haine de văduvă, cu o Biblie în poală. Soțul a lăsat-o cu o situație bună, poți să-ți dai seama după broșa mare din piept, dar expresia ei sugerează că își va face moștenitorii să i se târâie la picioare și apoi va lăsa totul Bisericii.

În fața ei se află *Flora*, un portret al tinerei soții a lui Rembrandt, Saskia, pictat în primul an al căsătoriei lor. Fața ca de lună a Saskiei nu prea aduce cu zeița primăverii, dar proaspătul însurățel Rembrandt era atât de înamorat încât ea îi reflectă fericirea. E îmbrăcată foarte luxos, în mătăsuri și broderii, iar pentru a sugera că este zeița primăverii, are pe cap un somptuos buchet de flori în stil baroc. O lalea îi

atârnă ca un clopoțel peste urechea stângă. Într-o mână are o baghetă la fel de împodobită cu flori, iar cealaltă mână i se odihnește pe ceea ce pare la început a-i fi pântecele de gravidă. Corsajul umflat al rochiei nu reprezintă decât moda timpului, dar Marina își imaginează că Saskia visează la un copil, privirea fiindu-i foarte interiorizată și calmă.

Lângă tânăra nevastă, savantul lui Rembrandt își ridică ochii din carte și pare luat prin surprindere de scena care i se dezvăluie. Când te întorci ca să-i urmărești privirea, iată-l, un nud tolănit care ocupă un întreg perete. La început, femeia goală pare să-și ferească ochii de disprețul de pe fața acră a femeii lui Bol, dar nu, se uită la altcineva.

Este primul nud feminin în mărime naturală al pictorului și ilustrează mitul lui Danae, o prințesă frumoasă al cărei tată, regele, a închis-o într-un turn de bronz pentru a-i respinge pe eventualii pețitori. Acolo însă e vizitată de Zeus, care-o admiră. Și ca de obicei, când vrea să-și satisfacă pasiunea, acesta se metamorfozează – cu frumoasa Leda, a devenit lebădă, cu Europa, un taur alb, cu Antiope, satir și așa mai departe –, dar cu Danae ia forma unei ploi de aur. Aici Danae își ferește fața de lumina lui sau poate că se întinde spre el; este foarte greu de spus. În acea seară însă viața i se va schimba. El o va impregna, iar când vine sorocul va da naștere unui zeu, Perseu.

Iată și *Jertfirea lui Isaac*. Foarte dramatic, trupul lui Isaac este neputincios și strălucește. Avraam îi acoperă fața cu mâna.

Portretul unui evreu bătrân. Brown. Față bătrână. Mâini bătrâne.

David și Urie. Veșminte roșii. Scribul e în fundal.

Sfânta familie. Mamă. Copil.

Întoarcerea lui

Întoarcerea lui

Lumina scade, iar brunurile blânde și auriurile personajelor lui Rembrandt se retrag în întuneric. Încet, sala se scufundă în urma ei, iar ea se înalță încet spre cer, zburând.

E ca un vis frumos și tulburător. E aproape în nori, luna apare și dispare din fața ochilor, argintând orașul fantomatic de dedesubt. Vede acoperișul de la Palatul de Iarnă, trece cu privirea peste statuile de aramă care-i străjuiesc perimetrul, peste turlele bisericilor gravate pe cerul întunecat, peste cupola palidă a catedralei Sfântul Isaac. Dedesubt, Neva înghețată lucește șerpuitoare. Deasupra, dirijabilele se rotesc tăcute pe cer. Ziua, sunt ca niște cârnați urâți. Noaptea însă înoată precum balenele uriașe și albe într-o mare întunecată.

Înoată și ea cu balenele. Aude ceva care seamănă cu suflul ritmic al propriei respirații. Și apoi e cineva lângă ea, suflându-i fierbinte în ureche, mângâind-o

pe burtă și între coapse, ridicând-o în aer. Marina. Vocea îi șoptește numele. Marina. Vino la mine.

Tresare, auzind huruitul îndepărtat al avioanelor. Cine știe de când e acolo, de o oră, poate că de două, nu-și poate vedea ceasul de la mână.

Deschide radioul.

– Alo? Tremură, dar nu de frig. Își simte corpul lichefiat și cald. Serghei Pavlovici, sunt Platforma de Nord. Sunt pe recepție. Terminat.

Scoate binoclul din cutie și îl duce la ochi. Zărește în depărtare siluetele avioanelor care se apropie. În timp ce îndreaptă binoclul spre dig, orizontul se umple cu o siluetă enormă. În mod inexplicabil, una dintre statuile de pe acoperișul Palatului de Iarnă s-a deplasat cu câteva sute de metri mai la nord, pe acoperișul pustiu al clădirii Noului Ermitaj. Statuia, un zeu gol, lucește în lumina lunii, stând în echilibru atât de aproape de marginea acoperișului, încât din acest unghi pare să plutească suspendată peste râu.

Este încremenită. Statuia se întoarce încet spre ea. Este uluitor de frumoasă și orbitor de strălucitoare. Își ridică mâna ca să-și ferească ochii de lumină.

– Oh, Dumnezeule!

Deși vocea pare să-i fie luată de vânt, statuia îi zâmbește și întinde mâna spre ea, chemând-o. Pieptul i se încordează. Simte șocul recunoașterii, ca

într-un vis când dintr-odată știi, știi absolut sigur, că așa ceva este imposibil.

– Ce s-a întâmplat, Marina?

Este vocea lui Serghei. Radioul. Abia îl poate duce la gură.

– E..., începe ea, dar o lasă vocea. Un bărbat.

Nu vorbește suficient de tare pentru a se face auzită, ci mai degrabă își trage respirația.

– E cineva aici, sus. Nu spune că e și gol.

– Nu înțeleg. Vrei să spui că-i Olga Markaeva?

– Nu, suspină ea.

Inima îi bate nebunește. Totul e aur, lumină, căldură. Închide ochii de atâta lumină și radioul îi cade din mână. Se simte ridicată în noapte de un puls lent, bubuitor și se lasă purtată de el.

Pielea îi scapără la atingerea care-i lunecă încet pe gât, îi înconjoară mai întâi un sfârc, apoi pe celălalt, fiecare atingere trimițându-i fulgerări electrice în tot corpul. În abdomenul încordat în așteptare chinuitoare, în pliurile satinate dintre coapsele ei. Simte căldura radiind din el, umflându-se în ea, o cuprinde frenezia, se leagănă înainte și înapoi, înainte și înapoi, urcă sălbatică o succesiune de valuri topite. Bătaia de aripi se întețește, devine un vuiet, iar ea e invadată de o explozie de căldură. Lapte cald îi străbate membrele și i se scurge între picioare.

Parc-ar fi sub apă, se ridică spre lumină și aude voci înfundate la suprafață.

– Uite, vezi vulturul, Marina?

– Avem locuri în al cincilea rând, îi vezi și când scuipă.

– Îl vezi?

– Ce crezi despre asta?

– Oh, Jen are niște clienți. O pacoste. Cred că au vrut să se revanșeze față de ea.

Marina stă într-un scaun confortabil din patio, împreună cu nora ei. Știe că timpul trece și că cei din jur merg înainte fără ea, discutând și bând.

E frumos aici. Soarele atârnă exact deasupra orizontului, dungând cerul cu fuioare lungi de purpuriu și oranj, tivind pădurile cu o umbră catifelată. În spatele ei, prin fereastra deschisă se aude muzică, iar la intervale regulate de timp o serie stridentă de bipuri și țipete anunță că unul dintre copii a înscris pe calculatorul de la etaj.

Toți se uită în sus și Naureen îi arată Marinei o siluetă neagră dusă de curenții de aer, cu aripile desfăcute ca niște degete neregulate.

– Păsările-s minunate, nu-i așa? întreabă Marina.

– Acesta-i unul dintre motivele pentru care-mi place să vin aici, îi spune Naureen. E o pereche care clocește pe White Point și-i vedem aproape în fiecare zi.

– O pereche de sturzi și-a făcut cuib în coșulețul nostru agățat. Au avut două ouă, dar un pui a murit. Părinții lui l-au îngrijit câteva săptămâni, dar într-o zi puiuțul a zburat și de atunci nu l-am mai văzut.

Tac un moment, privind vulturul.

– Păsările-s minunate, nu-i așa?

– Da.

– O pereche de sturzi și-a făcut cuib în coșulețul nostru agățat.

– Marina, ai terminat? Abia ai atins-o.

Marina se uită în jos la castronul cu înghețată care se topește. Seamănă un pic cu piftia din timpul blocadei.

– Marina?

– Cred că mai vreau puțin.

– Îți mai aduc. Asta s-a topit de tot.

– Nu, nu, așa-mi place, draga mea. Și ia o linguriță ca să-și întărească spusele. Am mâncat piftie făcută din clei de tâmplărie.

– Ce?

– Clei de tâmplărie. Se folosește pentru ramele tablourilor.

– Ai mâncat clei?

Naureen o privește nedumerită. Marina se întreabă dacă n-a folosit greșit cuvântul. Clei. Clei. I se pare totuși greșit.

– Clei, cu care se lipesc lucrurile. Cred că era făcut din tendoane de vită. Îl topeam. Îmi amintesc că era destul de bun.

– Doamne ferește, exclamă Naureen cu răsuflarea tăiată. Asta în timpul războiului?

– Da, draga mea. Marina zâmbește. Înainte nu mâncam. Nu era *chiar atât* de bun.

– Nici nu-mi pot imagina. Războiul, vreau să spun.

– Nu, e de neimaginat...

Oamenii se îngrămădesc în jurul Marinei. Un iureș de fețe și trupuri: femeia goală de la baia publică, femei cu picioarele învinețite șovăind în lumina aburită, Olga Markaeva strigă pozițiile focurilor, masa cenușie de oameni de pe străzi, mișcându-se ca niște stafii. O femeie vlăguită a căzut în zăpadă, o sperietoare de ciori cu ochi goi care-și întinde o gheară spre ea, din ochii Marinei curg lacrimi, iar ea-și clatină capul cu putere.

– Marina, te simți bine?

Marina apucă mâna lui Naureen și o strânge cu forță. Mai deprimant decât pierderea cuvintelor este

felul în care timpul se contractă, se rupe şi îi dă drumul în locuri neaşteptate.

– N-am vrut să te necăjesc, îi spune Naureen. Îşi apropie scaunul de cel al soacrei ei şi cu cealaltă mână îi mângâie podul palmei.

E ca un dezgheţ cumplit. Ca în primăvara aceea, când s-a topit toată zăpada de pe acoperişul Ermitajului. Câteva săptămâni au scos apa, au cărat găleţi de apă murdară în curte. Apa se infiltra prin pereţi, prin acoperiş. Se scurgea pe Scara Iordan ca un pârâu. Nu se mai termina.

Marina suspină încet.

– O să fiu ca muzeul. Totul se scurge. E oribil.

Naureen nu mai insistă. Continuă să-i mângâie mâna şi stau amândouă liniştite. După câteva minute, Naureen schimbă subiectul.

– Povesteşte-mi despre Andrei când era bebeluş.

Marina se luminează puţin la auzul numelui fiului său.

– Oh, Doamne! Când l-am născut, surorile au rămas uluite. Copiii din timpul blocadei se năşteau nedezvoltaţi, mici, diformi sau chiar morţi. Andrei nu – avea peste trei kilograme şi era perfect. N-a plâns deloc. Nici în timpul bombardamentelor. Exploziile erau atât de puternice, parcă răcneau toţi diavolii la un loc, dar el stătea în păturică, pe jumătate adormit. Era foarte liniştit. Îl examinam la câteva minute –

mi-era teamă că nu mai respiră. Mă întrebam dacă nu-i surd. Era un copil deosebit. Oamenii mă opreau pe stradă să-l admire. Avea bucle blonde, exact ca tatăl lui.

– Dmitri a fost blond?

Marina clatină nerăbdătoare din cap.

– Nu, Dima. El nu e zeu, draga mea.

– Nu, nu cred, zâmbește Naureen. Niciunul nu este, nu?

Sala Rembrandt. La început, pare goală, încăperea e atât de liniştită şi întunecată. Pereţii sunt de un verde-blând, culoarea ofilită a mesei de biliard, tavanul plat e decorat simplu. Încăperea e împărţită printr-o serie de jumătăţi de pereţi, aşa că nu vezi imediat că e plină de oameni. Aceştia sunt toţi tăcuţi, contemplativi, bătrâni cu colerete şi tinere femei modeste, pierduţi cu toţii în gânduri.

Din celălalt capăt al sălii face semn o siluetă uluitoare, Danae. Este o odaliscă, un nud culcat, seducătoare, aşteptându-şi iubitul. Poziţia e clasică, iar geniul lui Rembrandt a pictat o femeie simplă, cu trup opulent, dar nu idealizat. Burta plină i se revarsă pe pat. Figura aproape banală e transfigurată de uimire.

Totul în acest tablou e luxuriant şi, firesc, auriu: rotunjimea pântecelui greu şi sânii delicaţi, curbele moi şi palide ale şoldului şi coapsei. Budoarul somptuos este drapat cu brocarturi şi catifele grele, cu olandă fină, iar Danae, deşi goală, este gătită cu brăţări

din coral. Stă întinsă pe pat cât e de lungă, proptită într-un cot, iar cealaltă mână este ridicată într-un semn de venerație; sau poate că-și salută oaspetele minunat. Prezența lui Zeus e ascunsă de draperii, dar ea e îmbăiată toată în lumina lui strălucitoare. Vede miracolul, ceea ce vizitatorul nu poate vedea. În spatele său, pe jumătate ascunsă de draperie, stă bătrâna care o păzește. Și ea privește uluită.

E târziu. Cei mai mulți dintre participanții la nuntă s-au întors la han, dar Helen a mai rămas. Naureen adună ultimele pahare și farfurii lăsate pe mesele de afară, iar Andrei strânge scaunele pliante și le așază lângă peretele lateral al casei.

Helen se uită atentă în fundul paharului cu vin.

– De ce nu mi-ai spus că are Alzheimer?

Andrei mai ia un scaun și îl pune lângă celelalte, sub streașină.

– Nu știm precis dacă e Alzheimer. Are simptome de demență, dar așa ceva e destul de frecvent la persoanele de vârsta ei. Nu e specialitatea mea, dar cred că nici măcar un gerontolog bun nu poate pune un diagnostic foarte exact.

– Pentru numele lui Dumnezeu, Andrei, izbucnește Helen, nu te-am întrebat de diagnostic. Îți spun că puteai să mă anunți și pe mine că mama își pierde mințile.

Bărbatul se încordează, dar înainte de a apuca să răspundă, Naureen îl săgetează din priviri.

– Ar fi trebuit să te pregătim, Helen, îi spune ea. Apoi stinge o lumânare și se așază. S-a întâmplat încet-încet și cred că noi am trecut oarecum mai ușor peste asta, dar probabil că-i destul de greu dacă n-ai mai văzut-o de ceva timp.

– Nu cred că știe cine sunt. Helen își apasă un deget sub un ochi, apoi sub celălalt. Când m-am dus să-i iau, m-a invitat înăuntru și m-a întrebat ce mai face familia mea. Și-a făcut-o de parc-aș fi fost o străină.

Naureen îi mai aruncă soțului ei o privire, un „ghiont" vizual, și vine și ea la masă, lângă ei.

– E doar un pic absentă, uneori. Sunt sigur că știa cine ești, îndrăznește Andrei.

– Și de unde știi tu că-i așa?

El inspiră adânc și face eforturi vizibile să se controleze.

– Ai dreptate, nu știu nimic sigur. Amândoi sunt foarte secretoși.

– Spune-mi.

– Papa nici nu vrea să vorbească și se preface că mama n-are nimic. Vezi și tu de ce-am insistat să se mute. Acum se mai descurcă, dar e bine să ne ocupăm de asta din timp.

E atâta liniște, încât aud bătaia aripilor moliilor în lumina de pe verandă și vibrația metalică a parâmei unei bărci în port.

Helen își mai toarnă un pic de vin.

– Ţi-a zis vreodată că în Rusia ar fi trăit într-o pivniţă?

– Ce vrei să spui? o întreabă Andrei.

– A amintit de nişte veri, de familia cu care locuia, şi a zis că au stat cu toţii într-o pivniţă. Nu-ţi aduci aminte nimic de aşa ceva?

– Asta era înainte de a mă naşte eu.

– Da, ştiu, dar nu ţi-a povestit niciodată nimic despre o pivniţă?

– Nu.

– Şi nu te miri?

– De ce să mă mir?

– Că noi nu ştim. Nu ţi se pare ciudat că nu ştim nimic despre ei? Poate că e din cauza vinului or a nesomnului, pentru că are sentimentul că ea vorbeşte foarte limpede, dar fratele ei pare să nu priceapă. Mi-a spus c-au stat într-o pivniţă cu sute de oameni.

– Helen, intervine Naureen, nu ştiu cât poţi să crezi din ceea ce spune. Astă-seară, când vorbeam, un minut părea bine, şi în clipa următoare mi-a spus cum mâncau clei şi înotau cu balenele. Oh, şi l-a văzut pe Zeus.

– Pe cine? întreabă Andrei.

– Pe Zeus. Divinitatea greacă.

– Poate că a cunoscut pe cineva care se numea Zeus.

– A spus că a fost un zeu, Andrei. Şi a mai spus că el e adevăratul tău tată.

– Zeus? A zis că Zeus e tatăl meu? chicotește Andrei și clatină din cap.

– Ei, atunci totul are sens, zâmbește Helen fără să vrea. A spus mereu că ești un dar de la Dumnezeu. Acum știm și de ce.

Cele două femei râd cu lacrimi, iar Andrei zâmbește binedispus.

– Da, da, foarte amuzant, remarcă el și izbucnesc din nou toți trei.

– Povestește-i despre fotolii, o roagă Naureen.

– Păi, la aniversarea lor le-am cumpărat câte-un fotoliu nou, cu taburet pentru picioare. În locul mizeriilor vechi pe care le au în camera de zi. Mi-am dat seama că lui papa i-au plăcut, dar ea nu m-a lăsat până nu le-am trimis înapoi. Doar o știți. Orice-i dai e mai mult decât îi trebuie. Am întrebat-o: „Ce, nu-ți plac?" Și mi-a zis: „Sunt foarte frumoase, dar nu mai cheltui banii. Cumpără-ți mai bine o pulpă de miel."

– Pulpă de miel? Helen așteaptă explicații.

– Cine știe. Încurcă cuvintele, ridică Andrei din umeri.

– Săracu' papa.

– Mda. Când îl auzi pe el ți se pare că totul e în ordine. Ar trebui să-l vezi. A învățat să gătească. Face un *și* foarte bun.

E vorba de ciorba de varză a mamei lor, o mâncare minunată cu prune uscate, ardei și morcovi. Lui

Helen i se pare chiar că-i simte aroma înțepătoare care aburea ferestrele bucătăriei în după-amiezile de iarnă.

– Îți aduci aminte cum ne făcea să ștergem farfuriile de supă cu pâine? îl întreabă Helen.

– Ar fi trebuit s-o vezi, Naureen, zâmbește Andrei. Înnebunea dacă lăsam ceva pe farfurie. Cât de puțin. Trebuia să stăm la masă până curățam tot. Când eram copil, am adormit lângă o farfurie cu varză de Bruxelles. Ah, și-ți mai aduci aminte de rubarbă?

Helen își dă ochii peste cap.

– Compot de rubarbă. Conservă de rubarbă. Suc de rubarbă. Pui umplut cu rubarbă.

– Și de ziua ta? îi amintește Andrei. Izbucnesc amândoi în râs, iar Helen încheie cu poanta: „Prăjitură cu rubarbă și scorțișoară"!

– Papa a sădit niște rubarbă într-un an, îi explică ea lui Naureen. Și a crescut în prostie, de-a umplut toată grădina. Nu risipea însă nimic. Asta era sfânt pentru ea.

– Dacă mâncați până vedeți modelul de pe fundul farfuriei, mâine va fi frumos, recită Andrei, imitând accentul mamei sale și se cocoșează din nou de râs.

Helen își trage respirația și oftează prelung.

– Ne îndopa pur și simplu. Eu eram grasă și când am ajuns la colegiu și am încercat să țin regim ai fi zis c-o torturez. Nici acum nu pot arunca mâncarea. Săptămâna trecută am pregătit ceva în care aveam

nevoie doar de albuşuri şi mi-au rămas gălbenuşurile. Două amărâte de gălbenuşuri şi nu m-am îndurat să le arunc pur şi simplu. Parcă-mi stătea în spate şi mă urmărea cu privirea. Sunt tot în frigider. Şi o mulţime de alte resturi. O căniţă cu pilaf, o jumătate de portocală învelită în folie. Vreo şase struguri stafidiţi. Îşi ridică mâinile în semn de predare. Chiar mă gândeam să-mi mai iau un câine ca să scap de resturi.

Şaptezeci şi cinci de grame de pâine. Pâine care e jumătate rumeguş, un calup mic şi dens. O ţine în palmă, are mărimea unui cotor de bilet, greutatea frunzelor moarte. În multe seri, e singura lor hrană şi trebuie să mănânce foarte încet pentru ca această bucăţică de pâine neagră să se întindă cât o masă. Rupe un colţ mititel. Aproape că n-are gust, dar Marina mănâncă încet, concentrându-se pe mestecat şi înghiţit. Îşi imaginează aromele bunătăţilor pe care le mănâncă, cârnaţi, pepene verde şi sfeclă murată.

Unchiul ei citeşte cu voce tare din următoarea conferinţă, o înşiruire monotonă de date şi cifre.

Luni, au fost din nou reduse raţiile de pâine, două sute cincizeci de grame pe zi pentru muncitori, jumătate pentru cei întreţinuţi, ca mătuşa Nadejda. Nici măcar un copil nu poate supravieţui cu o porţie atât de mică, iar aceasta mai trebuie împărţită în trei mese. Unii hăpăie raţia pe o zi întreagă imediat după ce-o primesc, dar unchiul Victor spune să sunt nebuni.

Li se termină pâinea și ei rămân tot flămânzi. Niciodată nu e destulă mâncare ca să-ți potolești foamea. Timpul însă, timpul e măsurat în spațiul dintre o masă și următoarea, iar fără pâinea pe care s-o aștepți cu atâta nerăbdare, ziua nu se mai sfârșește.

Oamenii mor de foame. Au ajuns să mănânce lucruri de neimaginat. Bubi, pisica lui Mihail, a fost una dintre primele victime ale foametei. Nu, nu l-au mâncat de fapt pe Bubi – erau încă prea mofturoși să facă așa ceva –, ci l-au dat pe un sac de cartofi și pe niște ulei, știind însă prea bine ce soartă-l așteaptă. Acum, l-ar fi mâncat și ei fără să stea pe gânduri. Mănâncă lipici de tapet, clei, ba chiar și lemn, și totuși mor de foame. Te ia amețeala. Este de neconceput ca în 1941, și tocmai la Leningrad, oamenii să moară de foame, nu doar bețivii sau sărăntocii, ci chiar distinși savanți și artiști respectați. De neconceput, dar totuși adevărat. Se întind pe jos și mor, firesc de parcă s-ar culca, iar cei care rămân încearcă să le explice morțile, să găsească tipare care să diminueze oroarea. Unul a fost mai în vârstă, celălalt a fost întotdeauna slab ca un țâr. Cei fără un scop în viață mor mai devreme, bărbații sunt mai sensibili decât femeile, au mai puțină grăsime. Dacă trăiești singur ești mai predispus, dacă trebuie să-ți împarți rația ești de asemenea predispus.

Victor acționează cu toată rigoarea științifică pentru a-i ține în viață. Dimineața, distribuie rațiile de

mic-dejun cu solemnitatea unei preot care dă sfânta împărtășanie. Mai târziu, când Natașa aduce pâinea de la brutărie, o taie cu grijă în nouă porții pentru masa de prânz și pentru cina zilei respective, dar și pentru micul-dejun de a doua zi. Pentru că Marina prestează muncă fizică și are astfel nevoi calorice mai mari, cele trei bucățele de pâine ale ei sunt foarte puțin mai mari. Le învelește într-o cârpă și nu le lasă la vedere. În zilele în care la cantină se servesc la prânz rații suplimentare, o fiertură făcută din hrișcă sau celebra piftie, rația de seară e din nou înjumătățită, iar ceea ce rămâne se pune la păstrare. Dacă există un supliment de pâine, o dă la schimb pe baza unor principii nutriționale și economice stricte, în loc să cedeze, cum s-ar putea întâmpla cu Nadejda, tentațiilor.

Sistemul său de gospodărire este în totalitate științific, dar Marina bănuiește că supraviețuirea lor s-ar putea să mai depindă și de ceva care depășește limita rațiunii – spuneți-i noroc, sau minune, sau cum vreți. Din ziua aceea de octombrie, în care a văzut-o pe Ania rugându-se la Madona Benois, a început și ea să implore madonele. Când își fac rondul de dimineață și trec pe lângă câte o ramă care găzduia o madonă, murmură pe furiș o rugăciune scurtă și improvizează ceva care aduce a semnul crucii pe care și l-a făcut Ania peste piept. Nu știe exact ce-ar trebui să spună.

Prima dată a șoptit doar „Ajutor. Ajută-ne, te rugăm." În aceeași noapte, zeul a venit la ea, pe acoperiș.

Acum cere diverse lucruri. Să vină Dmitri acasă. Se roagă să se întoarcă zeul de pe acoperiș. Cere mâncare. E o prostie, un fel de joc de-a ce-ți dorești, cum s-ar juca Mihail și Tatiana.

Dmitri n-a venit acasă și n-are nicio veste de la el. Divizia lui a fost decimată la Ciudovo, iar supraviețuitorii s-au împrăștiat la alte divizii. Poate fi oriunde. În fiecare dimineață parcurge cu privirea lista morților, răniților și dispăruților afișată în biroul directorului, căutându-i numele. Poate că trăiește încă și, cine știe, poate că Victor o să afle ceva despre el când va merge pe front.

Cât despre zeul de pe acoperiș, știe că și-a imaginat doar. I-a auzit și pe alții plângându-se de halucinații provocate de foame. Deși vizita lui i s-a părut mai reală decât orice altceva de până atunci sau de mai târziu, o desăvârșire tangibilă a cărnii, trebuie să admită că nu există nicio dovadă în sprijinul unei asemenea rupturi în pânza universului. Nici nu-i pasă. A urcat pe acoperiș noapte de noapte, sperând să aibă din nou halucinații, să fie purtată de pasiune. Statuile de pe acoperiș au rămas însă aramă neînsufletită, refuzând transformarea în aur.

Au fost însă minunile cu mâncarea.

La o săptămână după ce Marina s-a apropiat pentru întâia oară de madone, serviciul de porțelan al Nadejdei, care zăcea într-o consignație din iulie, a fost vândut în mod miraculos. Victor s-a întors de la piața neagră cu orez, cu pesmeți și cu o bucată afumată de zahăr candel, provenit din zahărul topit și scos din subsolul făcut scrum al depozitelor Badaiev. Au reușit astfel să salveze cupoanele de rație toată luna. Iar acum două săptămâni, când n-a mai rămas nimic, când Marina a început să leșine la cel mai mic efort, câțiva marinari de pe digul palatului au venit la ea cu un braț de ramuri de pin. A mâncat o ramură întreagă în drumul spre adăpost, morfolind coaja. Avea un gust minunat, iute și aromat. Au auzit că în spital acele sunt fierte și se extrag vitamine pentru cei cu scorbut, așa că, din ce-a mai rămas, Nadejda a făcut o supă înmiresmată.

Iar acum, deși el nu-i spune noroc, Victor a reușit să obțină un loc în Delegația Bunăvoinței de la Ermitaj care urmează să facă o vizită pe front. Pentru înveselirea trupelor, i s-a cerut să țină o conferință despre civilizația străveche de la Urartu. După încheierea lucrărilor, va fi un banchet, iar onorariul va consta în unt și votcă.

În acea seară însă, nu aveau decât pâine. Marina își impune să aștepte până când unchiul Victor termină o pagină și trece la următoarea și abia apoi își

mai permite o bucățică. Între înghițituri, încearcă să-și scoată din minte pâinea și să fie atentă la conferință. Ea și Nadejda joacă rolul publicului și au sarcina ingrată de a răspunde așa cum își imaginează ele c-ar reacționa un public real, format din soldați. Înainte de a începe să citească, Victor le-a sugerat să-și imagineze că nu știu nimic despre cultura Urartu.

– Trebuie să înțelegeți că am conceput-o inițial gândindu-mă la cititorul avizat. Deși cred c-am ajustat textul manuscrisului suficient de mult pentru a satisface un public obișnuit, s-ar putea să mai fie, pe ici, pe colo, referiri care trebuie elucidate. Bineînțeles că sunt receptiv la orice sugestie.

Ceea ce nu e neapărat adevărat. Puțin mai devreme, Marina a făcut greșeala de a-i oferi o mică sugestie despre o întorsătură de frază ce i se părea ei prea emfatică și care ar fi putut fi îmbunătățită înlocuind *debutează* cu *începe*. Victor îi oferi un lung discurs în care argumenta proprietățile redactării sale, menționând că *debutează* se potrivește mai bine cu solemnitatea ocaziei.

– Poți să-ți *începi* treburile din gospodărie, a intonat el, dar aici nu vorbim despre spălatul rufelor, ci despre o nouă cultură.

Și a citit din nou prelegerea de la început.

Povestea cu Urartu e ca un adevărat roman polițist. A fost odată un regat puternic în Caucaz, care

a durat trei secole și apoi a dispărut complet. Abia în ultimele decenii a fost salvat de uitare, i-au fost scoase la lumină templele și fortărețele, transcrisă limba, o întreagă cultură îngropată timp de două mii cinci sute de ani a fost adusă din nou la suprafață.

Cu toate acestea, descrierea făcută de Victor elimină tot suspansul, înlocuindu-l cu o expunere detaliată a săpăturilor și cu o analiză minuțioasă a formației sociologice. Categoric, monotonia se datorează parțial rigorii științifice a disciplinei sale. Restul s-ar putea atribui necesității politice. Versiunea lui Victor Alekseevici Krasnov asupra culturii Urartu este conștiincios și remarcabil îndatorată lui Marx. Marina crede că prin aceasta lucrarea sa nu se deosebește cu nimic de alte lucrări adresate publicului larg. Aproape toate ideile originale sunt strivite sub greutatea mortală a teoriei marxiste. Să luăm, de exemplu, versiunea scrisă a turului oficial pentru ghizii muzeului. Dacă vizitatorii ar trebui să străbată galeria de pictură de sus având doar versiunea scrisă, s-ar rătăci imediat. Documentul, pe care Marina și ceilalți ghizi l-au memorat și-l recită cuvânt cu cuvânt, traduce un inocent portret de Watteau în „un tablou al privilegiilor burgheze decadente în descompunerea societății feudale". Sau minunata Madonă a lui Cranach cel Bătrân. Pictura este exotică precum un tangou, toată în nuanțe de roșu și oranj superbe, drapaje de catifea

și satin, părul ondulat al Madonei, minunatele mere care-i atârnă deasupra capului asemenea planetelor, o coroană de planete strălucitoare. În textul oficial, totul se reduce la „un tablou religios instructiv din cultul teutonic al Mariei". Marina preferă uneori să facă uitate cele mai nefericite părți ale textului și lasă tablourile să vorbească de la sine, dar Victor n-ar îngădui niciodată o astfel de omitere periculoasă. După ce a supraviețuit cu greu concedierilor care au decimat intelectualitatea din Leningrad, a devenit fluent în limbajul partidului.

Dar până și Victor pare să intuiască cât de anostă e lucrarea sa. Trecând în revistă procesul laborios prin care lingviștii au început să descifreze diversele inscripții cuneiforme, se oprește în mijlocul unei fraze. Își trece degetul peste pagină și murmură „Ei, cred c-ar trebui să las la o parte câte ceva", apoi sare la pagina următoare. Abia când se apropie de final, Victor renunță la manuscrisul original și se concentrează asupra ocaziei întrevăzute.

– Se pare, spune el privind dincolo de Marina și de Nadejda, pentru a se adresa unei adunări imaginare, că soarta acestei culturi de mult moarte e foarte departe de preocupările actuale ale bravilor soldați adunați aici în această seară. Și totuși, dacă putem trage o concluzie din soarta regatului Urartu, aceasta e că sistemele de opresiune feudală sunt în cele din

urmă înfrânte și uitate. Când viitorii arheologi vor scoate la lumină ruinele uitate ale Germaniei fasciste – Victor se oprește pentru a-și drege vocea, iar Marina observă cu surprindere că buza de jos îi tremură de emoție –, bineînțeles, continuă el, bineînțeles, tovarăși, că vor fi uimiți de pretențiile găunoase ale Reichului de o Mie de Ani.

– Este inspirată, Victor, îi spune Nadejda bătând entuziasmată din palme. Te vor aclama, îi spune ea.

– Da, unchiule. Vor fi foarte impresionați, o susține și Marina.

– De fapt, adaugă Nadejda, chiar m-ar mira să nu primești și o recompensă suplimentară.

– Cum adică? Vocea lui Victor devine brusc severă.

– Adică și altceva în afară de acele patru sute de grame de unt. Din recunoștință.

– Nu ți-am spus c-aduc ce pot? Nu ești în stare să te gândești și la altceva decât la afurisitele alea de dulciuri?

Înfometarea lentă i-a scos în evidență oasele puternice ale feței și i-a făcut privirea și mai aspră.

– Îmi împart rația cu tine, chiar dacă tu ai dreptul la mai puțin, și cu toate astea mă chinuiești întruna cu aiurelile tale.

Nadejda s-a gândit toată săptămâna la ce vor face cu untul. Fără o ocupație care s-o distragă, nu vorbește despre nimic altceva, trecând în revistă opțiunile

limitate pe care le are. Nu au făină, dar a dosit câteva bucăți de zahăr candel care ar putea fi topite, să facă turtă dulce. Și dac-ar avea un pic de gem. Și l-a bătut tot timpul la cap pe Victor să facă schimb cu votca.

– Ție ți-e ușor să-ți bați joc de mine, se îmbufnează ea. Mâine te ospătezi, dar eu și Marina mâncăm doar pâine.

Victor explodează, fără să-i pese că vocea sa stârnește ecoul bolților înghețate și se aude în tot adăpostul.

– Asta-i munca mea de-o viață, Nadejda. Dacă mor, ăsta-i testamentul pe care-l las lumii.

– Da, numai asta contează pentru tine, cartea asta. Nici nu-ți mai pasă ce s-a ales de copii.

Nu e pregătită pentru lovitura care vine și o trântește pe spate, pe saltea. Nu reacționează însă. Uitându-se în tăcere la peretele din covoare, pare că nici nu aude șoaptele groase care vin din cealaltă parte.

Și Victor e uluit. Murmură ceva de neînțeles și apoi se așază la picioarele saltelei, cu capul în palme.

Marina îi privește prudentă din colț. Unchiul ei nu e un bărbat violent, ba chiar se laudă cu autocontrolul lui, dar foametea a distrus bruma de civilizație și oamenii nu mai sunt ei înșiși. A auzit lucruri îngrozitoare. În pivnițe, a auzit mame bătându-și copiii flămânzi când plâng. La cozile de la pâine, băieții andrii smulg pâinea din mâinile femeilor neputincioase și umblă zvonuri despre copiii dispăruți și despre

cârnații de pe piața neagră. Lilia Pavlova i-a povestit în urmă cu o săptămână despre un cadavru de pe stradă, căruia îi lipseau fesele.

Victor se ridică și se îndreaptă anevoie spre lumânarea care a fost uitată arzând. O stinge și Marina îl aude întorcându-se pe salteaua pe care o împarte cu Nadejda. Îi murmură ceva soției sale, îi spune să ridice picioarele, să le bage sub pături. Cât poate de în liniște, Marina se târăște sub muntele ei de pături și dispare sub greutatea ocrotitoare, înăbușitoare.

Se trezește noaptea plângând.

– *Izvinite,* scâncește. Îmi pare rău.

Când Dmitri întinde mâna și-i atinge spatele se ferește.

– Nu *te pot* ajuta, se răstește ea în rusește.

– Nu-i nimic. Nu-i nimic, draga mea.

O bate ușurel pe spate, absent, pe jumătate adormit. Umărul pijamalei sale e ud de lacrimile ei.

– Trebuie să merg acasă, îi spune ea.

– Nu astă-seară.

– Nu, trebuie să merg acasă. E urgent. Trebuie să duc ciocolata asta. Mă așteaptă.

– Ai avut un coșmar, Marinocika. A trecut.

În timpul vieții lor de cuplu, nu foarte des, ci din când în când, ea are coșmaruri. Și el are, dar chiar și în somn, este pe față. Marina îl trezește, mormăind și murmurând lucruri pe care Dmitri nu le înțelege întotdeauna. Uneori plânge, iar în primii ani ai căsătoriei lor apărea frecvent un nume, sau cel puțin el

credea că-i un nume, deşi nu-l recunoştea. Odată, acum mai bine de cincizeci de ani, aproape c-a întrebat-o, dar ceva l-a oprit, iar acum nu mai contează. Nu mai contează de multă vreme.

– Trebuie să ajung acasă înainte de a se întuneca. Aşteaptă şi... Se opreşte şi se înfioară. Unde sunt? Se ridică în capul oaselor şi se uită înfricoşată în jur.

În cameră e aproape întuneric, dar lumina portului se strecoară printre draperii şi colorează întunericul în verde.

– Suntem pe insula Drake. La han. Îţi aminteşti? o întreabă el, deşi ştie că nu.

– Suntem pe-o insulă?

– Unde are Andrei *daka*. Astă-seară am fost acolo.

– Trebuie să mă duc acasă. Vocea îi e plângăcioasă ca a unui copil.

– Mergem acasă luni dimineaţa. După nuntă. Acum culcă-te.

Ea însă şi-a lăsat picioarele peste marginea patului şi s-a ridicat, s-a dus la fereastră şi a dat la o parte draperia, scrutând întunericul. Şi apoi vorbeşte din nou despre ciocolată – nu are şi pentru el, îi pare rău, dar trebuie s-o ducă acasă.

– Nu vreau ciocolată.

– Acum pot să mă duc acasă?

– Astă-seară, nu.

– Mă aşteaptă.

– Nu-i nimic.

– Unde sunt?

E atât de obosit. Își simte pleoapele ca de plumb și parc-ar avea mintea într-o apă adâncă și grea. Îi răspunde la întrebări, dar de fiecare dată cu efort. Uneori e mai mult decât poate duce, repetarea la nesfârșit a acelorași întrebări, aceleași răspunsuri, de parcă viața lor ar fi o placă stricată de patefon cu sute de hopuri, că nu vor ajunge niciodată la capătul ei.

– Vino în pat, o roagă.

– Unde sunt?

Când se ridică pe coate, simte epuizarea din oase.

– Marina, acum trebuie să dormi. Simte că-i ard ochii. Am nevoie de ajutorul tău. Nu înțelegi?

Ochii li se întâlnesc în semiîntuneric. Și ceea ce vede acolo e ea; și totuși nu. Ochii îi sunt ca luciul strălucitor al apei puțin adânci, reflectând propria lui privire. Ceva freamătă și scapără sub luciu, dar ar putea fi doar propria lui dorință, propria lui amintire. Își dă seama că e probabil singur.

– Te rog, Marina. Mi-e dor de tine.

Ascultătoare, ea se vâră din nou în pat și-și trage cuvertura până la piept. Îl întreabă iar, cu ezitare de această dată, dacă nu pot merge acasă, că vrea să meargă acasă.

– Luni dimineața plecăm acasă. Acum dormi.

O ține în brațe și o mângâie pe păr, pe gât. Degetele-i cunosc conturul spatelui ei, fiecare vertebră a coloanei, cutele moi ale taliei. Dacă s-ar pierde, ar putea-o găsi pe întuneric, pe pipăite doar.

Marina se relaxează puțin în căușul brațului său. Mirosul ei, cald și neliniștitor, ușor parfumat cu levănțică, este familiar și îmbătător. Face parte din viața lui de atât de multă vreme, încât cu greu își amintește de perioada de dinainte. În decursul anilor, au crescut împreună, carnea și gândurile lor îngemănându-se atât de strâns încât nu-și poate imagina cine-ar fi el fără ea.

Chiar și în timpul războiului, când au fost despărțiți fizic, ea era acolo cu el, sub forma micii fotografii oficiale făcute pentru absolvire. După ce unitatea lui a fost încercuită la Ciudovo, iar el a fost capturat de nemți, i-a rămas totuși fotografia și a început să-i vorbească în șoaptă, ca unei icoane. Timp de trei ani, a muncit în lagărele de muncă germane, mai întâi în Ucraina, apoi în Bavaria, unde prizonierii înfometați tăiau copaci în pădure și făceau traverse de cale ferată. Ținea fotografia ei în buzunarul de la piept și, în timp ce muncea, relua în gând toate discuțiile pe care le avuseseră vreodată și de care își amintea. Mai târziu, a inventat altele noi și vorbea cu ea în surdină. Nemții credeau c-a înnebunit. Ea-l asculta mărturisindu-și lașitatea, teama de gărzile sadice și nevoile fizice

umilitoare. Noaptea, mâinile ei delicate veneau la el în somn şi-i mângâiau faţa, pieptul, penisul.

A supravieţuit războiului, dar când au venit soldaţii americani să-i elibereze din lagăr era deja un om mort. A te lăsa capturat de germani însemna să trădezi, aşa a spus Stalin. Dmitri ştia ce înseamnă asta – doar îşi pierduse tatăl în închisoare –, nu se mai putea întoarce acasă. Buimăcit şi fără speranţă, a plecat pe furiş din lagăr şi s-a alăturat milioanelor de refugiaţi care rătăceau pe drumurile Germaniei în ruine. A rămas în siguranţă în zona de ocupaţie americană şi timp de aproape trei luni a reuşit să evite raziile de depistare a sovieticilor pentru repatriere forţată. Nu avea însă documente, nici bani, iar în cele din urmă a fost prins furând ouă dintr-un coteţ, bătut tare de ţăranul furios şi salvat, când rămăsese aproape fără viaţă, de soldaţii americani. După o săptămână, era din nou în spatele gardului de sârmă ghimpată, de această dată într-un lagăr de refugiaţi. Auzise că unii s-au sinucis ca să nu se întoarcă în Uniunea Sovietică şi a văzut că soldaţii i-au luat cureaua.

În cea de-a treia zi de lagăr, plimbându-se pe aleea principală dintre barăci, a văzut în faţa lui o femeie care semăna cu Marina. N-a fost surprins; îşi pierduse ochelarii când a fost prins şi, de la depărtare, i se părea că multe femei seamănă cu Marina. Apropiindu-se

însă, aceasta nu s-a transformat într-o străină, iar când s-a întors și l-a văzut, l-a strigat.

După cincizeci și opt de ani, acest moment unic îl uimește încă. Este singurul moment din lunga sa viață care e nu numai total ilogic, ci și absolut necesar. Toate celelalte lucruri le poate pune, într-o lume păgână, pe seama întâmplării, dar acest moment, nu.

Își amintește cum au rămas încremeniți unul în fața celuilalt, înmărmuriți și fără grai. Încet, el a întins mâna și și-a plimbat degetele peste fața ei ca un orb, ștergându-i o lacrimă de pe obraz, uluit de materialitatea acesteia. Apoi s-a uitat în jos și a văzut că nu e singură. Mai era un copil, un țânc solemn care abia învățase să meargă și-l privea fără să clipească din spatele picioarelor ei.

– Acesta-i băiatul nostru, i-a spus, trăgând copilul mai în față. I-am pus numele Andrei. Și n-a mai zis nimic.

Care erau șansele ca dintr-un singur raport sexual să apară un copil? Un alt bărbat s-ar fi îndoit de ea, poate că ar fi întrebat-o dacă n-a întâlnit pe altcineva după ce a plecat el pe front. Sau și mai rău. Văzuse perversiuni, bărbații suprasaturați de votcă violând femei bătrâne și copii, sau dezmățul disperat al femeilor flămânde. I-a povestit mai târziu cum ea și bebelușul au fost evacuați din Leningrad și au supraviețuit drumului spre o stațiune din Caucaz, care după doar câteva săptămâni a fost [illegible]ată de Wehrmacht. Și-a

dus zilele spălând rufe pentru ofițerii de acolo, iar după un an, când Armata Roșie era gata să recucerească orașul, s-a retras cu acei ofițeri până la München, unde a lucrat, până la sfârșitul războiului, într-o fabrică de armament. Alt bărbat s-ar fi întrebat dacă acest copil nu e neamț.

Lui însă tocmai i se oferise înapoi viața. Era o minune – e stânjenit să gândească astfel, dar nu există alt cuvânt mai potrivit – și n-o să-i dea cu piciorul. Așa că a luat ce i s-a dat și a făcut rost de acte false – de noi identități, ca ucraineni polonezi – pentru el, pentru Marina și pentru copil ca să poată emigra în America. Și-au construit o nouă viață, au învățat o limbă nouă, și-au găsit de lucru, și-au făcut o casă. Au mai avut încă un copil, care le-a sporit încrederea în viitor. Și amândoi s-au străduit să nu privească înapoi, ca să nu se transforme în stâlpi de sare. Dacă vorbeau vreodată despre război, erau la fel de atenți ca și cenzorii oficiali din Uniunea Sovietică să menționeze doar victoriile și actele de eroism.

N-avea importanță. Legătura care îi adusese pentru prima dată împreună, copii fiind, exista indiferent dacă vorbeau sau nu despre ea; legătura supraviețuitorilor. Aici în America, o țară nesăbuită și optimistă, ceea ce știau i-a apropiat și mai tare. Ea era patria lui, el a ei. Au fost inseparabili.

Până acum. Ea îl părăsește, nu dintr-odată, ceea ce ar fi destul de dureros, ci printr-o succesiune chinuitoare de separări. O clipă e aici, apoi se îndepărtează iar și de fiecare dată este tot mai departe de atingerea lui. N-o poate urma și se întreabă unde merge când pleacă de lângă el.

Ascultă. Îi auzi când urci pe Scara Principală, le auzi râsul răguşit şi urările zbierate. „Regele bea!" strigă. În Sala Snyders este o petrecere, un ospăţ pentru a sărbători Ziua celor Trei Regi. S-a pregătit plăcinta tradiţională, iar bătrânul din mijloc a primit probabil bucata cu boabă înăuntru, pentru că el poartă coroana Regelui Fasole. E înconjurat îndeaproape de cupluri fericite, care se înghesuie, de copii şi se vede chiar un bebeluş în braţele cuiva. „Regele bea!" Se ridică paharele. Îl vedeţi pe individul acela care stă în spatele lui cu urciorul ridicat? E ginerele Regelui Fasole, însuşi pictorul. Iar acolo e soţia lui Jordaens, Yelizabeth. Ah, şi aici, uitaţi-vă la tipul acesta cu tichie de bufon, cu o mână ridicată spre urciorul lui Jordaens, iar cu cealaltă atingând neglijent partea din faţă a corsajului unei femei. „Regele bea! Regele bea!" Sunt foarte veseli, petrecăreţi. Singurul punct de linişte din tablou se află în colţul din dreapta jos, un câine de vânătoare ai cărui ochi privesc cu canină intensitate şunca din poala regelui.

Nepoata ei se mărită. Katie, fetița cu aparat dentar. Nu-și amintește momentan numele mirelui.

Pajiștea e plină de musafiri care vorbesc între ei, își strâng mâinile. Un cvartet de coarde stă jos pe plajă, pe niște scaune pliante așezate în semicerc, iar acordurile muzicii lui Bach plutesc purtate de briza după-amiezii.

Marina a rămas în cadrul porții, ezitând. Îi e greu cu grupurile mari de oameni; trebuie să rămână tot timpul serioasă, sunt atâtea senzații cărora trebuie să le facă față. E aproape amețitor, fețele se încețoșează, apoi e fâșâitul materialelor, parfumul atâtor trupuri.

Stând în poartă, oamenii cred că se află acolo să-i întâmpine și se opresc s-o salute, să dea mâna cu ea. Le zâmbește și le spune că e o zi frumoasă. „Îmi pare bine să vă văd", mai adaugă atunci când bănuiește că persoana respectivă e cineva cunoscut.

În sfârșit, au sosit toți oaspeții și s-au adunat lângă plajă.

– Papa, începem imediat.

E fiul lor, Andrei. E îmbrăcat într-un costum negru și arată deosebit de bine.

– Bună dimineaţă, frumoaso. O sărută pe Marina pe obraji, apoi îi oferă braţul. Eşti pregătită să te aşezi?

– Stai şi tu lângă mine? îl întreabă ea timidă.

– Nu pot. Trebuie s-o conduc pe Katie. Stă papa lângă tine, bine?

Marina dă din cap, iar Andrei îi conduce la locurile lor, unde-i aşteaptă Helen, care-şi ia geanta de pe scaunul alăturat.

– Ai salutat pe toată lumea, mama?

– Cred că da.

– Cine e doamna cu pălărie?

– Care?

– Acolo.

Marina se uită în direcţia spre care-i arată Helen din cap. Acolo-i o femeie cu o pălărie mare albastră, ca o farfurie zburătoare, dar n-o recunoaşte.

– Nu ştiu, clatină ea din cap.

– Dar ai vorbit mult cu ea.

– Da, a fost foarte drăguţă. Cred că asta-i casa ei.

– Ar trebui s-o vezi pe Katie. Am urcat adineauri. E superbă.

– Şi tu eşti superbă, îi spune Marina fiicei sale.

Helen ridică din umeri când aude complimentul, dar apoi îşi apucă mama cu impulsivitate de mână şi o strânge.

– Eu..., începe ea să spună ceva, dar nu face decât să-şi strângă şi mai tare mama de mână.

Muzica e triumfală, iar musafirii se ridică și se întorc să vadă mireasa care se apropie. Este într-adevăr superbă, luminoasă și fericită. Andrei este copleșit, dar o predă hotărât tânărului care l-a prădat de propria-i tinerețe. Grupul de domnișoare de onoare dispuse de o parte și de alta a miresei și a mirelui sunt sobre, trăiesc importanța momentului. Și peste tot, fețele membrilor familiei și ale invitaților radiază o căldură colectivă în jurul tânărului cuplu care-și ia zborul. Muzică, lacrimi, cuvinte. *Promisiune* și *dragoste* și *împărtășire* și *unire* și *onoare*.

Muzică și tot mai multe cuvinte. Olga Markaeva recită versuri, iar Ania cântă un cântec pe care și-l amintește din copilărie, romantic și dulce. Chiar dac-ar fi să trăiască până la optzeci de ani, se gândește Marina, nu va uita această noapte minunată.

Ce ospăț! Au unt, dar și brânză americană, arpacaș fiert în untură ca mătasea și o sticlă de votcă. Au invitat oaspeți ca să împartă cu ei bunătățile pe care le-a adus Victor de pe front. Serghei Pavlovici și sora sa Lilia au contribuit cu o mână de caise uscate pe care Nadejda le-a fiert și a făcut glazură pentru turta dulce. Ania a adus o ceapă, pe care au tăiat-o peștișori.

De țevi sunt atârnate felinare de hârtie și pe masa goală din lemn a fost întins un cearșaf alb din in. Iar pe masă sunt aranjate o mulțime de delicatese extravagante. Au aprins nu una, ci trei lumânări, iar spațiul

mic și umed din subsol pâlpâie în lumină, rece, dar strălucind de iluzia căldurii. Nici măcar zgomotul bombelor care explodează în lumea de deasupra nu le strică buna dispoziție. Cu păhăruțe mici de votcă închină ca Armata Roșie să înainteze spre Tikvin, închină pentru bravii fii și fiice ale Uniunii Sovietice, închină pentru marele noroc de mâncare și pentru prietenii cu care o împart. E suficient ca să se îmbete, nu e numai votca, dar și ceapa iute și deliciul turtei dulci. Se reped asupra mâncării ca niște îndrăgostiți. Apoi, o ascultă pe Olga recitând din poeziile Anei Ahmatova. Vocea ei, în timpul zilei puternică și aspră, este domoală ca un râu adânc, iar lumina lumânărilor îi transformă profilul, îndulcindu-i fruntea și nasul mare, licărind în ochii ei umezi.

E undeva o viață simplă și o lume
Transparentă, caldă, veselă...
Acolo, seara, un vecin vorbește c-o fată
Peste gard, și numai albinele aud
Murmurul lor tandru.

Noi însă trăim protocolar și complicat,
Iar întâlnirile noastre triste respectă ritualul,
Când brusc necugetatul vânt
Întrerupe o frază abia-ncepută –

Pentru nimic în lume n-am schimba însă această
Splendidă cetate de granit a faimei și calamității,
Râurile late sclipind înghețate,
Grădinile fără soare, întunecate,
Și vocea muzei ce abia se-aude.

Sătulă, Nadejda se cuibărește în brațele lui Victor ca o școlăriță și-l sărută pe cap. Marina îi vede pe Lilia și pe Serghei ștergându-și ochii. Aceste lacrimi calde, cu stomacul plin, i se par de-a dreptul luxuriante. Sunt fericiți.

Noaptea, mai târziu, se vor căzni să vomite în gălețile de la picioarele saltelelor. Corpurile lor au uitat cum să digere asemenea opulență. Dar zile întregi nu vor mai fi flămânzi.

Sala Majolica. Se numește astfel pentru că găzduiește colecția de ceramică decorativă în stil italian a muzeului. Printr-o întâmplare fericită, însuși încăperea evocă faianța, fiind pictată în nuanțe strălucitoare de galben și verde cu motive renascentiste.

Și tot în această sală se află cei doi Rafaeli ai muzeului, *Madona Conestabile* și *Sfânta familie*. Circulă o poveste ciudată care spune că aici a fost odată încă un Rafael, tot o Madonă cu pruncul. După mărturisirile unei supraveghetoare mai în vârstă, era, la fel ca și Conestabile, un tondo, o pictură rotundă, „cam de mărimea unei mingi de plajă", încadrată într-o ramă aurită, minuțios decorată. Dacă e să dea crezare femeii (și într-adevăr, nu poți pune mâna-n foc că povestea ei este adevărată), Madona din acest tablou stă pe un câmp, cu Iisus copil în brațe. Lângă ea este încă un copil ceva mai mare, îmbrăcat în piei de animale, care-l reprezintă fără îndoială pe Ioan Botezătorul. Copilul mai mare îi dă o cruce mică

pruncului Iisus, care o acceptă, şi toate cele trei figuri se uită la această cruce de parcă ar putea vedea în viitor. Şi femeia mai povesteşte ceva, că Fecioara e îmbrăcată în veşminte romane şi ţine în mână o carte mică având marginile aurite, probabil o carte de rugăciuni, că în fundal e un peisaj în culori delicate, iar în faţa ei, flori albe.

Nicio pictură din muzeu nu corespunde acestei descrieri. Deşi detaliile pe care le furnizează se potrivesc stilului lui Rafael, nu există nicio dovadă în sprijinul spuselor sale şi e posibil s-o fi confundat cu Madona Conestabile.

Radioul a rămas mut de la începutul lunii și ultimul ziar a plecat la tipografie pe 12 decembrie. S-au oprit până și bombardamentele. N-a mai rămas nimic care să le abată atenția de la mizeriile frigului și ale foametei, în afară de propriile lor resurse. Și astfel, Marina observă că, pe măsură ce lumea se micește, se face mai rece și mai întunecată, oamenii au tot felul de obsesii. Sunt măcinați de mizeriile lor fizice și stau ore întregi plimbându-și limba peste gingiile umflate sau închizând și deschizând același bufet în căutarea mâncării care nu mai este acolo. Alții își reneagă trupul stafidit și se fixează, în schimb, pe câte o idee.

Unchiul Victor a devenit tot mai obsedat de finalizarea lucrării despre Urartu. E îngrijorat că s-ar putea să moară înainte de a o duce la bun sfârșit și că povestea lui va muri odată cu el. Marina stă întinsă în pat până noaptea târziu și ascultă scârțâitul febril al tocului. În subsoluri e atât de frig, încât cerneala îngheață, așa că trebuie să se tot oprească și să

încălzească sticluța în mâini. Apoi, după câteva momente, scârțâitul începe din nou. Uneori scrie până noaptea târziu, până cade cu capul pe birou.

Într-un alt colț al Adăpostului Antiaerian nr. 3, arhitectul Aleksander Nikolski are alt fix. Face întruna schițe, iar la sfârșitul zilei nu-și mai poate descleșta pumnul de pe creion. Cu o seară în urmă, a organizat o prezentare a lucrărilor. A aliniat scaune în colțul lui din adăpost, a sprijinit desenele de spătare și și-a invitat vecinii să le vadă.

Oamenii au venit, dar ceea ce-au văzut nu erau operele artistice la care se așteptau, ci reprezentări ale spațiului în care locuiau. Schițase interiorul subsolului și pe locatari, desene mici și ciudate ale culcușurilor lor improvizate. Un desen după altul înfățișa tavanele joase boltite, străbătute de țevi, harababura de mobilă și umbrele nemiloase aruncate de singura lampă cu gaz. Mai desenase și încăperile de sus, unele aproape numai în tonuri de negru, altele înfățișând scene gotice întunecate, cu siluete micite în spațiile goale uriașe. Un desen reprezenta doar o mână, care ținea trei bucăți de pâine de mărimea pieselor de domino.

Ceea ce-a izbit-o pe Marina a fost asprimea desenelor, formele lor amenințătoare, întunecimea lor. Și, de asemenea, siluetele oamenilor, fără chipuri și interșanjabile. Nu și-a dat seama care i-a fost intenția, dar erau ca niște coșmaruri.

Nikolski a reflectat asupra spuselor ei.

– N-am avut intenția să sugerez altceva decât ceea ce este. N-am vrut să fac opere de artă, ci documente, pentru ca aceia care vin după noi să știe cum am trăit.

Marina și-a amintit stânjenită de unchiul ei care scria istoria civilizației pierdute din Urartu.

– Dar sigur, i-a spus Marina lui Nikolski, unii vor trăi să povestească mai departe.

– Ah, sigur că da, a răspuns bărbatul cu amabilitate. Dar cine-i va crede?

Marina are propriul ei palat al memoriei: acesta a devenit obsesia ei. Acum se poate duce oriunde în galeria de pictură, iar sculpturile și tablourile îi apar atât de repede în minte încât e în stare să vorbească imediat despre ele, fără să se gândească. Ceea ce-a început ca un exercițiu, ca o abatere a atenției, pare să fi devenit însăși scopul existenței sale. Dacă ar trebui să justifice acest scop, n-ar ști ce să zică. Nu mai sunt nici cărți, nici schițe, nimic care să-i susțină cele aproape trei luni de exercițiu.

– Asta-i și ideea, îi spune Ania. Unchiul tău și Aleksander Nikolski sunt oameni înțelepți, sunt sigură de asta, dar se încred prea mult în hârtie. Ceea ce-avem aici nu ne poate lua nimeni, îi spune ea bătându-se cu degetul pe frunte.

– Da, nu ne poate lua nimeni, dar nici nu poate vedea altcineva, Ania.

– Nu te da încă bătută, draga mea.

Marina suspină.

Într-o zi, la scurt timp după ce și-au început micile plimbări prin muzeu, Ania s-a oprit în Sala Tițian, a arătat spre un punct de pe perete, apoi, într-o șoaptă conspirativă, i-a descris un tablou pe care Marina nu-l văzuse niciodată.

– L-au luat de aici, a șoptit ea la urechea Marinei.

– De ce șoptești, mătușică? a întrebat-o Marina. Nu e niciun secret că tablourile au fost duse la Moscova. Toată lumea știe.

În urmă cu zece ani, Stalin a obligat Ermitajul să trimită o mare parte dintre valorile sale, inclusiv patru sute de vechi maeștri, la Muzeul de Arte Frumoase în schimbul unor impresioniști și postimpresioniști care erau prea decadenți pentru a fi expuși. Profesorii de la Academie vorbeau destul de deschis despre asta, deși, evident, aveau grijă să învăluie jefuirea muzeului în eufemisme.

– Nu e vorba de tablourile care au plecat la Moscova, i-a șoptit Ania clătinând din cap. Sunt altele. Mai înainte. Înainte de a te naște tu. Și s-a uitat din nou în jur, de parcă s-ar fi putut ascunde cineva în sala goală. Veneau, și a doua zi dimineața lipseau lucruri. Ania și-a ridicat, cunoscătoare, o sprânceană.

– Cine?

– Nu i-am văzut, dar se ştie bine că erau de la anticariat.

După spusele Aniei, în anii '20, agenţii lui Stalin au venit la Orbeli cu liste şi au plecat în toiul nopţii cu obiecte de artă care urmau să fie vândute pe piaţa neagră. Când supraveghetorii de săli şi ghizii muzeului au venit dimineaţa la lucru, au văzut că lipseau tablouri, iar cele rămase fuseseră rearanjate peste noapte ca să nu se vadă locurile goale. Curatorii şi directorii n-au făcut nicio referire la operele dispărute şi au refuzat să răspundă la întrebări, dând astfel de înţeles că, oficial, aceste tablouri nici n-au existat vreodată. Ania spune că s-a întâmplat chiar cu mulţi ani înainte de „dezachiziţionarea" oficială să dispară pe rând sute de alte piese: picturi, sculpturi şi argintărie cât să umpli un vapor de piraţi.

Dar Ania îşi aminteşte de aceste tablouri la fel de uşor ca şi de cele care există încă în colecţii şi a conceput un plan de a include operele lipsă în palatul memoriei Marinei. N-are nicio importanţă că fata nu le-a văzut. Acest lucru a devenit obsesia Aniei.

– Dacă nu-şi mai aminteşte nimeni de ele, i-a spus Ania când i-a încolţit în cap această idee nebunească, e ca şi cum n-ar fi existat.

Marina a fost de acord că e trist, dar a protestat la ideea de a o face să-şi amintească ceva ce nu văzuse niciodată. Pe Ania însă n-o interesa motivul.

– Eu pot muri în orice clipă și ele nu trebuie să moară odată cu mine.

Nici n-o poți contrazice, pentru că se vede că i se apropie sfârșitul. Numeroasele straturi de îmbrăcăminte cu care se acoperă toți împotriva frigului mai ascund ravagiile foametei, dar Ania e tot mai firavă și de-abia mai suportă greutatea propriilor oase. Mersul o obosește și nu poate face decât câțiva pași fără a se opri să se odihnească. Sănătatea șubredă pare să fie un motiv pentru a renunța la plimbarea prin palat și la arderea inutilă a unor calorii prețioase, dar Ania e de neclintit și Marina bănuiește că această nevoie de a trece prin locurile pe care și le amintește e singurul lucru care-o mai ține în viață.

Așa că acum Marina încearcă să reînvețe sălile, adăugând alte tablouri dispărute peste cele pe care le cunoaște deja. Ania descrie pânzele în detaliu și, chiar dacă Marina nu le poate vizualiza de fapt, se bizuie destul pe memorie pentru a-și mulțumi prietena. E o muncă obositoare și, deși se trezesc tot mai devreme, abia progresează. Încă n-au trecut în sălile Noului Ermitaj și nici n-au traversat curtea ca să ajungă în Palatul de Iarnă, iar în unele zile nici nu pot urca scările.

Totuși, în acea dimineață, Ania e hotărâtă să viziteze Sala Rembrandt, unde spune că are să-i arate multe lucruri Marinei.

Scara Principală din Noul Ermitaj alunecă din cauza gheții și nici nu are balustradă de care să te poți ține ca să nu cazi. Ania se lasă grea pe Marina și urcă amândouă încet fiecare treaptă, ca niște alpiniști pe o pantă înșelătoare. Traversează apoi un palier lung, trec pe lângă piedestale goale din marmură și intră în prima sală din cealaltă parte a scării, unde erau tablourile lui van Dyke. Ania scoate o cârpă din buzunarul puloverului. Refuză să recunoască cât e de epuizată, așa că, în timp ce se odihnește, se preface că cercetează o ramă mare sprijinită de perete și șterge cu grijă praful depus pe partea de sus a acesteia.

Marina stă lângă ea și se uită prin încăperea goală. Din mai multe privințe, e mai frumos acum. Lipsită de tablouri și de sculpturi, iese în evidență sala în sine, austeră și măreață. Gerul a schițat modele complicate pe pereți, urme care strălucesc în lumina dimineții. Ramele goale însă îți aduc aminte de toți cei absenți. Ducele de Danby și regina Henrietta. Carol I în armură și Thomas Wharton cu pălăria lui cu pene. O familie tânără cu o fetiță mică, bebeluș, și încă două surori îmbrăcate luxos. Sora mai mare o privește mândră pe Marina care trece și le identifică, Elizabeth și Philadelphia Wharton, iar cea mai mică se uită de parcă ar vrea să fie eliberată din poziția inconfortabilă în care a așezat-o artistul.

Mai sunt şi alţii pe care nu-i poate vedea, dar în urmă cu o săptămână Ania i-a descris fiecare detaliu al tablourilor, aşa că, atunci când Marina trece pe lângă locurile aproximative unde se aflau, o cheamă pe Ania, care a rămas lângă uşă, şi-i descrie un lord, apoi o lady şi, în cele din urmă, o mamă şi o fiică.

– Are o rochie purpurie şi coleretă, îi spune Marina. Iar fata, care are cam şapte-opt ani, stă în stânga ei. Pare o mică adultă în această rochie.

– Poţi să-i descrii? o întreabă Ania plină de speranţă.

– Poate, puţin, minte Marina.

Vine şi se aşază în spatele Aniei. Aici e chiar artistul, van Dyke, un bărbat cu înfăţişare romantică, cu bucle şi nasul lung. Şi chiar în spatele lui, în rama enormă pe care a şters-o Ania de praf, este o Madonă cu pruncul. Par cam deplasaţi între toţi aceşti flamanzi din înalta societate. Tabloul se numeşte *Odihnă în timpul fugii în Egipt,* dar cele două păsări care zboară deasupra capului Mariei i-au dat numele de Madona cu potârnichi.

– Ţi-ai revenit? o întreabă pe Ania.

– Da.

Marina îi ia braţul.

– Dacă vrem să ajungem azi la Rembrandt, cred c-ar trebui să plecăm.

Străbat astfel amândouă, braţ la braţ, Sala Rubens. Înaintează atât de încet, încât Marina poate face un

ghidaj aproape complet, sărind doar peste puține piese. Îl ignoră cu hotărâre pe Bacchus, dorindu-și ca opulența trupului său să se facă una cu argintiul pereților înghețați, înregistrând însă că era acolo. La fel și tabloul lui Rubens zugrăvind fiica ce-i dă să sugă tatălui înfometat.

„Marte și Cupidon. Venus și Adonis. Încoronarea Fecioarei. Agar părăsind casa lui Avraam."

În ritmul acesta, chiar dacă se întorc acum, va întârzia la muncă. Îl ajută pe dulgherul muzeului să facă sicrie. Sălile pentru depozitare sunt singura sursă de scânduri din oraș, astfel încât confecționarea sicrielor a devenit principala ocupație a personalului. Nu sunt meșteri, dar e nevoie de cele câteva scânduri prinse laolaltă ca să țină trupurile care cântăresc mai nimic. În ziua de azi sunt atâția muncitori bolnavi, încât cei care au mai rămas muncesc din greu, încercând să facă față cererii. Dacă întârzie, trebuie să aibă și-un motiv serios. Ceva mai bun decât plimbarea prin galeria de pictură și catalogarea tablourilor lipsă.

Când ajung în holul uriaș cu acoperiș în formă de cort, Marina înaintează exact prin mijloc, fără să mai comenteze ce se află de-o parte și de cealaltă a încăperii. Se așteaptă ca Ania s-o certe, dar și bătrâna și-a concentrat atenția asupra ușii din capătul holului care duce la Sala Rembrandt. Pe la jumătatea drumului,

Ania se împleticește brusc și o prinde pe Marina de piept.

– Nu-i nimic, spune ea cu mâna încă încleștată pe jacheta fetei. Mi-am pierdut doar echilibrul.

– Chiar c-ar trebui să ne întoarcem, Ania. Pari obosită. Și eu trebuie să fiu în curând la lucru.

Ania se îndreaptă și își ia mâna de pe Marina.

– Dacă trebuie să te duci, du-te. Eu merg la Sala Rembrandt.

Își continuă drumul cu mare greutate spre ușă, ca și cum ar vrea să sugereze că Marina e cea care-o reține.

– Bine, bine, mai încet, îi spune fata luând-o de braț și liniștind-o. Doar nu fuge nimeni după noi.

De cum intră pe ușă, Ania se oprește în fața peretelui pe care se afla *Danae*, dar ochii ei se îndreaptă dincolo de marginea ramei.

– Acesta a fost printre primele. Într-o dimineață, am venit la muncă și dispăruse. Foarte plin de el, nu ți se pare?

Marina nu vrea să-i reamintească Aniei că ea n-a văzut tabloul, oricare-ar fi fost acela.

– Cine e? o întreabă.

– Păi, Rembrandt zice că era un nobil polonez, dar nu seamănă cu niciun polonez pe care l-am văzut eu. E rus. Uită-te. Are căciulă de urs, iar pelerina de blană e asemenea celor purtate pe la noi. Și cercelul

mare cu perlă. Crede că e nemaipomenit cu mustața aia a lui, dar uită-te ce fălci are.

– Cum se numește?

Ania își revine din reverie și o privește supărată pe Marina, de parcă i-ar fi pus o întrebare stupidă.

– *Nobil polonez.*

Un nobil polonez, cu cercel cu perlă, mustață, căciulă de urs. Bine, destul de bine.

– Uite, aia seamănă un pic cu tine, îi spune Ania, arătând spre următorul perete. E mai tânără și nu are părul roșu ca al tău.

Bătrâna îi descrie o fată sprijinită de mătură, care se uită direct la privitor. *Fata cu mătură.* Urmează apoi portretul unei doamne cu o garoafă, un altul reprezentând-o pe Pallas Atena, apoi un bătrân.

– Asta-i scena în care Petru s-a lepădat de Iisus. E unul din cele mai bune, după părerea mea.

– Altul?

Marina se întreabă dacă nu cumva Ania le încurcă. E greu de crezut că Stalin a vândut atâtea capodopere. Nu spune el întotdeauna că operele de artă aparțin poporului, că sunt moștenirea lui? Nu e atât de naivă încât să creadă tot ce i se spune, dar i se pare de neconceput să vinzi până și un singur Rembrandt. Ania i-a descris deja vreo șase.

– Știi povestea asta, Marina? La Cina cea de Taină, Iisus i-a spus lui Petru că, înainte de a cânta cocoșul

a treia oară, va nega că-l cunoaște. Iar Evangheliile ne spun că așa s-a și întâmplat. Uite-l aici, îi arată ea, cum stă lângă foc, alături de niște oameni din oraș. Romani. Uite, stilul artistului. Rembrandt folosește lumina focului pentru a da dramatism scenei.

Vocea Aniei dispare încet dincolo de gândul care ia naștere în mintea Marinei. Știe că Ania n-ar minți-o-n față, dar să fie toate astea născociri? Se poate să fie invențiile Aniei? Sunt descrise foarte precis, dar asta nu înseamnă că sunt adevărate.

– Ești sigură că era Rembrandt?

Ania se întoarce încet spre ea.

– Când o să-l vezi, o să-ți dai seama. Ochii îi strălucesc asemenea unor bănuți. Nimeni n-a pictat ca el.

În acel moment, Marina e hotărâtă s-o întrebe pe Olga Markaeva dacă a auzit vreodată de tablourile care lipsesc. Nu știe de ce nu s-a gândit mai devreme la asta. În fond, Ania e foarte bătrână.

Drumul de întoarcere până la scară e și mai lung, deși acum se opresc doar ca să se odihnească Ania. Dacă Marina e uneori tentată s-o grăbească, e destul să se uite la ea și să renunțe la idee. Cu fiecare pas, Ania e parcă mai palidă și, în scurt timp, Marina o duce mai mult în brațe, picioarele bătrânei târându-se aproape imponderabil.

Se opresc din nou lângă Madona cu potârnichi. O sprijină pe Ania de o vază de marmură, ținând-o

c-o mână. Femeia e pe punctul de a se prăbuși și, dacă va cădea, Marina nu e deloc sigură c-o va mai putea ridica.

Și Madona se odihnește. Ținându-și copilul în brațe, se uită distrată, dar și puțin îngrijorată, la un grup de amorași care dansează în cerc în apropiere. Nu pare deloc nerăbdătoare să preia grijile altcuiva. Cu toate acestea, Marina i se roagă: „Ajută-mă s-o cobor pe scară, șoptește ea. N-o lăsa să moară aici, te rog." Mai zice o dată „te rog", ca să fie sigură, și își atinge pe furiș, cu cealaltă mână, fruntea.

Sala Rubens. Chiar și aici, într-un spațiu plin de cărnuri, tabloul din centrul peretelui lung te face să te oprești. E o femeie tânără care îi dă să sugă unui bătrân. Ea e tânără și grăsuță, cu o figură proaspătă. El e gol, având doar organele genitale acoperite cu o cârpă neagră. Mâinile îi sunt legate cu lanțuri, la spate. Deși are musculatură frumoasă – brațele și picioarele sculpturale, pieptul și abdomenul definite –, capul e oribil: barba și părul încurcate, ochi bulbucați grotesc ca la gargui, privind în jos, spre sfârcul vizibil al fetei.

Înainte de a întoarce dezgustat capul sau de a face cu ochiul vecinului, ar trebui să știți că pictorul insistă că în acest tablou e vorba de dragoste. De dragoste filială. Bătrânul a fost condamnat de Senatul roman să moară de foame, iar fiica lui a venit în celulă și i-a oferit sânul ei pentru a-l hrăni. N-are nimic de-a face cu dragostea cuviincioasă, nici cu pasiunea amoroasă întâlnite de obicei în picturi. Este crudă, respingătoare, înjositoare. În cele din urmă, nu suntem decât trupuri fizice și orice noțiune abstractă despre dragoste se reduce la acest fapt.

– Nu-i așa că-i frumoasă, mama? Fata poartă perlele lui Naureen.

– Îmi aduce aminte de o fată pe care am cunoscut-o.

– De cine?

– Era la Leningrad. Nu știu, am uitat cum o cheamă. Era sus.

– Asta s-a întâmplat când ai trăit în pivniță?

– Da. M-am dus sus și-am vizitat-o.

– Nu înțeleg un lucru. De ce ai trăit în pivniță?

– Era război. Se bombarda.

– Oh, da. Acum are sens.

– Toți locuiam atunci în pivnițe.

– Dar nu și prietenii tăi care locuiau sus?

– Nu.

– Și ea de ce nu stătea în pivniță?

– Nu știu. Nu-mi aduc aminte.

– Nu-i nimic, nici nu trebuie. Eram curioasă.

– Tatăl ei a murit de foame în acea iarnă. Asta-mi aduc aminte. Și i-a dat să sugă de la ea, dar el a murit totuși.

Au apărut săniile pe Nevski Prospekt și în tot orașul, sănii de copii colorate în roșu, și galben, și albastru. Tramvaiele nu mai merg de mult timp și au rămas înghețate, fiecare pe unde se afla, când s-a oprit curentul electric. Oamenii ajung dintr-un loc în altul pe jos. Străzile sunt aproape goale, doar câțiva oameni își târâie cu greu picioarele, cu trupurile aplecate în față, de parcă ar înainta pe un vânt puternic. Alții îi trag cu sania pe cei care nu mai pot merge. Invalizii. Morții. Cadavre înfășate ca niște copii sau îmbrăcate încă în hainele lor grele. Ies la vedere picioare vinete. Unicele sunete ale străzii sunt chiăielile groaznice ale celor care alunecă pe gheață.

Marina se luptă cu un troian de zăpadă înghețată de pe trotuar. Merge de mai bine de două ore și a parcurs doar cinci intersecții de la intrarea de serviciu din Noul Ermitaj, o distanță pe care o străbătea înainte cât ai bate din palme, fără să obosească câtuși de puțin. Acum parc-ar fi într-un vis în care încearcă să fugă de ceva: picioarele nu i se mișcă, parc-ar fi din lemn, prinse în pământ, și doar printr-un efort

de voință reușește să desprindă un buștean de pe sol, să-l împingă în față, să-l pună apoi jos cu grijă, să vadă dacă nu alunecă înainte de a se lăsa cu toată greutatea.

Se odihnește, fără suflare și amețită de efort, și întinde o mână să se sprijine de fațada unei clădiri. Își ridică încet ochii din pământ. Cerul cenușiu și plat se învârtește un moment înainte de a încremeni.

Nu e departe de apartamentul Krasnovilor, dar, deși e în cartier, aproape că nu-l recunoaște. Promoroaca acoperă totul, turnurile atârnă ca mușchiul de pe firele electrice și de pe streșini. Și clădirile sunt acoperite de gheață, iar ferestrele bătute în scânduri privesc fără expresie strada. Nu se aude niciun zgomot, pe stradă nu sunt nici câini, nici pisici, din hornuri nu iese fum, nu există niciun semn de viață. Ar putea fi unicul supraviețuitor al unei civilizații dispărute, ca Urartu al unchiului Victor. Cetățenii blestemați au lăsat totuși în urmă mesaje prinse de foile de placaj și de pereți, sigilate acum sub gheață, dar încă lizibile. Uite un afiș încurajator – „Victor e prin vecini." Un altul, oficial, îi transmite cititorului să se adăpostească în timpul raidurilor aeriene și îl amenință cu pedepse severe pe cel care nu face asta. Sub ele, la nivelul ochilor, este un colaj înghețat din alte anunțuri scrise la mașină sau de mână: se oferă la schimb pantofi, un dulap din mahon, o bicicletă, bijuterii din aur și din argint, un set de jurnale de călătorie legate în piele,

o haină din samur, o mașină de scris. Găsești aici tot ce vrei în schimbul alimentelor. Sunt petice vechi de hârtie, murdare și îngropate sub straturi de gheață. Ultime implorări disperate ale civilizației, acestea au fost puse când mai avea cineva de dat ceva în schimbul mâncării. Nu există anunțuri recente.

În această geografie nouă, următorul colț se retrage – precum perspectiva forțată din peisaje – spre linia îndepărtată a orizontului de un cenușiu încețoșat și aflată la o distanță imposibilă, despărțită de un lanț muntos de zăpadă densă și murdară, presărat cu dealuri înghețate de gunoi și cu lacuri alunecoase de gheață. Își abate din nou, cu hotărâre, atenția spre picioare, spre următorul pas. Are în față imaginea unei tablete de ciocolată.

Astăzi e ziua de naștere a Tatianei și din această cauză Nadejda a fost deosebit de abătută de dimineață. Nu poate admite posibilitatea, prea crudă, că i-au murit copiii, așa că și-a concentrat mâhnirea pe ideea că fetița ei își sărbătorește ziua fără familie. S-a lăsat pradă amintirilor despre aniversările trecute, despre prăjiturile pe care le făcea de zilele copiilor, prăjituri umplute cu gem și cu creme cu unt și cacao, despre cadourile frumos împachetate grămădite pe farfuria copilului sărbătorit. Și-a amintit că a ascuns o pușcă de jucărie, un pachet de creioane colorate și o tabletă de ciocolată pentru ultima zi de naștere a

lui Mihail, le-a vârât sub un teanc de feţe de masă de pe un raft de sus, unde băiatului nu i-ar fi trecut prin cap să caute. În tumultul creat de plecarea copiilor, uitase până acum de ele.

– Speram să se întoarcă până la ziua lui, spuse femeia întorcându-se spre soţul ei, brusc furioasă. Mi-ai promis c-or să fie acasă în două săptămâni.

Victor s-a uitat la ea, cu ochii întunecaţi plini de durere, dar n-a spus nimic. Nu s-a sculat din pat de zece zile, iar în acest răstimp a suferit o transformare îngrijorătoare. Faţa i-a devenit o mască scheletică, nasul i s-a ascuţit, ochii i s-au afundat în orbite.

Marina a intervenit înainte ca mătuşa ei să-şi mai ocărască soţul bolnav.

– Mai sunt acolo?

– Unde? întrebă Nadejda derutată.

– Cadourile. Ciocolata. E tot acolo?

Nadejda era atât de uluită, încât nu a înţeles semnificaţia întrebării, dar Marina îşi făcea deja planul călătoriei. Ciocolată, probabil că o tabletă mare, dată fiind tendinţa Nadejdei de a-şi răsfăţa copiii. Marina simte în gură dulceaţa catifelată.

Când iese de pe Nevski şi intră pe strada lor, i se strânge inima la vederea numărului nouăsprezece, casa ei. Faţada clădirii a fost spulberată de o explozie, arătând străzii apartamentele din faţă, ca nişte camere dintr-o casă de păpuşi. Parterul e îngropat în

moloz, dar vede direct în camerele de la primul etaj. Într-o încăpere, o bucătărie galbenă, scaunele sunt împrăştiate pe podea, dar pe masă se află o cană de ceai întreagă. Un calendar atârnă strâmb deasupra sobei. Acesta trebuie să fie apartamentul familiei Magracev, se gândeşte Marina, el supraveghetor la fabrică, soţia sa, tatăl ei în vârstă şi o fetiţă de vârsta lui Mihail. În camera alăturată, atârnă încă de tavan firul de la instalaţia de iluminat şi abajurul care se balansează sub o rafală de vânt. Două haine, una bărbătească, alta de damă, sunt agăţate în cuierul de lângă uşă.

Intrarea principală a clădirii, odată marmură frumoasă italiană, cu două uşi din sticlă gravată, e o ruină, aşa că Marina înconjoară şi intră prin curtea laterală. Sună şi aşteaptă. Sună din nou. Poate c-au plecat cu toţii. Nu e posibil să mai locuiască cineva aici şi simte că-i dau lacrimile. Nu are cheia de la intrarea de serviciu. A bătut atâta cale în zadar. Nici nu-şi mai simte picioarele şi e imposibil de crezut c-o vor mai duce înapoi atâta drum.

Şi atunci uşa se deschide un pic.

– Cine e? întreabă o voce răguşită şi apare faţa unei cotoroanţe bătrâne.

– Sunt Marina de la Cinci Est.

– Marina Anatolievna Krasnova?

Marina tresare şi-şi dă seama că bătrâna e Vera Iurievna, soţia omului de serviciu al blocului, o

femeie de patruzeci și ceva de ani. Ușa se deschide larg și Vera își aruncă brațele în jurul Marinei, strângând-o ca pe o rudă demult pierdută.

– Ești ca un sloi de gheață, fetițo. Intră, intră. Pun niște apă pe sobă, se oferă ea și o trage pe Marina înăuntru, apoi prin coridorul întunecat spre apartamentul ei.

Vera aprinde o lumânare care pâlpâie, împrăștiind licăre în întuneric și scoțând la iveală un bârlog mic și umed. S-a mutat în bucătărie, a bătut ferestrele în scânduri și a închis celelalte camere. În această încăpere a adus un pat îngust, un scaun și o masă mică, toate aranjate în jurul unei *burjuica*, mica sobă din fier pe care o folosește acum toată lumea.

Îi oferă Marinei scaunul și trage o pătură din grămada dezordonată de pe pat.

– Uite, pune-ți asta pe tine. Te încălzești imediat.

Pătura e caldă încă de la corpul Verei și Marina o acceptă cu recunoștință.

Vera face focul, întrebând în tot acest timp despre familia Marinei, despre mătușă, despre unchi, despre cei doi puișori. Ia o carte de pe masă, o culegere de fabule, și rupe două pagini, le mototolește și le bagă în sobă. Le urmează ceva care este evident un picior de masă. Vera aprinde hârtia și atâță flăcările într-un foc mititel.

– Trage scaunul mai aproape. Încălzește-ți mâinile.

Toarnă apoi niște apă dintr-o cană în ceainic și îl pune din nou pe sobă.

– Sunteți singură? o întreabă Marina.

Oricât detestă să fie într-o intimitate așa de strânsă cu atâția oameni adunați claie peste grămadă în subsolurile Ermitajului, această pustietate i se pare o alternativă mult mai dezolantă.

– Ah, nu. Bineînțeles că foarte mulți au plecat după bombardament, s-au mutat la prieteni sau cine mai știe pe unde.

– Când?

– Pe 12 decembrie, imediat după miezul nopții. Îngrozitor. Vera rămâne cu privirea pierdută. Îngrozitor. Dar mai suntem douăzeci și trei. Apartamentele din spate sunt neatinse. Al vostru este exact cum l-ați lăsat. Ana Ostromovna Dudin și mama ei, vecinele voastre, sunt încă aici. Și mai sunt șapte la Patru Est, Maria Volkova, cei trei copilași ai ei și trei verișoare.

Vera îi trece în revistă pe locatarii care mai stau în bloc și îi povestește și despre soarta celor care au plecat.

– Sofia Grecina, îți aduci aminte de ea, poeta, femeia aia ciudată de la etajul întâi, cu doi pudeli? Apartamentul i-a fost distrus, dar ea lucra în schimbul doi. N-am văzut în viața mea așa istericale. Câinii, pe care reușise să-i țină în viață, cred că le dădea o parte din rația ei, au fost îngropați sub dărâmături. S-a mutat cu mama lui Gheorghi Karasev.

Marina își amintește de cele două haine lăsate în cuier, de abajurul care se legăna și întreabă de familia Magracev. Vera clatină din cap.

Apa începe să fiarbă și Vera o toarnă în două căni de porțelan.

– Pentru dragii noștri de pe front, toastează ea ridicându-și ceașca.

Marina cuprinde în mâini porțelanul cald, suflând în ceașcă și luând înghițituri mici. Apa este minunat de caldă și Marina o simte până în stomac. Parcă trăiește o nouă viață.

– Oh, Doamne, bine că mi-am adus aminte, îi spune Vera. Am o scrisoare pentru tine. Se întinde spre un raft și, după ce cotrobăie un pic, scoate un plic subțire. A sosit acum câteva săptămâni, se scuză Vera. Am vrut să ți-l trimit, dar poștărița n-a mai venit.

Numele și adresa sunt scrise cu caligrafia îngrijită a lui Dmitri. Scrisoarea tremură în mâna Marinei. E viu. Rupe plicul ca să-l deschidă mai repede și scoate două foi. Scrisoarea e plină de fâșii de hârtie albastră pe care cenzura le-a lipit peste scrisul lui Dmitri.

Scumpa mea Marinocika,

Mă gândesc tot timpul la tine și port imaginea ta în inimă, pentru a-mi aduce aminte de ce sunt aici. Suntem [redacted]

Sper să te revăd în curând. Totul îmi amintește de tine. Ieri-seară, o fată a venit la noi în tabără cu o delegație de la [redacted] De la depărtare părul îi era ca al tău, semăna atât de tare cu tine încât te-am strigat și am alergat ca un idiot jumătate din tabără. După cum știi, nu văd prea bine la distanță, dar și când m-am apropiat tot mai semăna un pic cu tine. Am încercat să-i explic greșeala, dar m-am bâlbâit și cred c-am cam speriat-o. Ca să mă scuz, i-am dat niște semințe de floarea-soarelui.

[redacted] dar când simt căldura soarelui pe spate și când văd verdele viu al copacilor de dincolo de tabăra noastră, sunt din nou încrezător că [redacted]

Marina se oprește din citit, mirată, apoi se uită la colțul din stânga sus, după dată: 21 septembrie 1941. Scrisoarea este de aproape trei luni. Simte o undă de mânie la adresa Verei, dar înainte de a-i da frâu liber se uită la timbru. 28 noiembrie.

Sosesc vești din oraș cum că [redacted] Ce fac unchiul și mătușa ta? Și ce zic de logodna noastră? M-am gândit, după ce am plecat, că poate ar fi trebuit să-ți cer mâna, și sper că îi vei spune că regret că nu m-am gândit mai devreme la asta. Poate că n-o să se supere așa de tare.

Scrie-mi, scumpa mea, și spune-mi orice-ți trece prin gând. Nu trebuie să fie ceva important, ci lucruri

cotidiene, ce mănânci la cină, de exemplu. Când totul pare atât de încărcat de semnificații, este plăcut să afli și lucruri fără însemnătate.

Îmbrățișeaz-o pe Tatiana din partea mea. Nu cred că Mihail ar suporta o îmbrățișare, dar spune-i să învețe bine, pentru că el este speranța țării noastre [redacted] Imaginează-ți că-ți sărut părul, pleoapele, vârful nasului, buzele etc.

Cu toată dragostea mea,

Dima

Vera îi urmărește expresia.

– E bine?

– Nu știu. Scrisoarea e foarte veche.

– Îmi pare rău, draga mea. N-am văzut că e a ta decât după ce a plecat poștărița, pentru că ți-aș fi trimis-o.

– Nu, nu. Nu e vina dumneavoastră. Vă mulțumesc că mi-ați păstrat-o.

Simte că o inundă tristețea, că i se face greață, dar își potolește gândurile și își stăpânește neliniștea. Împăturește cu grijă scrisoarea, o pune în plic, iar plicul în buzunarul hainei.

– Ar trebui să mă duc sus.

Nu îi spune Verei de ce a venit, ci inventează că are nevoie de niște hârtii pentru unchiul Victor. A luat cheia de la ușă, dar, ca o proastă, a uitat să-și aducă și o lumânare, așa că Vera îi dă capătul ei de

lumânare. Generozitatea femeii o face să se rușineze de secretoșenia ei legată de ciocolată.

– Sper că nu te superi dacă nu urc cu tine, îi spune Vera. Din cauza scării, știi tu.

E nevoie de un efort herculeean ca să urce scara amețitoare. Marina urcă din greu, treaptă cu treaptă, cele cinci etaje. Când ajunge la ușa apartamentului și răsucește cheia în broască, abia mai gâfâie și abia găsește forța pentru a împinge ușa grea.

Lumânarea slabă dezvăluie un interior cenușiu, înghețat. Unchiul Victor a vândut covorul oriental din camera din față încă din octombrie, iar mobilele din lemn au fost vândute mai târziu pentru lemn de foc, așa că încăperea e aproape goală. Un divan singuratic pândește dintr-un colț, ca o fiară sură.

Marina intră în holul în care se află dulapul de lenjerie. Nu vrea să se uite prin celelalte camere, dar când își dă seama că are nevoie de ceva pe care să se urce ca să ajungă la raftul de sus, face un tur al apartamentului până când găsește o valiză în camera lui Victor și a Nadejdei. Chiar și goală, e prea grea pentru a o ridica și, trăgând-o încet spre dulap, zgârie parchetul mătușii. În cele din urmă, reușește să ajungă la raft și îi cad în cap o grămadă de fețe de masă, șervete, șervețele, o pușcă de jucărie. Atinge cu mâna ceva dreptunghiular, de mărimea unui plic, dar greu.

Ar fi putut s-o mănânce acolo, pe loc, stând pe valiza din metal, uitându-se la minunea din mâna sa. N-ar fi știut nimeni. Nimeni. Simte o disperare în măruntaie, creierul îi clocotește, degetele-i tremură. Se gândește că ține în mâini viața unchiului său.

E îngrozitor să ai oameni la care ții, persoane de care ești atașat prin orice fel de legătură care face ca durerea lor să fie și a ta. Deși nu nutrește niciun fel de sentimente drăgăstoase pentru unchiul ei, obligația pe care o are e la fel de puternică precum dragostea. Recunoaște pactul: e același simț al datoriei care a determinat comportamentul lui față de ea toată viața, luând-o și întreținând-o în ciuda tuturor temerilor. Dându-i cele mai mari bucăți de pâine la fiecare masă, deși el e tot mai plăpând. Poate că asta-i dragoste.

Știe că dacă desface staniolul și vede ciocolata, moare și ultima părticică de omenie din ea și fără să se mai gândească nicio clipă o îndeasă în buzunarul hainei, alături de scrisoarea de la Dmitri. Pe drumul de întoarcere spre muzeu, simte greutatea ciocolatei și scrisoarea în buzunar. Îi lovesc insistent coapsa la fiecare pas.

Începe să ningă, la început doar câțiva fulgi, dar imediat cerul se lasă greu și se învolburează. Puținii rătăciți de pe bulevard dispar în spatele unei cortine de albeață, iar ea se mișcă încet prin pâcla moale, ca într-un coșmar. Își simte picioarele de plumb și, deși

își ridică fiecare picior și-l pune din nou jos, nu simte că înaintează. Reperele care i-au marcat drumul au dispărut în ninsoare, iar zăpada înăbușă orice sunet. Nu-și amintește să fi trecut peste Canalul Griboedova, deși n-avea cum să nu treacă.

Cinci, doisprezece, patruzeci de pași. Începe să numere ca să fie sigură că se mișcă. Nu trebuie să intre în panică, trebuie să rămână calmă și să continue să meargă, să aibă încredere că va fi mai în siguranță cu fiecare pas. Însă nici de asta nu e sigură. După câte-și dă seama, a ieșit de pe Nevski și merge într-o direcție greșită. Habar nu are unde se află, iar albeața începe să se întunece. În curând va fi complet întuneric și atunci ce-o să se întâmple cu ea?

A ajuns la o sută șaizeci și trei, când dă peste ceva care nu e nici gheață, nici zăpadă. E ceva moale care i se mișcă sub picior și atunci țipă, trăgându-și repede bocancul și clătinându-se pentru a-și menține echilibrul.

La picioarele ei zace o grămadă întunecată de zdrențe, ascunsă pe jumătate sub un strat de zăpadă.

– Sfântă Fecioară, rostește grămada cu un horcăit slab. Îndură-te!

Spre ea se întinde un braț și o gheară ieșită dintr-un pled o prinde ușor de haină.

Îngrozită, o lovește. Gheara se întinde din nou spre ea, dar o pocnește cu atâta forță încât cade pe spate în zăpadă și rămâne întinsă acolo, nemișcată.

Se simte plutind într-o panică imponderală, cu zăpada învârtejindu-se în jurul ei. Nu se poate gândi, niciun gând nu capătă contur în afară de acela că năluca o s-o tragă după ea. Oamenii cad și mor acolo unde au căzut. Nu trebuie să se întâmple așa ceva. Nu trebuie să moară aici, pe stradă. Trebuie să se întoarcă la muzeu.

Apoi vede ochii, doi ochi duși în fundul capului privind-o pe deasupra unei basmale din lână legată în jurul feței. Ochii o imploră în tăcere.

Știe că n-o poate ridica pe această femeie: n-are putere să se pună nici pe ea pe picioare, darămite să mai ajute și pe altcineva.

– Îmi pare rău, îi spune. Nu te pot ajuta.

Ochii rămân neclintiți.

Marina simte din nou greutatea ciocolatei în buzunar. N-are nicio importanță, își zice. Femeia tot o să moară. N-o poți ajuta. Fii rezonabilă. Și ai tăi au nevoie. Niciodată nu ajunge.

Scoate însă tableta din buzunar și desface staniolul. Rupe o bucățică de ciocolată și se târăște mai în față, întinzându-i-o. Femeia nu se mișcă, dar ochii întunecați s-au mărit aproape imperceptibil. Marina îi dă în jos basmaua înghețată de pe față. Gura se deschide și Marina îi pune un pătrățel de ciocolată pe limbă.

Aceasta e una dintre cele cinci săli destinate artei flamande și este cunoscută sub numele de Sala Snyders. Este un hol mare, cu tavan casetat, pictat cu ornamente florentine. Parchet în tablă de șah etc. Sala în sine nu e importantă, e vorba de ceea ce găzduiește – peretele lung este străjuit de tarabe enorme de piață pe care sunt etalate toate soiurile imaginabile de pește, deasupra capului atârnă gâște și alte păsări de vânat, iar căprioarele și iepurii sunt aranjați în grămezi molatice. Iar aici e o altă tarabă cu tot felul de zarzavaturi care dau pe dinafară din coșuri. Căpățâni de varză, praz, usturoi, conopidă, ciuperci și păstârnac, diversitatea e amețitoare. Duceți-vă un pic mai încolo și vedeți o masă mare cu fructe: boluri cu mere, coșuri pline cu prune și pere, tulpini de anghinare și pepeni verzi revărsându-se pe jos. Abundența exagerată îți provoacă amețeală. Poți să mănânci ani de zile în această sală fără să flămânzești vreodată.

Iar vizavi sunt și mai multe fructe, acestea aranjate cu artă precum bijuteriile pe catifea. Strugurii superbi

și rotunzi ai lui Utrecht sunt la mare preț, piersicile sale înmiresmează aerul. Și cireșele ca un șirag de rubine strălucitoare. Îți vine să plângi.

Mesele din patio sunt încărcate de mâncare. Platouri cu ciuperci umplute și legume prăjite, frigărui de miel la grătar. Brânzeturi, somon afumat și boluri cu fructe cuibărite într-un pat de gheață. Mai e și un tort enorm, alb, pe o masă separată, are câteva etaje, e decorat tot cu trandafiri și frunze din zahăr, în stil rococo, la fel ca pereții auriți și lambrisați din Palatul de Iarnă.

La fiecare oprire, Dmitri o întreabă pe Marina dacă vrea salată verde. O felie de pepene? Somon afumat și pâine neagră din secară? Cu mult înainte de a ajunge la capăt, farfuria pe care o are în mână e plină cu mâncare. O conduce în cortul alb și, trecând printr-un labirint de mese, o așază lângă o femeie cu aspect obosit, îmbrăcată într-o rochie de un roz-aprins.

– Îmi aduc și eu o farfurie, îi spune el și ia geanta Marinei pe care o pune pe scaunul liber din stânga ei, dispărând apoi în mulțime.

– A fost o ceremonie frumoasă, nu? o întreabă femeia în roz.

– Da, răspunde Marina în rusește și dă politicos din cap.

– Când Naureen mi-a spus că mirii, Cooper și Katie, își fac jurămintele, mi-am zis „Oh, Doamne". Dar au fost așa de serioase și simple, exact ce trebuie. Prietena mea Tina – ți-o amintești? – la nunta fetei, și-au scris jurămintele și au rimat. A fost îngrozitor – *iubire, fericire, împlinire* – chestii de-astea. Și pe culoarul dintre scaune venea un jongler. Nu mi-am dat seama ce ar fi trebuit să reprezinte.

Figura femeii e familiară, dar Marina nu realizează cine e. Sunt atâtea fețe pe care trebuie să și le amintească, să le pună nume și să le aranjeze pe săli. Uneori, când se uită, nu vede decât un perete gol. Iar această uitare e înfricoșătoare, ca și cum s-ar desprinde încă o părticică din viața ei. Dacă lasă toate tablourile să dispară, va dispărea și ea odată cu ele.

– Mama? De ce nu mănânci și tu un pic?

Farfuria din fața ei îi abate Marinei atenția.

– Cred că toți copiii ăștia au văzut că vorbele vechi nu mai înseamnă mare lucru. Până când moartea ne va despărți. Știu ei mai bine.

După o clipă, femeia ia furculița Marinei și îi întinde o bucățică de pepene.

– Ce-ai zice de un fruct?

Marina dă din cap, ia mâncarea oferită și o bagă în gură.

– Vrei și niște carne de miel?

Când se întoarce Dmitri cu farfuria lui, femeia în roz o păcălește pe Marina să mănânce.

– Asta-i culmea ironiei, îi spune ea. Eu încerc s-o fac să mănânce.

– E doar obosită. O obosesc atâția oameni.

– Papa, știu. Știu în ce stare e.

Dmitri se uită în jos, în poală, și-și strânge buzele. Pieptul i se ridică și coboară.

– Am vorbit aseară cu Andrei și cu Naureen.

Urmează o lungă tăcere și atenția Marinei scade.

– Îmi pare rău că nu mi-ai spus.

– N-am vrut să te îngrijorez.

– E mama mea.

Dmitri dă din cap ca un copil certat.

– Nici nu te-ai atins de salată, mama, aude Marina o voce în urechi. Sunt roșii cu mozzarella. Ție-ți plac roșiile.

Nimeni nu vorbește de mâncare. E o dovadă de proastă creștere să te referi la foamea cuiva, ba mai rău, să provoci foamea celorlalți cu amintiri despre mâncărurile din trecut. Noaptea însă visează banchete. În visele ei, se mișcă într-o natură moartă barocă, se plimbă printre mese, unele pline cu pește și cu șunci lucitoare, altele cu iepuri și vânat. Abundența e îmbătătoare și e amețită de parfumul merelor. Aici e un panou cu fructe și flori, boluri de argint pline cu lămâi și struguri, și o rodie desfăcută, parcă are faguri din rubine. Pocalele sunt pline până sus cu vinuri albe și roșii, dense, strălucitoare. Lângă ele, pe fețe de masă albe, sunt aranjate cu grijă brânzeturile și pâinea. Pentru pictorul

baroc și pentru contemporanii săi, fiecare din aceste obiecte era încărcat de semnificații religioase. Vinul roșu și pâinea simbolizează împărtășania, trupul și sângele lui Hristos. Fața de masă e giulgiul lui Iisus. Carafa din sticlă o reprezintă pe Fecioara Maria, atât de curată încât lumina strălucește prin ea. Portocalele sunt fructele raiului, iar lămâile, fructele cele amare ale păcatului.

Ochii îi cad pe o piersică, atât de coaptă și rotundă că îi simte aproape greutatea în palmă. Nu-și aduce aminte ce simbolizează piersica, dar întinzându-se după ea se oprește auzind vocea tunătoare a lui Orbeli. Îi atrage atenția că acestea sunt comori naționale.

– Sunt sângele poporului. Trebuie să le legănăm în inimile și în mințile noastre până când se vor întoarce în siguranță.

Îi vine să intre în pământ de rușine.

Când se întoarce, o zeiță frumoasă într-o rochie albă îi oferă o bucată de tort. Apoi se apleacă și o sărută pe Marina pe obraz.

– Nu plânge, buni, îi spune ea. E o zi fericită.

Afară explodează ceva, un pocnet ușor, ca un dop de șampanie. Se trezește. Aude mișcare în întuneric, murmur de voci, apoi cineva din celălalt capăt al adăpostului aprinde o lumânare. Se spune în șoaptă că o bombă a lovit muzeul. Ochii ei urmăresc lumina tremurătoare până la capătul scării, când se stinge. E din nou întuneric.

Dimineața, Victor Alekseevici Krasnov e mort.

Granița dintre vii și morți e atât de imperceptibilă, încât moartea sa e observată abia când Nadejda îi aduce ceaiul, iar el nu se ridică din pat. Când se trezește, Marina o vede pe Nadejda stând pe saltea cu corpul soțului ei pe genunchi.

– S-a dus, îi spune ea fără nicio intonație. Nu plânge, iar fața îi e golită de orice expresie. Ceaiul se răcește pe podea, alături.

Marina se așază și ea și se uită amândouă la arheolog de parcă s-ar putea mișca, ceea ce, evident, nu va face. Își amintește de *Pietà* a lui Veronese, o pictură italiană din secolul al XVI-lea înfățișându-l pe Hristos mort, în brațele Mariei. În lumina pâlpâitoare a unicei lumânări, găurile din obraji sunt cufundate în umbră, iar pielea de pe nas și de pe pomeții obrajilor e ca ceara de albine. S-a gândit întotdeauna că pictorul italian a exagerat clarobscurul pentru a spori dramatismul, contrastele de lumină și întuneric, tonurile calde și reci erau foarte accentuate, dar uite aici.

E bizar cum te obișnuiești cu toate. În fiecare zi, în jurul ei mor oameni, oameni pe care-i cunoaște. La început, moartea era motiv de lacrimi, dar se pare că ființele omenești au o capacitate limitată de suferință. Acum, în fiecare dimineață când se trezesc, locatarii Adăpostului Antiaerian nr. 3 constată că unul dintre ei și-a dat în liniște duhul peste noapte.

Ar trebui să raporteze moartea, dar dacă n-o fac, pot împărți cupoanele lui de rație până la sfârșitul lunii. La asta se gândește Marina. Deși gândul o face să se rușineze, persistă: cu două sute cincizeci de grame mai multă pâine pe zi, adică o sută douăzeci și cinci de grame pentru fiecare în următoarele optsprezece zile. Unii dintre cei care pierd pe cineva drag au ghinion – persoana respectivă moare la sfârșitul lunii, iar moartea ei nu îi mai este de folos nimănui.

– A fost un om bun, îi spune ea Nadejdei.

Femeia suspină profund.

– Cel puțin copiii nu sunt aici să-și vadă tatăl așa.

Marina o lasă și se duce la brutărie să ia rațiile de pâine. După două ore, când se întoarce, Nadejda pare să nu se fi mișcat din loc. Olga Markaeva stă lângă ea și Marina crede că datorită ei trupul lui Victor a fost mutat în cealaltă parte a saltelei. E acoperit cu o pătură până la bărbie, iar ochii i-au fost închiși.

– Nu vreau să rămână singură, îi șoptește Olga Marinei. Ai auzit? Astă-noapte o bombă a pulverizat

luminatorul din Sala Spaniolă. Până la ultimul ochi de geam.

Marina dă din cap. Veștile circulă repede. La coadă la brutărie, câțiva dintre membrii personalului de la Ermitaj au rugat-o să-i transmită Nadejdei condoleanțe. Își aduce aminte de pâinea din buzunar și nelipsita ei foame o inundă. Ar fi nepoliticos să scoată pâinea din buzunar fără să-i ofere și Olgăi.

– Te rog să rămâi, Olga Markaeva. Mănâncă. Acum avem în plus. Și despachetează cele trei feliuțe de pâine umedă din hârtie.

Olga își mută repede privirea.

– Nu, nu, ezită ea și se bate ușor peste stomac, de parcă ar fi sătulă. Am mâncat. Trebuie să mă duc să ajut la curățenie. Precis o să ningă. Și clatină obosită din cap.

– Bineînțeles.

Toată luna a fost prea frig pentru a ninge. Nimeni nu-și mai aduce aminte de o astfel de iarnă, nici măcar Ania. Minus treizeci de grade. Minus douăzeci și șase. Minus treizeci și cinci. Dar acum, când ferestrele sunt țăndări, s-a încălzit și-o să ningă.

– Oamenii ăștia care cred într-un Dumnezeu... oare de ce se mai roagă cuiva care face așa ceva? se plânge Olga. Nu vreau să mai încep. Vă las să mâncați. Un necaz nu vine niciodată singur, mai spune ea și pleacă.

Marina scoate pâinea din hârtie și-i dă cele două felii rămase Nadejdei, care împarte cu grijă rația lui Victor exact în jumătate, dându-i Marinei porția ei.

Mănâncă pâine în liniște.

Marina se și gândește la ce au de făcut. Trebuie să aducă apă să-l spele și apoi să găsească ceva să înfășoare cadavrul. Nu mai sunt sicrie. Până și dulgherul muzeului, care a făcut sute de sicrie, a fost înfășurat într-o pătură când a murit, în urmă cu o săptămână. Nu mai este lemn pentru morți. Deocamdată nu pot decât să-l ducă pe Victor în pivnița de sub bibliotecă, unde acum e morga Ermitajului. O să-l care ele cumva.

După ce mănâncă pâinea, Marina ia o găleată și se duce pe digul de la malul Nevei. Coboară încet treptele alunecoase spre fluviu și așteaptă la coadă să ia apă dintr-o copcă tăiată în gheață. Plină, găleata e prea grea ca s-o ridice și trebuie să arunce înapoi mai bine de jumătate ca s-o poată duce. Mutând-o dintr-o mână în alta, traversează cu greu strada, intră în muzeu și coboară în subsol. Cât timp Marina a fost plecată, Nadejda a reușit să-l dezbrace pe Victor. Priveliștea trupului său atrofiat este prea cumplită, prea îngrozitor de intimă. Mutându-și privirea, Marina o ajută să-l ridice pe o banchetă și toarnă apoi apa înghețată peste el, în timp ce mătușa ei îl spală delicat.

Îl îmbracă pe Victor în haine curate și-l înfășoară într-un cearșaf, pe care Nadejda îl coase apoi strâns.

După ce-și mai trag sufletul, apucă fiecare un capăt al giulgiului și încearcă să care cadavrul, dar își dau seama imediat că vor fi nevoite să-l târască. Chiar și așa, trebuie să se oprească o dată la câțiva metri. Deși corpul cântărește foarte puțin pentru un adult, e ca o boccea grea și se luptă să-l ridice pe trepte, ca să iasă din adăpost. Cearșaful se agață de piatra aspră și se rupe, iar când corpul e gata să alunece afară, se opresc, în mijlocul drumului, pentru ca Marina să lege mai strâns capătul sfâșiat.

În timp ce străbat sălile de la parter, trăgând cadavrul lui Victor după ele, Marina observă casetele goale din sticlă, bronzurile și obiectele funerare inexistente acum, din străvechiul Urartu. Unica mărturie a muncii de-o viață a lui Victor Alekseevici Krasnov este urma lăsată de obiecte pe postavul polițelor. Nu și-a scris toată opera, crede ea. Paginile manuscrisului neterminat sunt încă pe birou și mai târziu va trebui să se hotărască ce să facă cu ele.

Aici, îngropat într-o casetă din sticlă, e geamănul lui Victor, un alt schelet uscat, cu pielea și oasele tăbăcite, cu o pânză înfășurată în jurul șoldurilor. Mumia preotului egiptean Petese nu a fost luată la evacuare. Viii rămași au suferit ravagiile unei ierni aspre și implacabile, dar mumia, în afară de faptul că „transpiră" câte puțină sare, care e ștearsă regulat, este exact ca acum trei mii de ani.

Când intră în morgă, Marina încearcă să-şi abată privirea de la celelalte cadavre înfăşurate, întinse în încăpere. Pun trupul lui Victor într-un colţ, iar Nadejda se prăbuşeşte lângă rămăşiţele soţului ei şi închide ochii.

– Hai, o îndeamnă Marina şi atinge uşurel haina mătuşii. Trebuie să te ridici. Se teme că Nadejda va muri acolo, lângă soţul ei. Mergem mâine, îi promite ea, şi încercăm să găsim un sicriu. O să-l îngropăm lângă părinţii lui. Nu prea crede că vor avea succes. Chiar dacă ar reuşi să găsească un sicriu, n-au cu ce să plătească pe cineva să le sape groapa. Acum însă i-ar promite orice.

Nadejda deschide ochii şi îşi îndreaptă încet privirea spre braţul întins al Marinei.

– N-o să reuşesc să te ridic singură, o ameninţă ea.

Nadejda dă din cap, cu ochii goi şi apatici, şi întinde mâna spre Marina, ca s-o ajute să se ridice în picioare.

Când ajung la intrarea personalului şi păşesc în aerul rece, abia mai suflă, iar respiraţia lor se ridică în norişori vaporoşi. Nadejda tuşeşte şi Marina îi aude hârâitul. Aşteaptă o clipă în tăcere, uitându-se la Piaţa Palatului. Este marţi după-amiază, nu mai ninge, şi în întreaga piaţă nu se vede nicio urmă, nu se aude niciun sunet în afară de bătăile de ciocan de pe

acoperişul de deasupra lor. Au venit soldaţii să acopere cu scânduri luminatorul distrus.

Soarele apune deja, iar norii au marginea de jos colorată în roz.

– Când mă voi duce şi eu trebuie să încerci să mă îngropi lângă el, îi zice Nadejda.

Marina dă din cap. N-are rost s-o contrazică şi să-i spună că n-o să moară nici una dintre ele. Şi aşa îşi duc zilele ca nişte fantome, un pas, apoi altul, subţiri ca un abur.

Nu mai plânge nimeni, sau dacă da, e din cauza unor lucruri minore, momente fără semnificaţie care-i iau pe nepregătite. Ce le mai poate sfâşia inima? Moartea nu: moartea e la ordinea zilei. E sfâşietor să vezi un singur pescăruş care se înalţă fără efort de pe un stâlp de iluminat. Aripile i se desfăşoară ca nişte eşarfe de mătase pe cerul movuliu şi Marina îi aude foşnetul aripilor. E sfâşietor faptul că mai e frumuseţe pe lumea asta.

Helen e trezită brusc din somn de o bătaie în uşă. În întunericul nefamiliar, bâjbâie după veioză şi apasă repede întrerupătorul. Ceasul deşteptător de voiaj de pe noptieră arată 2:39. Ciocănitul din uşă e uşor, dar insistent şi apoi aude vocea tatălui ei.

– Elena? Elena?

Aruncă de pe ea o pătură din bumbac, înconjoară poticnindu-se patul şi se luptă apoi ameţită cu lanţul de la uşă, pentru a o deschide.

Dmitri stă în prag, în holul slab luminat. Peste pijamaua subţire, are un halat din stofă, deschis. Smocuri de păr alb ţâşnesc zburlite de pe cap, făcându-l să arate ca un nebun. Picioarele translucide, noduroase sunt goale.

– A plecat, îi spune el.

– Cum a plecat? Ce vrei să spui?

– M-am trezit şi nu era acolo. Am pus valiza în faţa uşii, dar a mutat-o.

– Nu e în baie, papa?

– Nu. Degetele-i slabe frământă capătul cordonului de la halat. Am urcat și am coborât peste tot, și la recepție. A plecat.

Ochii lui Dmitri sunt apoși și Helen remarcă din nou cât de șubred și bătrân e tatăl său.

– Stai liniștit, papa. Sunt sigură că e pe aici, pe undeva. Din glasul ei răzbate calm, e vocea cu care-și liniștea băieții când încasau câte o căzătură de pe biciclete sau de pe leagăne. Hai, stai jos, îl cheamă ea, apucând câteva haine de pe un scaun. Mă îmbrac și mergem s-o căutăm.

Tatăl ei se uită la scaun cu ochii goi, dar nu se așază.

– Eram așa de obosit. De obicei, o aud.

Helen dispare cu hainele din mână în baie. În timp ce se schimbă, vorbește prin ușă.

– A mai plecat și înainte?

– Se trezește și bântuie uneori noaptea prin casă. Dar acolo e în siguranță. Am acoperit clanțele de la uși ca să nu le mai poată deschide.

Helen își dă cu niște apă pe față, trece un pieptene prin păr și iese din baie îmbrăcată în pantalonii și bluza pe care le purtase și în urmă cu o zi. Își pune niște sandale în picioare.

Dmitri e prea agitat ca să rămână în cameră, chiar și după ce Helen îi spune că Marina s-ar putea să se întoarcă și el ar trebui să fie acolo. Așa că-l așteaptă până își pune pantalonii și pantofii și pleacă, lăsând

întredeschisă ușa camerei, pentru orice eventualitate. Cercetează amândoi încă o dată culoarele, apoi coboară în holul de la recepție. În ciuda celor spuse de tatăl ei, Helen se aștepta s-o găsească totuși pe Marina stând liniștită pe unul din scaunele cu spătar înalt de acolo. Nu era însă și nici nu se afla nimeni la recepție pe care să întrebe dacă nu trecuse o doamnă în vârstă. Helen bate atunci la o ușă pe care scrie „Oficiu". E încuiată. În spatele altei uși, neîncuiate, nu e decât o debara îngustă, cu mopuri, un aspirator și provizii de hârtie igienică.

Afară, un felinar învăluie strada într-o lumină de culoarea piersicii. Helen pășește în noaptea răcoroasă și face câțiva pași într-o direcție, apoi în cealaltă, încercând să străbată cu privirea umbrele de sub tendele de pe fațadele magazinelor.

– Mama? strigă ea.

Lumina stradală bâzâie și aude lătratul monoton al unui câine undeva în depărtare, dar în afară de acestea, unicul sunet e clămpănitul sandalelor ei pe trotuar. Atunci își dă seama că s-ar putea ca mama ei să se fi rătăcit într-adevăr.

– Ai vreo idee unde-ar fi putut să meargă?

Dmitri clatină tăcut din cap.

Helen se duce până la colț și se uită de-a lungul străzii Primăverii, însă vede doar câteva mașini parcate

în fața magazinelor întunecate și se întoarce în fugă spre hotel.

– Hai să luăm mașina. Nu se poate să fi ajuns prea departe, dar e mai repede așa. Așteaptă-mă aici.

Deschide ușa hotelului cu cheia de la cameră și urcă în fugă scara, gândindu-se în tot acest timp dacă să cheme sau nu poliția. Oare există vreo secție de poliție pe insulă? Habar nu are, dar decide că mai întâi trebuie să fie sigură că mama ei a plecat într-adevăr.

Cercetează încă o dată camera părinților, își ia geanta și un pulover din cameră și coboară. Tatăl ei o așteaptă exact unde l-a lăsat, un omuleț bătrân în bluza de la pijama și pantaloni cu fermoarul desfăcut, cu umerii căzuți sub greutatea nenorocirii sale.

– O să fie bine, papa, îi spune ea cu blândețe, apucându-l de mână.

Se duc în mica parcare de lângă hotel și se urcă în mașina închiriată. O pornește și închide bâzâitul static al radioului, apoi rulează peste pietrișul care scrâșnește sub roți și ies în strada pustie. La acea oră nu e nimeni: orașul doarme sub pătura groasă de stele. Lasă geamul în jos și strigă încet numele mamei sale, în timp ce străbat străzile. Trec pe lângă un magazin de înghețată cufundat în întuneric și pe lângă tot felul de magazine care vând haine, suvenire și antichități. Se oprește în fața rampei de feribot și se uită peste golful negru. Gândul că mama ei ar putea rătăci

pe lângă apă o neliniștește, dar alungă din minte această posibilitate. După portul de feribot, sunt tot mai puține magazine turistice, apar mai multe pensiuni, un local cu scaunele puse cu picioarele în sus pe mese, un birou de afaceri imobiliare, o stație de benzină, cu pompele cu autoservire scoase în evidență de o lumină fluorescentă foarte puternică. Pe măsură ce strada începe să urce, apar case retrase de la șosea, unele acoperite cu șindrilă, cu garduri și grădini îngrijite, altele mai moderne și mai impersonale. Se uită prin curțile întunecate, la petele de lumină aruncate de becurile de pe terase, căutând vreo urmă de mișcare. Lângă ea, Dmitri stă înlemnit, scrutând casele din stânga.

Apoi ies din oraș și lumina farurilor șterge drumul de sub copacii groși, prinzând din când în când câte-un indicator rutier sau câte un refugiu acoperit cu pietriș.

– Nu cred c-a ajuns atât de departe, îi spune Helen.

– Cred că nu, consimte Dmitri și se prăbușește pe spate, în scaun.

– Nu-i nimic, papa. Poate că s-a dus pe undeva pe lângă hotel. Poate că acum s-a și întors și s-a băgat în pat.

Helen vrea să-și liniștească tatăl, dar nu e nici ea convinsă. După ce-a văzut în ultimele două zile, poate pune pariu că mama ei nu mai are cum să-și amintească numărul camerei și cu atât mai puțin să

găsească drumul înapoi într-un oraș străin. Își aduce aminte de povești cu bătrâni care nu mai aveau mintea întreagă și care au plecat de acasă, dispărând pentru totdeauna.

Femeia întoarce mașina când șoseaua se mai lărgește și revin în oraș. La fiecare colț se oprește și se uită cât poate de departe ca să se asigure că mama ei nu e nici acolo. Întoarce la o intersecție și o ia încet spre celălalt capăt al orașului.

– De ce nu mi-ai spus despre asta? Despre mama? întrebă Helen încercând să-și ascundă reproșul din voce.

Dmitri se uită prin parbriz, clipind și frământându-și buzele. Trec pe lângă o librărie, o poștă mică, din cărămidă, o piață. Cercetează trotuarele goale și se uită din nou la tatăl ei. Pe obrazul bătrânului alunecă o lacrimă.

– Îmi pare rău, papa. Nu te acuz.

– Noi întotdeauna am avut grijă unul de celălalt, îi spune el cu voce groasă.

– Ce părere are doctorița Rich? Cel puțin ai vorbit cu ea despre asta?

– I-au făcut niște analize. Dar nu prea e nimic de făcut.

Helen împietrește.

– E Alzheimer?

Dmitri dă din cap. Clipește nervos și își mușcă cu putere buza de jos.

Helen trage la bordură și oprește motorul. Tăcerea umple mașina. Ia mâna plină de pete a tatălui ei și o strânge ușor. Simte că iese tot aerul din el; lacrimile i se adună în ridurile de sub ochi, șiroind pe obraji.

– Nu știu ce să fac, recunoaște bătrânul. E tot mai rău. Nici nu se mai poate spăla. Stă așa sub apă și uită să-și dea cu săpun. Mă tem s-o las singură, chiar și câteva minute. Săptămâna trecută, a pus niște prune în uscător, când nu mă uitam. Lenjeria noastră a ieșit plină de pete roz și am găsit sâmburii înăuntru.

– I-ai spus toate astea lui Andrei?

Dmitri clatină din cap.

– I-am promis că n-o duc la azil. Știi tu cum e el – e așa categoric.

– Știu, dar vrea și el să facă ce-i mai bine. Uite, ne gândim mai târziu la asta. Acum vreau să-l sun, îi spune ea și-și caută în geantă telefonul mobil. Cred că avem nevoie de ajutor. Găsește telefonul, dar nu dă de hârtiuța pe care a scris numărul fratelui său. Golește toată geanta în poală și caută printre rețete, șervețele folosite și rujuri.

– Tu știi numărul lui de mobil?

– Doi patru șase, intonează Dmitri. Șase trei șapte – se oprește un moment – douăzeci și patru șapte. Douăzeci și patru. Douăzeci și patru și încă ceva.

În timp ce formează numărul de la informații, pornește din nou motorul și ies în stradă. I se spune că numărul de mobil nu e înregistrat, iar la cererea clientului, numărul de acasă e secret. Încearcă să explice că este o urgență, dar operatoarea e de neclintit și-i sugerează să sune la 911 dacă este într-adevăr o urgență.

La orizont, cerul nopții devine imperceptibil gri. Helen închide telefonul și se gândește destul de mult până formează din nou numărul de la informații și cere poliția locală.

Vocea care-i răspunde la telefon e dogită de somn.

– Poliția? întreabă ea.

– Biroul șerifului din Island County, doamnă. Ajutorul de șerif Kremer.

Helen îi aude vocea înfundată spunându-i cuiva să doarmă mai departe. Își cere scuze pentru că l-a deranjat și apoi îi spune că mama ei lipsește.

– De cât timp lipsește mama dumneavoastră?

Helen se uită la ceas. E aproape patru.

– De cel puțin două ore. Când s-a trezit tata n-a mai găsit-o.

– Sunteți sigură că lipsește? Nu se poate să fi ieșit doar puțin?

– Are optzeci și doi de ani și nu avea unde să meargă în toiul nopții. Helen încearcă să-și domolească neliniștea din voce. Suntem în vizită aici. La o nuntă. Fratele meu, Andrei Buriakov, are aici o casă.

– Buriakov? Ajutorul de şerif nu-i dă de înţeles dacă numele e înregistrat sau nu la poliţie.

– Am căutat-o peste tot cu maşina şi sunt puţin îngrijorată să nu se fi întâmplat ceva. Are probleme de memorie. Alzheimer.

După o pauză, el vorbeşte din nou, de această dată pe un ton egal, oficial.

– De unde telefonaţi, doamnă?

– Sunt în maşină.

Au ieşit din nou din oraş, sunt pe o şosea care pare să ducă spre casa lui Andrei, deşi nu-şi aduce aminte de ceea ce vede în faţă. Pare a fi o fermă.

– Cam la vreun kilometru şi jumătate afară din oraş. Nu cunosc drumul.

– Şi unde a fost văzută mama dumneavoastră ultima oară?

Îi mai pune câteva întrebări, notând informaţiile: numele, unde stau, numele fratelui ei, şi apoi o descriere amănunţită a mamei.

– E posibil să se fi urcat în feribotul de zece? o întreabă el după ce face o mică pauză.

Seara trecută au rămas la Andrei destul de mult, până după plecarea mirilor în voiaj de nuntă. Katie a stat în faţa hidroavionului şi a aruncat buchetul spre grupul de fete îngrămădite pe chei. Apoi, pilotul a ajutat perechea să urce, ambarcaţiunea a străbătut golful şi s-a înălţat cu un zgomot ca de tunet spre

cerul senin. După aceea, recepția s-a transformat în petrecere și Helen, cu părinții ei, s-au scuzat. La hotel, bătrânii s-au dus imediat în cameră, obosiți de festivitățile de peste zi, dar la zece, Helen era încă trează și citea. Își amintește că s-a mirat că abia începea să se întunece.

– Cred c-aș fi auzit-o, răspunde ea. În afară de asta, cred că e în cămașă de noapte. N-ar fi oprit-o cineva?

– Greu de spus. Ce-ar fi să ne întâlnim în față la Arbutus? Durează câteva minute să ajungem acolo.

După ce închide telefonul, îi spune lui Dmitri că se vor întâlni cu ajutorul de șerif, apoi se întorc și mai trec o dată prin oraș, pe lângă feronerie, pe lângă restaurantul Bondarul, cu anunțul pe care scrie „Închis. Reveniți!" și pe lângă Kingfisher B&B. Câteva mașini stau la coadă la feribot. Apa sticloasă din port oglindește un cer cenușiu, îngreunat de ceață. Un pescăruș trece razant deasupra apei și se oprește pe o baliză, stârnind un alt pescăruș într-o ploaie de țipete. Se uită la cele două păsări și-și dă seama acum că e foarte obosită și că i-a intrat frigul în oase.

Multe dintre săli nu au nume, ci doar numere. Uitați-vă în jur. Geamurile au fost sparte de o explozie și ferestrele sunt acoperite cu scânduri, așa că e foarte întuneric. Poată că reușiți totuși să vedeți pereții și ramele fără tablouri, ca niște orbite goale. Aici e o grămadă de nisip, cu o lopată înfiptă în vârf. Și mai ce? Nimic. Doar rame. Nimic.

Și acum înapoi. Te întorci într-o sală sau în două până când vezi ceva care ți se pare cunoscut și începi din nou. Sunt peste patru sute de încăperi, dar aproape toate sunt goale.

Frigul se strecoară prin cămașa de noapte aproape transparentă. Strânge pânza subțire în jurul picioarelor și-și adună mâinile la piept, încercând să se încălzească. Cineva i-a furat hainele, jacheta matlasată, cizmele și mănușile, dar nu-și amintește când.

Dacă adoarme, va îngheța. Măcar atâta știe. Dar unde e și cum a ajuns acolo sunt... astea sunt mistere. Astăzi, ieri, chiar acum o oră... nu-și amintește nimic. E suspendată în momentul prezent și se simte ciudat de efemeră, de parc-ar fi pe mare, în voia valurilor.

În jurul ei sunt forme negre, subțiri ca niște membre, brațe scheletice și picioare care se leagănă, dansând în întuneric. Teroarea amenință s-o cuprindă, dar frigul o trage înapoi și-i disciplinează gândurile.

Îi e frig. Frig și foame. Asta-i ceva familiar.

Mai e și un miros familiar, deși nu-l poate identifica, ceva argilos.

E întuneric. Noapte.

Şi îi e frig. Nu trebuie să adoarmă. Dacă adoarme, va îngheţa.

În nopţile fără lună, Leningradul dispare. De pe platforma ei din foişor, marginea acoperişului Ermitajului e doar o teorie. Oraşul muribund nu mai produce lumină. Ca într-un negativ fotografic, ceea ce ar trebui să fie solid se vede ca un gol, aici o umbră în formă de cupolă întrerupând puzderia de stele, acolo două turle înalte străpungând cerul. Iar celelalte lumini sunt la fel de palide ca şi stelele, doar că mai aproape, luminiţe galbene care încercuiesc marginea oraşului imaginat, focurile de tabără ale duşmanului pe front.

E doar ideea unui oraş, ideea unei lumi sugerate de rama aurită care-o înconjoară.

Se simte complet singură în univers, suspendată între cerurile grele de stele şi un vid negru dedesubt. Stelele n-o mângâie. E solitudinea de nesuportat a păstorilor.

Nadejda a murit la o lună după Victor. Un romantic ar putea zice că a murit de inimă rea, dar acest sentiment aparţine altor vremuri. Şi-a pierdut voinţa de a trăi, ceea ce-i altceva.

Ar fi putut supravieţui, dar n-a mai făcut nimic ca să se salveze. După moartea lui Victor, nici n-a mai vrut să părăsească adăpostul. Ceilalţi locatari ai Adăpostului Antiaerian nr. 3 au început să se mute

sus, lăsând în urmă bezna și umezeala care deveniseră și mai apăsătoare decât bombardamentele de deasupra. Unii s-au întors la casele lor, alții și-au instalat paturi de campanie în sala de clasă, dar Nadejda n-a putut fi convinsă să li se alăture. Marina a încercat s-o determine să se întoarcă în vechiul lor apartament, dar nu concepea să trăiască acolo fără familie.

Și atunci, se întreabă Marina mai târziu, ce a făcut-o să creadă că mătușa ei ar fi putut întreprinde singură o călătorie și mai periculoasă?

În ianuarie, s-a făcut un drum peste lacul înghețat Ladoga. Numit Drumul Vieții, era o firavă spărtură în blocadă, prin care orașul a început să-și evacueze cetățenii neînsemnați și să strecoare înăuntru cele mai deficitare produse de pe „continent", din Rusia liberă. Când primele camioane au trecut lacul și au intrat în Leningrad, au început să bată clopotele bisericilor în semn de bun venit.

De îndată ce drumul a devenit operațional, directorul Orbeli a primit ordin de la Moscova să reducă personalul Ermitajului. Unul câte unul, oamenii au fost chemați în biroul lui. Când i-a venit rândul, Marina a așteptat în holul din fața ușii închise.

Chiar dacă n-ar fi știut scopul întâlnirii, ar fi fost totuși nervoasă la gândul că va fi singură în prezența lui. Nu mai vorbise niciodată în particular cu direc-

torul, în afară de saluturile sfioase pe care i le întorcea când li se întâlneau paşii prin galerii. Cu barba sa lungă şi albă, învăluit în legenda unor accese de furie neaşteptate, era ca Dumnezeul din Vechiul Testament şi, de teamă că i-ar putea atrage supărarea, mâinile Marinei tremurau incontrolabil.

Uşa s-a deschis şi a ieşit o salariată, care şi-a pierdut cumpătul de cum a trecut pragul. O voce dinăuntru i-a poruncit Marinei să intre. Orbeli, aşezat la birou, nu părea nici sever, nici binevoitor, ci doar obosit. I-a făcut semn să se aşeze pe scaunul din faţa lui. Apoi, printr-un discurs pe care era clar că-l repetase de multe ori în cursul aceleiaşi zile, i-a spus Marinei că serviciul ei eroic la muzeu, în timpul iernii, n-a trecut neapreciat. Poporul Uniunii Sovietice îi era îndatorat. Acum însă trebuie să-i ceară un ultim serviciu. Muzeul urma să fie închis provizoriu şi nu mai era nevoie decât de câteva zeci de oameni. Ceilalţi trebuiau evacuaţi din oraş pentru a uşura eforturile de apărare. Că va aştepta scrisorile de demisie pe biroul său.

– Vă rog, nu-mi ordonaţi să plec.

Vocea îi era atât de slabă, încât nici nu era sigură c-a auzit-o. Continua s-o privească cu ochii săi ageri, dar expresia nu i s-a schimbat.

– Pot să te-ntreb de ce?

Cum i-ar putea explica? Dacă n-ar mai fi ea aici ca să ţină în viaţă operele de pe pereţi, muzeul ar fi

doar încă o clădire în ruine. Nu putea însă spune așa ceva cu voce tare.

– E nevoie de mine aici, bolborosi Marina în cele din urmă.

– Și eu plec la sfârșitul lunii. Te consideri mai importantă pentru Ermitaj decât directorul muzeului?

Se îmbujoră și lăsă privirea în pământ. Aștepta, gândindu-se probabil că nu va mai rămâne din ea decât o grămăjoară de cenușă pe covor.

– Pe tine te-am tot văzut dând târcoale prin galeria de pictură?

– Da, Iosif Abgarovici.

– Nepoata lui Victor Alekseevici.

– Da.

– Și el era încăpățânat.

– Da.

– Bine, atunci vezi-ți de treabă, spuse bărbatul după câteva clipe.

Deși pe ea nu se vedea părăsind Ermitajul, Marina nu găsea niciun motiv ca Nadejda să rămână și a aranjat ca mătușa ei să se alăture exodului personalului. Motivele erau egoiste. Nu mai avea energie să suporte tristețea încăpățânată a mătușii, se săturase să tot urce în fiecare zi scările din adăpostul abandonat. Voia să se mute sus în clasă, unde lumina se strecura printr-o fereastră fără scânduri. Și, mai ales, voia să se elibereze

de fantomele morților și de ultimele obligații care-i mai rămâneau față de cei vii.

Când a deschis subiectul în fața Nadejdei, mătușa ei s-a împotrivit.

– Tu nu mergi?

– Directorul Orbeli m-a rugat să rămân, a mințit Marina. E nevoie de mine aici.

– N-am destulă putere să fac singură drumul.

– Nu-l faci singură. Va fi evacuată cea mai mare parte a personalului.

Marina i-a luat mâna și i-a strâns-o cu tandrețe sau poate cu teamă.

– Rămân și eu aici, cu tine.

Marina și-a stăpânit iritarea și a bătut ușurel mâna mătușii. A insistat să se gândească la Tatiana și la Mihail care ar putea fi undeva în țară, așteptând-o. Totuși, când Marina le-a rostit numele, ochii Nadejdei au rămas ca două pietre.

– În plus, spuse Marina schimbând tactica, aici consumi resurse importante. Ai o datorie.

Erau cam aceleași cuvinte pe care le auzise de la Orbeli în acea dimineață, dar rostite de ea nu păreau autoritare, ci trufașe și nerăbdătoare.

– N-o să le mai consum mult, răspunsese Nadejda.

Și s-a ținut de cuvânt. După această discuție, sănătatea Nadejdei s-a deteriorat rapid. Când Marina se întorcea în adăpost la sfârșitul schimburilor ei de

noapte, aprindea o lumânare și, la lumina firavă a flăcăruii, își găsea mătușa exact cum o lăsase, îngropată sub un munte de pături, pe patul de campanie. Deschidea ochii și răspundea salutului fetei. Dar nu încerca nici să se ridice, nici să mănânce. Mai înainte, singurul subiect care-o interesa era mâncarea, dar acum nu mai vorbea despre asta. Își mesteca mecanic pâinea când i-o dădea, dar n-o savura. Spunea că nu-i mai este foame. A început să i se schimbe și înfățișarea, căpătase o expresie ciudată de concentrare, ca și cum ar fi încercat să-și aducă aminte de ceva. Marina recunoștea simptomele.

În cele din urmă, când n-a mai fost în stare să se opună, au dus-o sus, în centrul de convalescență nou deschis. În ultima săptămână, n-a mai mâncat nimic. Simțea o sete nemaipomenită și le cerea surorilor, cu o voce hârâită, ceva acru de băut. Sora de serviciu i-a spus că nu e bine, dar Marina n-a suportat să-și vadă mătușa în agonie. A adus o cană cu oțet, i-a dat să bea cu lingura, apoi s-a uitat la ea cum îl vomită imediat. A doua zi a murit.

La fel cum a făcut și când i-a murit unchiul, Marina a pregătit cadavrul și, împreună cu Lilia Pavlova, l-a dus jos în subsol, la morgă. În răstimpul de patru săptămâni, se adunaseră mormane de cadavre pe pardoseala de ciment. A găsit trupul unchiului ei

după cearşaful în care îl înfăşurase şi a pus-o pe Nadejda exact lângă soţul ei.

A doua zi, şi-a mutat lucrurile sus, în clasă. Apoi s-a dus la registratură şi a stat la coadă ca să predea documentele Nadejdei. Nici unul dintre cei care stăteau la coada lungă nu plângea şi nici nu arăta vreun semn de emoţie. Parc-ar fi stat la coadă la pâine.

La început, nici Marina n-a simţit nimic, decât poate uşurare, dar asta a trecut repede. Nu-şi imaginase cât e de greu să fii singur. Acum se învinovăţea că i-a provocat moartea mătuşii. Aici, la Leningrad, atracţia morţilor era prea puternică, dar Nadejda ar fi plecat cu siguranţă dacă ar fi acceptat şi Marina să meargă. Însă Marina a insistat să rămână la Ermitaj şi, făcând asta, şi-a condamnat mătuşa la moarte.

Şi pentru ce? Tot ceea ce conta pentru ea dispăruse. O vreme, chiar după moartea Nadejdei, a continuat să se plimbe prin galerie. Dar foamea i-a încetinit creierul şi când încerca să-şi recite palatul memoriei, gândurile i se mişcau parcă prin nămol, cuvintele dispăreau, propoziţii întregi se pierdeau în mizerie. Până şi tablourile păreau că se dezintegrează, întreţesute cu lumini şi umbre ca dantela frunzelor mâncate de insecte. Vorbea şi-şi dădea seama că nu mai poate vizualiza ceea ce descrie. Putea să închidă ochii şi să se concentreze, dar *Cântăreaţa din lăută* al lui

Caravaggio rămânea doar o idee de cântăreață la lăută, nu o imagine.

Acum nu mai are puterea să se epuizeze în călătorii inutile prin muzeu. Stricteţea muncii, nevoile urgente ale trupului şi intervalul precis de la o masă la alta îi absorb puţina energie care i-a mai rămas. Trebuie să se bazeze în întregime pe memorie şi, celulă după celulă, simte cum amintirile dispar. Chiar şi când e în stare să reconstituie un tablou, nu e nimic altceva decât vopsea pe pânză, fără nicio trăire sau semnificaţie. Madona Benois, Madona cu potârnichi nu sunt decât picturi, nimic altceva, o fabulă plăsmuită pentru a supune masele. Iar faptul că la un moment dat s-a rugat la tablouri – nici măcar la tablouri în sine, ci la locurile unde acestea fuseseră – pare îngrozitor de ridicol. Nu mai cere minuni: de fapt, nici nu-şi imaginează ce-ar mai putea dori.

Îi e frig. Dacă adoarme, îngheaţă.

Simte atracţia morţii. Ce uşurare ar fi să se destindă în nefiinţă! Să urmeze şirul lung al sufletelor – mătuşa Nadejda şi unchiul Victor, părinţii, iubitul ei Dima –, alaiul care a părăsit deja oraşul spre alte tărâmuri. Poate să adoarmă pur şi simplu aici, pe acoperiş, şi într-o oră s-a dus.

În depărtare, aude huruitul avioanelor care se apropie, dar nu mai simte teamă. Raidurile aeriene neîncetate i-au tocit teama şi au devenit la fel de

banale ca și alte lucruri: statul la coadă, mâncatul, dormitul.

Când primul avion, un Heinkel ușor, lansează o salbă de semnale luminoase, se uită la bulgării roz luminoși, care plutesc încet în jos ca într-un balet de basm suprarealist. Umbrele orașului sar și dansează în lumină. Într-un colțișor al minții recunoaște că ceea ce vede este straniu de frumos, dar e o idee abstractă, o amintire a frumuseții, și n-o atinge.

Se uită ca un observator rece, pe jumătate mort, când simte ceva mișcându-se în ea. Își pune mâna acolo, un punct sub coaste, și o plimbă încet pe burtă. Apasă într-un loc, apoi în altul, cercetându-și abdomenul să vadă dacă nu s-a lovit. După un minut sau două, mai simte o lovitură sub palmă. Tresare, apasă din nou și simte cum cocoloșul îi fuge de sub mână.

Mai e cineva aici cu ea, nu Zeus, dar totuși o prezență invizibilă, o mică viață care încearcă să-și croiască drum spre această lume.

Căutarea i-a amploare peste zi, devenind dintr-o grijă particulară o tragedie publică în toată regula. La liceu este instalat un post de comandă și, pe măsură ce sosesc la cantină, voluntarii sunt împărțiți pe echipe, li se repartizează un conducător și o porțiune din insulă pe care să caute.

Familia pare izolată, prin nenorocire, de mulțimea care se adună. Deși oamenii aruncă priviri lungi, încărcate de simpatie, în direcția lor, bariera e trecută doar de oficialități. Mike Lundgren, pompierul care are ca sarcină legătura cu familia, se apropie de masa lungă de la cantină unde se află ei, cu o tavă din carton cu cafele, pusă în echilibru peste o cutie mare cu pateuri.

– Nu vreți niște cafea și o chiflă?

Privirea mohorâtă a lui Dmitri este fixată undeva departe și nu răspunde, dar Naureen îi mulțumește. Pregătește o ceașcă pentru Dmitri, desface o capsulă de lapte, îi toarnă un pachețel cu zahăr și i-o pune în față. Apoi ia o brioșă și un șervețel și-l roagă să

mănânce puțin. Bătrânul se uită la cafea și la brioșă de parcă nu și-ar da seama ce sunt.

– Mai trebuie să vă pun câteva întrebări, le spune Mike uitându-se pe carnet. Domnule? Și așteaptă ca Dmitri să-i confirme. Doar câteva. N-are probleme cardiace, diabet, nici hipoglicemie, corect? Medicamente. Ce medicamente ia soția dumneavoastră?

– I-am spus toate astea șerifului, îl întrerupe Helen.

– Da, mă scuzați, dar trebuie să fiu sigur că e totul corect pentru raport. Domnule?

Dmitri își ridică încet ochii încețoșați și Mike repetă întrebarea de două ori până când bătrânul dă din cap. Înșiră o listă de medicamente, care lui Helen nu-i sunt familiare, apoi, în timp ce Mike notează, Dmitri le mai repetă o dată, și mai încet. În timp ce Mike le scrie denumirile, se oprește lângă ei un alt pompier.

– Scuzați-mă o clipă.

Cei doi bărbați se îndepărtează puțin și se sfătuiesc în șoaptă. Lui Helen i se strânge inima.

– Ce s-a întâmplat? Au găsit-o? îngaimă ea când Mike se întoarce.

– Nu, doamnă. Mi-a spus doar că au pregătit primele grupuri și sunt gata de plecare.

Dmitri se ridică în picioare și încearcă să iasă dintre masă și banchetă.

– Merg și eu cu ei.

– Avem foarte mulţi voluntari, domnule.

– Mă duc şi eu s-o caut, repetă el.

– Nu cred că-i o idee prea bună, răspunde el privindu-l sceptic pe Dmitri. Ce-ar fi să plece fiul şi fiica dumneavoastră, iar dumneavoastră să rămâneţi aici şi noi să vă informăm cum merge căutarea?

Dmitri nu se lasă înduplecat. Rămâne în picioare, aşteptând să vină Helen pentru a-l ajuta să iasă de după masă. Ea însă îl înconjoară cu braţul şi încearcă să-l facă să se aşeze.

– Ai auzit ce-a spus Mike. Se duc să caute şi o să fie bine. Dar dacă-ţi faci atâtea griji n-ai cum s-o ajuţi.

Se lasă convins să rămână la postul de comandă doar după ce Helen acceptă să rămână cu el, iar Andrei şi Naureen promit să-i ţin la curent cu totul.

Toată dimineaţa şi după-amiaza, oamenii vin şi pleacă neîntrerupt, completează în registru, îşi iau câte o sticlă de apă şi pleacă din nou, cu celularele la ureche.

Un pic mai departe de toată agitaţia, Mike Lundgren a pus două scaune pliante pentru Helen şi Dmitri, dar bătrânul pare hotărât să demonstreze că e destul de în putere pentru a se alătura celor care o caută pe Marina. Aşa că se ridică mereu şi se plimbă prin cantină, oferindu-se să-i ajute pe voluntarii care vin cu tot felul de daruri: floricele şi sticle cu apă, cutii cu sandviciuri şi chipsuri, până şi creme de protecţie

solară sau sprayuri de gândaci. Prinde orice zvon sau informație adusă și apoi i le spune și lui Helen. Ultima sa misiune a fost să vadă ce e cu cei zece-doisprezece tipi care păreau soldați, cu șepci și veste de un portocaliu-țipător și rucsacuri de douăzeci și cinci de kilograme în spate, care s-au adunat în curte în urmă cu vreo jumătate de oră. Se întoarce însoțit de Mike Lundgren.

– Sunt o unitate specializată în căutare și salvare, îi spune Dmitri lui Helen. Au venit cu feribotul de prânz.

– Aveți cumva cheia de la camera tatălui dumneavoastră? o întreabă Mike.

Helen începe să cotrobăie prin geantă.

– Câinii au nevoie de ceva în care să fie impregnat mirosul ei, îi spune Mike arătând spre o haită de câini de lângă ușă, care nu mai aveau astâmpăr. Astfel câinii o pot găsi.

Helen își găsește cheia ei, nu și pe cea a părinților. Nici nu-și aduce aminte dacă a avut-o sau dacă a lăsat ușa camerei lor descuiată. Nu se poate concentra.

– Nu-i nimic, îi spune Mike. Putem lua una de la recepție. Domnule Buriakov, chiar nu vă pot convinge să vă întoarceți în camera dumneavoastră și să vă odihniți puțin? Nu păreți prea în formă.

Mike ar vrea probabil să se debaraseze de Dmitri, dar e adevărat, dacă acest lucru e posibil, că bătrânul pare și mai răvășit decât de dimineață. Este tot în

bluza de pijama, deasupra are un hanorac, iar fața îi este de-a dreptul cadaverică.

– Mă simt bine aici, îi spune Dmitri și se așază.

– Dar poate că fiica dumneavoastră vrea să se refacă puțin. În timp ce vorbește, Mike se uită fix la Helen, conspirativ.

– Chiar mi se pare o idee bună, papa, sugerează femeia, dându-și dintr-odată, stânjenită, seama că arată asemenea victimelor pe care le vezi la știrile de seară, smulse din paturile lor de un dezastru – tornadă, foc, inundație. Și își trece repede limba peste dinții nespălați.

– Eu trebui să stau aici, răspunde Dmitri, dar Elena, tu poți pleca. Vă poate ajuta ea să luați ceva de-al Marinei pentru câini.

Mike, bătut cu propriile arme, își reține un zâmbet. Apoi, se gândește un minut.

– Dar de asta ce ziceți? nu se lasă el. În biroul de consiliere școlară e o canapea. Ce-ar fi să mergeți să vă întindeți măcar acolo?

Dmitri acceptă, dar numai după ce îl asigură că va fi informat dacă apare ceva, indiferent ce. Mike îi face semn unui voluntar.

– Nu găsești pe cineva să deschidă biroul lui Ginger Cantor pentru domnul Buriakov? Vrea să se întindă puțin.

Apoi se întoarce spre Helen și-i oferă brațul, de parcă ar fi invitat-o la dans.

– Doamnă?

– Helen, vă rog.

– Helen.

– Nu e nevoie să mergi cu mine, protestează ea, emoționându-se ca o proastă.

– Ba vin bucuros. Și pare sincer.

În cabina camionului lui Mike, Helen se simte pentru prima dată în acea zi suficient de departe pentru ca tatăl său să nu o audă. Atunci îl întreabă pe Mike de câini.

– E așa de serios? Adică... parcă v-așteptați la ce-i mai rău.

Bărbatul dă din cap, dar nu răspunde imediat.

– De obicei, începe el, primim un telefon ca acum și persoana dispărută apare imediat, fără să se fi întâmplat nimic.

Se uită concentrat pe șosea de parcă restul frazei s-ar afla acolo, pe asfalt. Helen a observat că pare să cântărească fiecare cuvânt, și se întreabă dacă așa face el de obicei sau dacă e vorba de o prudență specială, adaptată situației.

– Când durează mai mult de o oră, trebuie să-ți iei toate prevederile.

– Se întâmplă des?

– Se întâmplă. E un individ care dispare o dată la câteva luni. A fost alergător și-l găsim destul de ușor, pe străzi de cele mai multe ori.

Mike întoarce camionul în zona destinată mașinilor de pompieri din fața hotelului Arbutus și oprește motorul.

– Eu nu mi-aș face încă atâtea griji. Unii se ascund ca niște copii. Anul trecut, am căutat o doamnă aproape opt ore și am găsit-o acasă la ea. Se vârâse între niște tufișuri.

Auzise deja povestea de la ajutorul de șerif. Helen face repede calculul. Marina lipsea de mai bine de opt ore. Se întreabă dacă mai sunt și alte povești, unele cu final nefericit.

Ajunsă în cameră, ia o cămașă curată pentru Dmitri și o pereche de ciorapi trei sferturi de-ai Marinei, pe care Mike îi pune într-o pungă de probe. Îi spune că va veni mai târziu după ea, dacă vrea să se odihnească sau să se spele. Stau în holul dintre cele două camere, iar Helen se uită la ușa camerei sale.

– Cred că mi-a trecut somnul, se hotărăște ea. Tremură și e agitată de la prea multe cafele, dar mai ales ideea de-a rămâne singură cu gândurile ei n-o încântă deloc. Poți să m-aștepți două minute, te rog, doar ca să mă spăl pe dinți? Nu vreau să întârzii lucrurile, mai spune ea arătând spre punga de probe.

– Fă tot ce trebuie, o îndeamnă și se reazemă de perete. Ochii îi sunt serioși și calzi. Voi fi aici.

Valul de recunoștință o copleșește, se întoarce repede și descuie ușa. Ajunsă înăuntru, se spală pe dinți

și pe față. Își ridică un pic părul, își pune puțină cremă anticearcăn sub ochi, evitând să se uite în oglindă. Se mustră pentru vanitatea ei ridicolă. Doar n-o așteaptă s-o ducă la plimbare.

Când ajung la liceu, echipa de căutare și salvare plecase deja, iar Mike trebuie să le ducă punga cu ciorapii. Așa că îi arată lui Helen unde e biroul de consiliere școlară, în cealaltă parte a curții, și promite să vină periodic și să-i informeze.

Dmitri e întins pe canapea, dar când se strecoară ea în odaie, i se deschid ochii ca la o păpușă de porțelan.

– Ce s-a întâmplat? Au găsit-o?

– Am fost plecați doar câteva minute, papa. Ai adormit?

El clatină din cap, nu, și se ridică.

– Unde-ar fi putut să se ducă, Elena?

I-a pus această întrebare, sau variante ale ei, de cel puțin douăzeci de ori în acea zi.

– Nu știu, papa.

– Insula nu-i așa de mare.

– Mike spune că uneori se ascund.

Se așază și ea într-un fotoliu adânc, cu arcuri, și răsfoiește absentă un exemplar vechi, cu colțuri îndoite din *Smithsonian*. Îi povestește lui Dmitri despre o armonică din sticlă inventată de Benjamin Franklin. Îi citește un articol despre marele bâtlan albastru. Iar el o întreabă din nou de ce durează atât de mult s-o

găsească pe Marina. Ea îi repetă teoriile optimiste pe care le-a mai auzit și el, că poate a găsit un loc călduț în care să se cuibărească și să doarmă – o magazie de unelte, o mașină descuiată. Pe toată insula sunt case de vacanță goale, chiar și în plin sezon. Din când în când, Helen se ridică și face câțiva pași prin curte.

Și astfel, după-amiaza caldă devine încet-încet seară. După cum a promis, Mike vine cam din oră în oră să-i informeze, deși n-are nimic de raportat. Le aduce cafele, sandviciuri, pungi cu cartofi prăjiți, fructe și dulciuri, pe care Helen le pune deoparte și apoi se trezește că le mănâncă. Astfel marchează ea scurgerea lentă a timpului, în intervale mai mari, de o oră, separate între ele prin unități mai mici de chipsuri, struguri sau batoane de Kit-Kat. Andrei a sunat de două ori să vadă ce fac, iar Helen i-a spus că fac bine. Mai târziu, la cantină se aduce cina: tăvi cu lasagna și castroane cu fasole boabe și varză, oferite de femeile de la biserica Drake Presbyterian.

În cele din urmă se întunecă. La început părea incredibil că Marina a dispărut pur și simplu și, deși era îngrijorată, Helen credea în sinea ei, la un nivel mai profund, că temerile nu-i sunt întemeiate. Mama ei poate să apară în orice clipă, confuză, dar întreagă. Însă, cu fiecare oră care trece, acest deznodământ pare tot mai îndepărtat, iar acum, odată cu venirea întunericului, Helen își dă seama, în subconștient,

că-şi adună curajul pentru o grozăvie nedefinită. Şi Dmitri s-a retras în sinea lui: nu mai pune întrebări şi nu manifestă niciun interes, nici chiar atunci când vine Mike. Acesta le sugerează din nou să meargă la hotel, dar fără succes; Dmitri s-a înţepenit ca fierul şi nu poate fi clintit din loc. Aşa că li se aduc un pat de campanie şi pături, deşi şi acestea sunt inutile, date fiind condiţiile particulare ale veghei sale. Dacă nu poate merge să-şi caute soţia, poate că reuşeşte s-o aducă înapoi prin forţa voinţei.

Helen se uită într-o revistă, sperând ca să-i capteze ceva interesul. Nici ea nu poate să doarmă, dar nici nu se mai poate concentra să citească. Aşa că se scoală şi se apropie de un raft cu broşuri: cum să previi bolile cu transmitere sexuală, cum să recunoşti depresia, cum să-ţi alegi colegiul sau cariera potrivită, sfaturi contra folosirii metamfetaminei, împotriva fumatului şi a alcoolului. Îi pare bine că are copii mari. Ţinând cont de nenumăratele riscuri, pare un miracol că mai ajung copii la maturitate – şi e cât se poate de nedrept că cei care ajung nu întâlnesc, la sfârşitul vieţii, liniştea, ci alte pericole.

– Eşti sigur că nu vrei tu patul, papa?

Bătrânul clatină din cap ca un metronom lent.

– Atunci cred c-o să-l încerc eu.

Dmitri nu-i răspunde. Se simte vinovată, de parcă şi-ar abandona mama sau l-ar părăsi pe el.

Se duce lângă el, pe canapea, și îi ia mâna. Lui Dmitri îi tremură puțin gura, dar nu-și ridică ochii, nici nu lasă altfel să se vadă că i-ar simți prezența. Îi simte mâna fără vlagă într-a ei.

– Nu am petrecut niciodată o noapte despărțiți, îi spune el în cele din urmă.

– Și în război?

El ignoră comentariul, iar ea nu vrea să insiste. Dar nici nu știe ce să mai zică.

– Bun, îi spune și-i strânge mâna, apoi se ridică în picioare. Te iubesc.

– Și eu te iubesc, Lenocika.

– Te superi dacă sting lumina? Las aprinsă lampa asta.

Stă întinsă pe patul de campanie și se uită la tavan. Plăcile acustice sunt ștanțate cu găuri, fără un model anume. Încearcă leneș să vadă dacă găsește vreo imagine, așa cum te uiți pe cerul nopții căutând raci, vânători sau lei. Uite, aici ar putea fi o față cu un ochi, acolo un câine cu o coadă uriașă. Doar nevoia disperată de a le da o semnificație poate lega aceste puncte în desene, ori constelațiile într-un univers coerent.

În martie se deschid băile publice. Marina și Olga Markaeva stau de trei ore la rând, afară, să intre la *bania*, timp în care tot ies grupuri de femei și li se permite să intre altor douăzeci. În parcul de vizavi, bulbii care n-au fost scoși și mâncați în timpul iernii străpung pământul ca niște sulițe. Încă e frig, dar strânsoarea amară a iernii s-a mai înmuiat. Țurțurii se topesc și se zdrobesc de pământ și în fiecare zi soarele rămâne pe cer cu cinci minute mai mult decât în ziua precedentă.

Katia Kostroviţkaia, care lucrează în echipa de salvare rapidă a muzeului, se apropie de ele înainte de a pleca. Este roșie în obraji.

– E minunat. Aburul e mai puțin fierbinte decât înainte și nu mai sunt nici nuiele de mesteacăn pentru *vaniks*, dar uite, le spune, și ia mâinile Olgăi într-ale ei. Încă sunt calde.

Ajung în cele din urmă în față și prezintă biletele. Intră într-o anticameră cu șiruri de bănci unde, alături de alte zeci de femei, se dezbracă.

– Daţi hainele celor de la spălătorie, le roagă o supraveghetoare, ca să vi le dezinfecteze. Le găsiţi tot la ei. Aveţi la dispoziţie cel mult două ore. Vă rog să vă întoarceţi în anticameră şi să vă luaţi hainele înainte de expirarea celor două ore. Baie plăcută.

Marina stă lângă Olga şi îşi scoate cu grijă cizmele, apoi prima pereche de ciorapi. E îmbrăcată cu aceste haine de săptămâni întregi, a dormit şi a muncit înfăşurată în atâtea straturi încât nici ea nu şi-a mai văzut trupul. Când urcă pe Scara Iordan, face tot ce poate să nu se uite în oglinzile de pe pereţi, dar când se spală în colţul întunecat al adăpostului, dându-şi cu buretele pe gât, pe braţe şi sub fuste, îşi simte toate oasele. Indiferent dacă e aşezată sau întinsă, stau să-i iasă prin piele.

Inelul pe care i l-a dat Dmitri astă-toamnă şi pe care n-a apucat să-l mai ducă la lărgit îi alunecă şi se loveşte de articulaţia degetului, acum când îşi mai scoate un ciorap. Se uită cu groază la piciorul care apare, la pielea ca pânza de sac, plină de pete vinete de la scorbut. Iar laba piciorului e aspră şi înnegrită ca perniţele de pe labele câinilor. Simte o apăsare în burtă şi închide ochii. Îşi scoate ciorapii şi de pe celălalt picior, fără să se uite, apoi îşi descheie metodic nasturii şi îşi scoate mai întâi puloverul, apoi rochia de lână şi în cele din urmă ce are pe dedesubt. Când scapă în sfârşit de ultima piesă de îmbrăcăminte rămâne în picioare goală, simţind şoapta uitată a aerului pe piele.

Nu se poate privi, dar mâinile i se așază pe abdomen, ca de la sine. În timp ce tot corpul i s-a uscat, burta continuă să se bombeze, iar mâinile explorează cu mirare protuberanța. Așteaptă cu toată atenția concentrată spre interior, până când simte freamătul liniștitor.

– Și a mea s-a umflat. Când se întoarce, o vede pe Olga arătând spre propria-i burtă. Rotunjită ca un fruct. Marina vrea să protesteze, dar Olga își coboară vocea și continuă în șoaptă. Cine-ar fi crezut că ființele omenești pot arăta astfel și când sunt vii? Uită-te, nici nu i-ai deosebi pe bărbați dacă n-ar avea penis.

Marina urmărește privirea Olgăi spre șirul de trupuri goale din fața lor. Nici unul nu pare a fi de bărbat sau de femeie, vede doar o îngrămădire nediferențiată de corpuri bătrâne și emaciate, însă, cam pe la jumătatea șirului, zărește un penis între două picioare uscățive. Bărbatul e așezat cu brațele moi pe lângă corp și privește fix în față, cu ochii ca două roci, fără a se jena. În oraș au mai rămas prea puțini bărbați pentru a se justifica băi separate, dar nu-i mai pasă nimănui, sfiala fiindu-le la fel de secătuită ca și trupurile. Și nu rușinea o face pe Marina să-și întoarcă ochii spre pământ, ci repulsia. Acestea nu mai sunt trupuri, ci schelete pustii, cutii toracice și coloane vertebrale cu noduri, femururi ieșite în afară, sprijinite pe picioare imposibil de lungi și subțiri.

Supraveghetoarele trec printre rândurile de bănci, adună hainele și îi caută de păduchi, plimbându-și sistematic mâinile peste capetele lor, îndrumându-i apoi spre o sală de dușuri unde o altă supraveghetoare le spune că apa curge doar trei minute și că trebuie să se spele pe cap și pe corp în acest interval. Marina pășește sub duș și apa i se revarsă peste cap, îi biciuiește corpul ca o ploaie puternică. Apucă bucata aspră de săpun de leșie și-și freacă picioarele, apoi repede, corpul. Abia are timp să-și clătească părul, că apa începe să picure, apoi se oprește de tot.

Înainte de a intra la baia de aburi, li se dau ligheane pline cu apă și li se atrage atenția să fie atente la orice semn de leșin.

Parcă ar păși într-un nor și ar intra în rai. Aburul care vine valuri-valuri ascunde totul, în afară de cele câteva femei care stau mai aproape de ușă, dar încăperea pardosită cu dale răsună de vocile altor o sută. Olga o prinde pe Marina de mână și suspină fericită.

Pe fiecare perete se află bănci, în trepte, de la podea până la tavan, iar băncile sunt pline de corpuri de femei care se clatină prin aburi ca niște închipuiri. Marina și Olga înaintează cu greu prin ceață, până găsesc pe o bancă de mai jos suficient loc pentru a încăpea amândouă. Marina se așază și închide ochii, lăsându-se pătrunsă de senzația care i se strecoară pe sub piele și i se cufundă în oase. Katia avea dreptate:

nu e ca înainte de război, când aburul îți pârjolea plămânii, dar nu e nimic mai minunat decât această senzație, parcă ai aluneca într-o cadă de miere caldă.

În această iarnă cu temperaturi mult prea scăzute, s-a simțit înghețată, frigul torturând-o la fel de tare ca și foamea. Chiar așa, vârâtă noaptea sub un munte de pături, corpul ei înghețat tremură spasmodic de frig. Singura mângâiere este camera de gardă, unde soba bubuie întruna, iar personalul se adună acolo sub orice pretext. Însuși directorul Orbeli vine aici destul de des, vorbește cu oamenii și mai bea câte o ceașcă de ceai. Când coboară și ea de pe acoperiș, la sfârșitul turei, stă acolo cât mai mult, ascultând discuțiile, cu mâinile aproape de grătarul sobei, până când și le simte amorțite și o ard. E minunat și acolo, dar nu se compară cu asta. Aici, își simte întregul corp cald și ușor, ca într-un vis. Plutește deasupra unui curent de voci plăcute, un murmur, și a fâsâitului apei aruncate pe pietrele fierbinți. Aproape c-a adormit când simte un picioruș lovind-o tare în coaste și respiră greu, cu gura căscată.

– Ce-i asta?

Fața Olgăi se apleacă încețoșată deasupra Marinei, cu fruntea încruntată de grijă.

Marina nu a împărtășit nimănui secretul ei, dar se decide pe moment să-i facă Olgăi acest dar.

– Un copil, spune ea rușinată. O să am un copil.

Olga n-o felicită însă, ci își strânge buzele și clatină încet din cap.

– Nu ești însărcinată, Marina, asta-i distrofie. Doar știi și tu.

– Nu, protestează Marina. Nu-mi mai vine ciclul și...

Olga o întrerupe cu blândețe.

– Scumpa mea, jumătate din femeile de aici nu mai au ciclu. Dar asta nu înseamnă ce crezi tu. O bate ușurel pe umăr, liniștind-o. Într-o zi, o să ai mulți copii.

Și asta pare destul de greu de crezut pentru că mai sunt atât de puțini bărbați, dar este evident că Olga își închipuie că nu-i în toate mințile.

– Nu sunt nebună, răspunde Marina și înfruntă privirea Olgăi. Uite. Își plimbă mâinile pe burtă, ca un radar, palpând copilul. Când îl simte, ia mâna Olgăi și o apasă într-un punct din stânga buricului.

– Stai un pic. Așteaptă.

Cele două femei așteaptă, ascultând cu mâinile. După o clipă, Marina simte bebelușul mișcându-se și își ridică ochii spre Olga. În privirea uluită a acesteia găsește confirmarea.

– E imposibil, insistă Olga, clătinând din cap.

Își mută mâna, dar rămâne cu ea în continuare deasupra burții Marinei, de parcă s-ar încălzi la soba din camera de pază. Trăsăturile ei, destul de banale, se îndulcesc.

– Un bebeluș. Femeia aceasta care știe atâtea poezii nu-și mai găsește cuvintele. Viața... măi, măi.

Marina își dă seama că e privită de capetele ițite în ceață din jur. Se aud șoapte, e cercetată îndelung, iar vestea ajunge în toată baia. Și atunci, din aburi apare o femeie bătrână, care se oprește în fața Marinei. Poate că nici nu e așa de bătrână – e imposibil să-ți dai seama de vârsta unei persoane atât de înfometate –, dar arată ca o babă, cu părul cărunt și ud căzându-i în șuvițe până la umerii uscați și la sânii zbârciți.

– Îmi dai voie? întreabă ea și întinde două mâini scheletice. Marina își apucă protectoare pântecele și Olga îi face semn femeii să plece.

– Las-o-n pace.

Femeia n-o bagă în seamă pe Olga, așteptând să-i răspundă Marina.

Marina simte copilașul din ea cum înoată în propria-i baie caldă, în siguranță și apărat.

– Da, sigur, acceptă ea în cele din urmă și își ia mâna de pe burtă. Bătrâna întinde mâna și Marina simte o atingere ușoară pe piele. Iar copilul, de parc-ar fi vrut să răspundă atingerii străine, înoată spre mâna bătrânei. Aceasta dă din cap, ochii întunecați îi lucesc, iar buzele încearcă o urmă de zâmbet.

– E foarte puternic, spune ea. E băiat.

Olga pufnește cu dispreț.

– Da, e băiat, insistă femeia. Am adus pe lume zeci de copii, pe unii chiar în baia asta. Iar acesta – spune ea, bătând uşurel, cu afecţiune, burta Marinei – este băiat. Uite, vezi ce tare dă din picioare?

Îmboldite de bătrână, s-au adunat şi alte femei în spatele ei. Apar, una câte una, din aburi şi trec pasive cu mâinile întinse, de parc-ar fi la coadă la pâine. Iar Marina dă din cap şi aşteaptă răbdătoare mâinile care-i ating burta. Sunt politicoase: după ce simt bebeluşul mişcându-se, se dau deoparte, făcând loc următoarei. Şoptesc între ele.

– Uită-te la sânii ei, cât sunt de plini, aude Marina o femeie.

– În câte luni crezi că e? întreabă alta.

Una dintre ele, când copilul se mişcă, se închină.

– E o minune, le anunţă ea pe cele din jur.

Şi toate sunt de acord.

– Am nişte pâine pentru tine, îi şopteşte bătrâna la ureche. În buzunarul hainei. Ţi-o aduc.

– Nu, mătuşică. Nu-i nevoie.

– Copilul trebuie să mănânce, îi răspunde bătrâna şi, înainte ca Marina să mai apuce să zică ceva, dispare în abur ca o fantomă.

În prima zi în care circulă din nou tramvaiele, tot orașul pare să fi ieșit la plimbare. Clinchetul lor îi scoate pe oameni din casele și din birourile lor întunecate în aerul primăverii și chiar dacă n-au unde să se ducă, se înșiră de-a lungul liniilor și ovaționează apropierea vagoanelor de un roșu-strălucitor. Au dispărut înghiontelile și înghesuiala de dinainte. Oamenii așteaptă în liniște și cedează locul celor care sunt prea slăbiți pentru a sta în picioare. Unii au buchete de flori în mână.

De la intrarea de serviciu în Ermitaj, Marina se uită la un tramvai ai cărui călători îi fac cu mâna, de parcă ar fi sărbătoare. I-ar plăcea să meargă și ea la marginea orașului, dar e prea multă treabă de făcut aici. Așa că le face cu mâna, apoi își ia găleata goală și se întoarce în muzeu.

Eliberat din giulgiul său de gheață, Ermitajul se topește. Zidurile sunt îmbibate de apă, tavanele picură, iar pe pereți curg pâraie. Zăpada se topește pe

acoperiș, strecurându-se prin luminatoare și căzând în bălți murdare pe podele. Din enorma populație a Ermitajului au rămas cel mult cincizeci de persoane, mai ales femei bătrâne, și în orice moment, cam o treime sunt în dispensarul muzeului. Ca niște supraviețuitori ai unei nave eșuate, aflați într-o barcă de salvare spartă, cei care pot munci scot fără încetare apa, dar treaba merge încet și abia reușesc să mai facă față. Toată dimineața, Marina a cărat găleți cu apă murdară din sălile cu luminator, prin coridoare lungi și goale, pe scările care duc afară, pe dig. În vreo zece astfel de drumuri, n-a întâlnit pe nimeni cunoscut, ci doar câțiva cadeți de la Academia Navală, care cărau mobilier.

Urcă Scara Sfatului. În majoritatea ferestrelor din muzeu au fost bătute scânduri și e aproape întuneric, dar cunoaște drumul și cu ochii închiși. În timp ce străbate coridorul lung al Sălii Rembrandt, îi trece în revistă pe foștii locatari, de parcă ar face prezența. Flora și Danae, tatăl și fiul risipitor, poetul Jeremias de Decker, bătrânul în roșu, Baartjen Martens Doomer, Avraam și Isaac, David și Ionatan. Sfânta familie. Nu are timp să se oprească, dar zărește uneori, cu coada ochiului, o față cunoscută privind-o din întuneric.

Se întoarce în Sala Spaniolă cu luminator. Pereții săi roșu-închis vibrau înainte de fervoare religioasă, Iacob al lui Murillo visând un roi de îngeri negri,

Sfântul Laurențiu martirizat, al lui Zurbaran, cărând grătarul pe care va fi torturat și, oriunde te-ai fi întors, alt sfânt cuprins de un extaz formidabil, cu ochii privind în sus spre lumina celestă care se strecoară prin monumentalul luminator boltit. Acum însă încăperea pare mai degrabă o peșteră subpământeană sau o mină părăsită. După ce o explozie a făcut fărâme luminatorul, l-au acoperit cu placaj legat cu sârmă. În sala mohorâtă răsună picurul apei și, privind în sus, vede bănuți și aschii de lumină. Femeile mai curajoase din echipa de reparații s-au cățărat de mai multe ori pe luminator și au încercat să astupe crăpăturile, au bătut mai bine în cuie scândurile desprinse și au pus prelate date cu șelac la îmbinări, dar vântul și apa au găsit mereu punctele slabe.

Plescăie cu cizmele pe podeaua plină de noroi spre un șuvoi subțire care împroașcă zgomotos într-o găleată ce dă pe dinafară. Abia ridică găleata grea și o înlocuiește cu cea goală, pe care-o are în mână. Pe acoperiș, se topesc sute de tone de zăpadă, iar Marinei i se pare că se adună toate în fiecare găleată pe care-o ridică.

O doare spatele și respiră cu greutate. Prima dată când și-a dat seama că e însărcinată, acest lucru îi ieșea din minte ore întregi și era uimită de fiecare dată când simțea bebelușul mișcându-se. Acum însă îi simte tot timpul prezența, îi apasă vezica și diafragma, o trezește noaptea. Copilul e tot mai greu și coboară, iar

asistenta i-a spus că s-ar putea să nască în orice moment. Iar în legătură cu asta, sentimentele Marinei sunt împărțite. Atâta timp cât e în pântecele ei, îl poate ocroti de lumea înconjurătoare. Dar a întârziat deja cu două săptămâni, iar lacul se dezgheață.

Coborând scările, pipăie cu piciorul fiecare treaptă, încercând să-și găsească echilibrul cu găleata într-o mână și cu greutatea copilului în față. Astă-iarnă a avut grijă să nu cadă, pentru că n-ar fi avut puterea să se ridice. Acum însă nu se mai gândește la ea. Acum totul e pentru copil. Ea nu e decât purtătoarea a ceva mai mare.

Se gândește că mai are timp să facă un drum înainte de prânz, dar când urcă scările cu găleata goală, se trezește abătându-se din drum, atrasă de lumina și de vocile care vin din Grădinile Suspendate de deasupra Grajdurilor Palatului. „Numai cinci minute să mă odihnesc", își zice.

Grădina, înainte împodobită cu copaci înfloriți și statui grațioase, e acum goală, fântâna de marmură rămânând izolată printre straturile de pământ răvășit. Câteva femei în genunchi, în pământul proaspăt săpat, turuie ca niște vrăbii, în timp ce dezgroapă schije și plantează semințe. Una dintre ele o vede și-i face cu mâna. E Olga Markaeva, care se ridică în picioare și își scutură pământul de pe haină.

– N-ar trebui să cari apă.

De când a aflat de sarcina Marinei, Olga a avut grijă de ea, sfătuind-o să doarmă cu picioarele mai sus, făcându-i, nu se știe cum, rost de smocuri de păpădie proaspătă, însoțind-o chiar la doctor ca s-o ajute să primească o rație de lapte. Cabinetul medical era plin de distrofici și, doar datorită încăpățânării Olgăi, i s-au îngăduit și Marinei cinci minute din puținul timp al doctorului.

– N-am nimic, o asigură ea pe Olga. Doctorul Sokolov mi-a spus că pot să muncesc ca și până acum. Că e bine pentru copil.

– Ce știe cocoșul ăla bătrân? Doar nu ești iobagă pe moșia lui. Uite, stai jos, să-ți mai iei greutatea din picioare, îi spune Olga luând-o de mână și conducând-o spre o bancă de lângă perete.

Marina se lasă recunoscătoare jos, umplându-și plămânii cu mirosul greu, lutos de pământ, întorcându-și apoi fața spre lumina slabă și apoasă a soarelui. Nu prea-i simte căldura – nu crede că îi va mai fi vreodată cald –, dar lumina îi trezește terminațiile nervoase amorțite.

– Aici veneam cu Dmitri și mâncam pachetele de prânz, îi spune ea, trecându-și mâna peste marmură. O simte netedă și caldă sub palmă. Stăteam pe banca asta.

Olga dă din cap, dar nu zice nimic. Sunt prea mulți morți, pentru a-ți mai exprima compătimirea. Asta e.

Banca a fost mutată. Era în mijlocul grădinii, sub o salcie răsucită, deosebit de frumoasă. Își mâncau sandviciurile și ascultau clipocitul apei; mici curcubee atârnau în stropii fini. Dmitri îi vorbea despre Hemingway și despre Babilon, iar lumina soarelui dansa printre frunzele verzi. Parfumul glicinei umplea aerul.

Nu-i vine să creadă că e același loc. Vara trecută, statuile au fost duse în încăperile de jos și iarna aspră a ucis copacii și arbuștii. Sălciile moarte au fost tăiate rând pe rând pentru foc, iar acum caprifoiul și glicina au fost scoase și straturile de trandafiri săpate, ca să facă loc legumelor. N-au mai rămas decât această bancă, fântâna și, îngrămădite lângă peretele din fața ei, vreo zece tufe bătrâne de liliac, de ale căror rădăcini atârnă încă bulgări de pământ. Crengile strâmbe sunt acoperite de frunze.

– Uite, sunt încă vii, spune Marina. Liliacul, plantat acum multă vreme pentru împărăteasa Alexandra Fiodorovna, a supraviețuit. Frunzele în formă de inimă par să aibă o lumină interioară, sute de inimi pulsând de o lumină verde, frumoasă și caldă. Niciodată n-a mai văzut un verde atât de strălucitor.

– Păcat, nu? remarcă Olga. Au înfrunzit, dar n-or să înflorească. Ne trebuie loc pentru zarzavaturi. Nu putem mânca liliac.

Marina se apleacă și ia o frunză. E translucidă ca pielea unui bebeluș, se vede fiecare nervură delicată,

iar marginile moi au început să se răsucească. Simte că se rupe ceva în ea, iar frunza înoată într-un potop pe lacrimi.

– Gata, gata, o liniștește Olga, frecând-o nesigură pe spate. Nu trebuie să plângi. Nu e bine pentru copil să fii atât de tristă.

Marina clatină din cap și nu spune nimic. Nu-i poate explica, dar ceea ce simte e în aceeași măsură recunoștință și tristețe, un sentiment primar care le cuprinde pe amândouă.

– Nu-i nimic, suspină ea. Sunt aici și văd asta. Culoarea asta verde. Această zi.

Într-un fel, a fost mai ușor astă-iarnă. Întunericul, frigul și foamea reduceau lumea la o secvență repetitivă de mișcări mici, anoste. Străbăteai ziua ca un zombi, suportând insuportabilul, nesimțind nimic. Acum, Marina e copleșită de senzații. Parcă s-ar fi sculat din morți. Are oasele și mușchii înțepeniți, dar sufletul îi freamătă îmbătat, zgâlțâit de amintiri neașteptate și de o tandrețe care-o surprinde.

– E din cauza sarcinii, îi spune Olga, ușurată vizibil de această explicație. Starea sufletească a mamei e schimbătoare. Și îi dă Marinei o cârpă curată cu care-și șterge lacrimile și nasul.

– O să mâncăm și-o să te simți mai bine. Oricum e vremea prânzului.

Cantina e plină de muncitori, de murmure și de discuții. E ceva nou. Astă-iarnă nu se auzeau decât târșâitul picioarelor și râcâitul discret de pe farfurii, pentru că fiecare se concentra tăcut asupra mâncării. Dar mesele au început să devină din nou un eveniment social, oamenii îndreptându-și atenția și spre exterior. Marina și Olga stau la coadă ca să-și ia castroanele cu ovăz fiert și pâinea, apoi, cu tăvile în mână, își fac loc printre mese până când le văd pe Ania și încă o babușcă, la o masă mare.

Ania e una dintre enigmele foametei de peste iarnă. A fost atât de slăbită, încât Marina nu se aștepta să supraviețuiască, dar uite-o aici. E numai piele și os, dar vie.

– Ia te uită la tine, îi spune Ania. Copilul ăsta o să fie gras ca un prințișor. Hai, stai aici, lângă mine, draga mea, o îndeamnă, bătând ușurel cu mâna pe bancheta de alături.

Fiertura e delicioasă, verde și puternic aromată de la tulpinile de sfeclă.

În timp ce mănâncă, femeile vorbesc despre cum mai merge treaba în Grădina Suspendată. Discută despre ceea ce sădesc, câte rânduri de morcovi și varză, câte de praz și ceapă, care se coc primele.

– Nu-i mai mare decât o bucătărie, spune Olga. N-o să ne ajungă.

Chiar și într-o zi luminoasă de primăvară, e greu să nu te gândești la iarna ce va să vină. Nimeni nu mai vorbește de iminenta încheiere a războiului. Victoriile Armatei Roșii din decembrie au îmbărbătat luni de zile populația, dar, în ciuda unei ofensive generale, campania de iarnă s-a terminat dificil, iar armata e sfârșită de oboseală.

Între timp, primăvara topește drumul de gheață de peste lacul Ladoga, singura cale de a scăpa din oraș. Deși camioanele îl străbat încă, apa le țâșnește de sub roți.

– Se zice că dacă ține vremea bună, drumul se închide în câteva săptămâni, îi spune Marina Aniei. Doctorul Sokolov m-a asigurat că voi putea călători după o săptămână de la naștere, dar am depășit deja termenul cu două săptămâni.

Se gândea să plece în sud, într-o mică stațiune din Caucaz, unde s-au dus deja mulți dintre salariații Ermitajului.

– Dumnezeu o să aibă grijă de tine, draga mea, îi spune Ania.

– Nu vreau să fiu nepoliticoasă, dar după tot ce-ai văzut, cum mai poți spune așa ceva?

Fața bătrânei arată atâta suferință, încât Marina regretă imediat că a provocat-o.

– Nu știu cum o să aibă El grijă de tine, draga mea. Nu ne e dat nouă să cunoaștem viitorul. O să mă rog pentru tine. Oricum nu-ți face rău.

Olga le urează o după-amiază plăcută și coboară scara spre grădină. Marina iese cu Ania în curtea plină de mobilă: șiruri de scaune aurite, divane și canapele din Imperiul Țarist. Mobila tapițată din muzeu a început să mucegăiască și, pentru că personalul e prea slab pentru a cără piesele grele, au fost aduși cadeți de la Academia Navală pentru a-i ajuta să le care afară, la aer. Câteva femei bătrâne șterg tapiseriile cu perii, scoțând puful verde de pe brocarturi și plușuri.

Ania cere un fotoliu confortabil și o roagă pe Marina s-o ajute să-și scoată ghetele. Marina se lasă jos și își pune o gheată uzată din pâslă în poală. Șireturile sunt ferfeniță și au atâtea noduri încât durează destul de mult să le dezlege. Nici nu vrea să tragă prea tare ca să nu i se rupă gheata în mână.

– Și ciorapii, dragă, te rog, îi spune Ania, îndreptându-și fața în sus, spre soare, și închizând ochii.

Marina rulează ciorapii groși ai femeii, care expun privirii un picior învinețit. Ania își mișcă degetele de la picioare și suspină din rărunchi.

– E bine să fii viu într-o zi ca asta.

Se lasă mai bine în fotoliu și-și pune piciorul gol pe un alt scaun, ridicându-l apoi pe celălalt, ca un copil care așteaptă să fie dezbrăcat de bonă.

În timp ce Marina dezgolește și celălalt picior și i-l așază ușurel lângă primul, Aniei îi cade bărbia în piept și închide ochii. Fața îi este blândă, saliva îi

curge printre buzele deschise. Privilegiul bătrânilor, se gândește Marina. Își spune că dacă va trăi și ea atât de mult, probabil că va reuși să doarmă din nou astfel.

Timp de o oră, zeci de găleți și urne s-au umplut și au dat pe dinafară în Sala Spaniolă, formând o mare de noroi acolo unde apa s-a amestecat cu nisipul.

Când urcă a doua oară scara, aude râsete, un sunet pe care aproape că l-a uitat. Se ia după el prin sălile cu luminator și intră în Sala Cavalerilor, unde doi băieți, îmbrăcați în uniformele albastre de cadeți, se uită la un dulap de sticlă, cu nasurile lipite de geam. Înăuntru sunt trei cai împăiați și niște siluete de cavaleri din cârpă umplută, cărora li s-au scos armurile medievale și arată ca niște manechine.

– Ar trebui să-i vedeți în armuri, le spune Marina.

Băieții tresar la auzul vocii și se îndepărtează, vinovați, de dulap.

Zâmbind, Marina încearcă să-i facă să se simtă în largul lor, dar fețele acestora rămân solemne și impenetrabile.

– Acum nu arată cine știe ce, dar îmbrăcați sunt foarte fioroși. Și caii au armuri.

Și Marina le descrie armurile complete, articulate, coifurile grele și platoșele cailor.

– Sunt adevărați? o întreabă timid cel mai tânăr dintre băieți, care e probabil doar cu câțiva ani mai mare decât verii ei.

– Caii? A, sigur, sunt împăiați.

Cel mai mare dintre ei stă nemișcat, mutându-și nervos privirea de la Marina la ușa din spate.

– Nu-i nimic, îl liniștește ea. V-ați oprit să vă uitați. Toți facem asta. Uite, știi ceva: după ce terminați, vreți să vă arăt ce mai avem aici?

Băieții ezită.

– Nu știu dacă ne dă voie căpitanul, îndrăznește cel mai mare.

– Vorbesc eu cu căpitanul vostru și cu al meu. Măcar atât să facem și noi în semn de mulțumire pentru ajutor.

– Da, mătușico, îi spune băiatul mai mare.

Așa se spune de obicei unei femei mai în vârstă, dar Marina de-abia rezistă nevoii de a-l îmbrățișa.

– Bun. Atunci, rămâne așa.

Verde. Cuvântul e prea slab pentru a desc ie acest lucru.

Pe moment, uită că s-a pierdut, că este slăbită și înfrigurată, iar tălpile picioarelor îi sunt umflate. Prinde o frunză între degetul mare și cel arătător și o ridică. Este uluitor de frumoasă, prima frunză verde și nouă din lume, în care lucește încă lumina creației. O studiază. Timpul se retrage și ea plutește în spatele lui, total și complet absorbită de această viziune. Cine știe cât timp a trecut? E dincolo de tirania timpului. Dmitri a lăsat-o odată într-un scaun lângă fereastră și când s-a întors a găsit-o vrăjită de dansul firicelelor de praf într-o rază de soare din după-amiaza târzie. A spus că a spălat trei mașini de rufe în timpul care ei i s-a părut a fi o secundă.

Această eroziune înceată a sinelui are compensațiile ei. Uitând asociațiile care i-ar putea întuneca viziunea, se uită la o frunză ca și cum ar vedea-o pentru prima oară. Deși rațiunea îi spune altceva, n-a mai

văzut niciodată un asemenea verde. Este fenomenal. În fiecare zi, lumea se împrospătează din nou, sfântă, iar ea îi absoarbe întreaga intensitate crudă, precum un copil mic. Simte că-i înfloreşte ceva în piept – bucurie sau mâhnire, în cele din urmă sunt inseparabile. Lumea e atât de profund frumoasă, în ciuda ororilor sale, încât îi va părea rău s-o părăsească.

Helen tot adoarme și se trezește, se cufundă în somn și după câteva momente se deșteaptă tresărind, de parc-ar fi în pericol de înec. Când cerul se luminează din nou, se uită la ceas. Au trecut douăzeci și șase de ore de când a început acțiunea, plus încă o oră sau două de când i-a dispărut mama în noapte. Se ridică încet, simțindu-și gâtul și membrele înțepenite. Dmitri este întins pe canapea, cu fața relaxată de somn, pieptul ridicându-se și coborând ritmic. Ca o mamă cu un nou-născut năzuros, alunecă încet de pe patul pliant și se furișează afară din cameră.

Cantina e aproape goală: nu au mai rămas decât un bărbat cu părul încărunțit, cu constituție vânjoasă de om care merge mult pe jos, în care-l recunoaște pe coordonatorul acțiunii, și Mike, care e întins pe o banchetă îngustă, cu ochii închiși. Își dă seama că el e acolo de aproape o zi întreagă și se întreabă dacă-l așteaptă cineva acasă. Nu-l trezește, ci îl întreabă pe coordonator dacă are vești. Acesta clatină însă din cap, cu o expresie plină de compasiune.

– Îmi pare rău că nu-ți pot spune altceva. Dar echipa e foarte bună. Și temperatura a rămas destul de ridicată azi-noapte. Cred că avem destule motive să fim încrezători. Apoi, o privește fix și adaugă: Mi s-a spus că doamna e rezistentă. Abia aștept s-o cunosc.

Lui Helen i se înmoaie inima și i se umple de toată recunoștința din lume.

– Vă mulțumesc, îi răspunde cu voce gâtuită. Cam puține cuvinte, dar el acceptă cu o înclinare a capului.

Se plimbă pe culoarele întunecate, pline cu dulapuri și casete cu trofee și se uită și prin clasele goale. La capătul holului dă de sala de artă. Găsește întrerupătorul și câteva șiruri de tuburi fluorescente bolborosesc și se trezesc la viață. În sala industrială, cu podeaua acoperită de linoleum și mesele pătate cu vopsele, cu rafturile din metal și cu roata grea de olărie într-un colț, e ceva extraordinar de reconfortant și familiar. Proiectele artistice ale elevilor sunt lipite pe zidurile de beton. Înconjoară sala, cercetând diferitele lucrări – un colaj, mai multe fotografii din reviste și sloganuri, alături de bilețele cu prețul cerut, alt pastel, douăzeci de versiuni ale aceluiași bol cu fructe. Toate arată gama variată a începătorilor, de la desenele îngrijite ale celor mai buni elevi, conștienți de talentul lor, până la cei ale căror vase diforme și fructe mâzgălite sunt aproape toate sfidător de stângace și de lipsite de îndemânare.

Singurele ei calificative de foarte bine au fost la orele de artă, spre nemulţumirea părinţilor şi a profesorilor pe care-i avusese şi fratele ei, care se aşteptau să regăsească strălucirea acestuia şi la sora lui mai mică. Ea, în schimb, a fost cât se poate de normală. Îşi făcea temele şi respecta termenele, pentru că a face mai puţin decât atât era de neconceput în familia ei, dar se evidenţia doar la orele de artă, un domeniu în care Andrei n-o concura. Doamna Hanson, proaspăt divorţată, cu obrajii supţi, care le preda ceramica, a încurajat-o pe Helen, dându-i chiar lecţii în particular după şcoală, după ce fata îşi termina toate cursurile opţionale. Era o sală destul de asemănătoare cu asta, în care, ca adolescentă, a fost foarte fericită.

Într-un dulap descuiat, Helen găseşte un teanc de hârtie şi o cutie cu cărbune de desen. Se aşază la una dintre mese şi lasă cărbunele în voia lui pe foaia de hârtie goală, umplând câteva coli doar cu trăsături negre şi furioase, lăsând emoţiile să i se scurgă prin braţ. După o vreme, mişcările mâinii se mai potolesc şi pe o foaie curată începe să mişte cărbunele mai şovăielnic, mai explorativ. Închide ochii, îi redeschide şi, cu mai multă încredere, trage o linie lungă, sinuoasă.

Pe hârtie apare capul unei tinere femei. E aşezată în semiprofil, cu bărbia uşor ridicată şi ochii privind melancolic undeva sus, în stânga privitorului. Părul îi este ridicat la spate, dezvăluindu-i gâtul delicat şi

un guler rotund și simplu. Este dureros de frumoasă, ca acordurile unui violoncel.

E o imagine îngropată adânc în memoria lui Helen, la fel ca anumite ilustrații vag tulburătoare din cărțile copilăriei. O veche fotografie botită într-o ramă de argint de pe comoda părinților ei, făcută într-un studio, prin anii '30. I s-a spus că e mama ei, unica imagine care a supraviețuit războiului, deși fata din poză nu semăna deloc cu adevărata mamă a lui Helen. În afară de faptul că e imposibil de tânără, fata avea o expresie pe care Helen n-o recunoștea, iar ochii negri îi erau blânzi și romantici ca ai unui poet. Nu credea neapărat că părinții o mint, dar nici nu putea suprapune această fată în sepia peste femeia voinică, îmbrăcată în capoate otova care gătea ficat cu ceapă și călca panglicile de la pachetele cu cadouri pentru a le refolosi. Poate că n-o ajuta pe ea imaginația.

Acum însă, privind această refacere a fotografiei, Helen recunoaște câteva trăsături evidente, pometii lați ai obrajilor și linia fermă a gurii tinerei femei, trăsături care dau spuselor părinților ei o stranie impresie de adevăr. Chiar nu poate să-și vadă mama așa, dar ar putea fi o rudă mai tânără pe care-a pierdut-o.

Helen găsește în dulap un spray fixativ pe care-l folosește ca să nu curgă cărbunele. Apoi ia o altă foaie și începe din nou, schițând forma unui cap, curba

unui umăr. Apare conturul vag al altui cap, înclinat la același unghi ca și primul.

Este expertă în a lucra din memorie. Și-a desenat tot timpul băieții, încă de când erau sugari. Când au mai crescut și au refuzat să mai stea, a continuat pe furiș, memorându-le trăsăturile și punându-le pe hârtie mai târziu. Uneori o surprindeau privindu-i prea insistent și mormăiau nerăbdători: „Nu ne mai desena, mami."

Dar nu și-a desenat niciodată mama, nici n-a privit-o vreodată cu intenția de a o desena, și e mai greu decât s-ar fi așteptat. Fața mamei e atât de familiară, încât nici n-o mai vede. Lasă prima schiță și începe alta, apoi alta. Apare încet o față care seamănă cu cea a mamei, deși e prea tânără, trăsăturile sunt prea puternice. Cu degetul mic, Helen îndulcește linia maxilarului într-o umbră și trage pete de cărbune pe gât. Apoi pune un văl de hașuri delicate în jurul ochilor și al gurii, adaugă trăsături fine, părul care se ridică precum un fum alb de pe scalpul mamei.

Desenul e gata, dar tot nu reușește s-o „prindă" pe mama ei. Helen îl privește și e vag nemulțumită.

Afară se aud voci. Se întoarce o echipă de căutare, sunt vreo zece oameni care abia își mai trag picioarele prin curte. Nu aude ce spun, dar trupurile lor exprimă o oboseală puternică. În timp ce se uită, în

aleea circulară de acces se oprește dubița bisericii din care mai coboară un grup.

Scapă cărbunele din mână și, lăsând desenul, o ia la fugă spre biroul de consiliere, cu inima bătând să-i spargă pieptul. N-ar fi trebuit să plece, ar fi trebuit să fie acolo, cu tatăl ei. Ușa este deschisă, dar el nu mai e, a plecat.

Oamenii se îndreaptă spre cantină, își scot rucsacurile, beau apă cu lăcomie, se așază pe podea, își scot încălțările.

Întreabă prima persoană pe care-o vede ce s-a întâmplat.

– Au găsit-o. Trăiește.

N-a plâns deloc de când a început această poveste, dar acum se luptă cu lacrimile care-i șiroiesc pe obraji.

– Credeam...

Cu un sunet gutural, ceva se rupe în ea și începe să dea afară, prin suspine, toată amărăciunea acumulată de ani de zile, cu pieptul zbătându-i-se, preaplin.

Sunt probabil peste treizeci de băieți și câțiva superiori, bătrâni uscățivi în uniforme decolorate. Marina i-a adunat pe palierul Scării Iordan, așa cum făcea și înainte de război, dar de această dată a adus și două lămpi cu kerosen.

– Bine ați venit la Muzeul de Stat din Leningrad, cunoscut mai ales sub numele de Ermitaj, le spune ea. În fiecare an, pe această scară trec peste un milion de vizitatori. Scara a fost proiectată de arhitectul Francesco Bartolomeo Rastrelli în secolul al XVIII-lea. Observați bogăția de muluri aurite, *somptuozitatea*... murmură ea și își pleacă ochii spre dușumea. Treptele sunt murdare de fulgii de vopsea căzuți din tavan.

Scara, pe vremuri plină de lumină, e mohorâtă. În martie, o bombă a făcut țăndări toate geamurile, iar în locul lor s-a pus placaj. Oglinzile sunt încețoșate de umezeală, aurul de pe grilaj s-a înnegrit și a început să se cojească, scoțând la iveală metalul ruginit de dedesubt. Marina observă că norii olimpieni pictați pe tavan sunt aproape negri.

Când începe să vorbească din nou, vocea îi este mai moale și mai nesigură.

– Războiul a schimbat multe... Se uită de la o figură la alta. Oamenii așteaptă. Vă pot arăta ce mai este încă aici, dar va trebui să vă folosiți imaginația pentru a vedea sălile așa cum erau înainte. Scara aceasta – și lovește ușor balustrada din marmură – a fost superbă. Era ca o scară din povești. Vă aduceți aminte când Cenușăreasa a fugit de la bal și i-a căzut condurul din sticlă? Nu seamănă cu scara unde și-ar fi putut pierde pantofiorul? Iar pe tavan..., le arată ea în sus. Sigur, e foarte întuneric, dar dacă priviți acolo poate că reușiți să vedeți zeițele și zeii greci care se uită în jos, la noi.

Băieții scrutează întunericul de deasupra, cu ochii pe jumătate închiși, încercând să zărească siluetele.

– Îi vedeți? Acolo e Zeus cu fulgerele. Nu?

Și concepe pe moment un tur nou pentru băieți și pentru profesorii lor, începând cu ceea ce a mai rămas în muzeul gol.

– Urmați-mă, le spune, și stați aproape de mine sau de căpitan. E periculos în întuneric dacă nu știi drumul.

Îi conduce în Galeria Rastrelli, înainte vreme o construcție elaborată de arcade și lumini, acum doar un labirint întunecat plin cu stive de lăzi, obiectele de artă destinate celui de-al treilea tren care n-a mai

reuşit să părăsească oraşul, la începutul războiului. O iau la stânga prin Sala de Artă egipteană, trecând printre două sarcofage impozante din granit negru, iar de aici coboară pe o scară îngustă de serviciu în pivniţă.

– Fiţi atenţi unde călcaţi, zise ea să le atragă atenţia. Aici e depozitul de statui de artă apuseană. Şi ridică lanterna pentru a le arăta o încăpere cu tavanul jos, plină de îngeri şi de nimfe din marmură, de senatori romani şi de regine. Au fost aduse aici ca să nu fie distruse de bombe. Statuile sunt aranjate în şiruri, cu faţa în aceeaşi direcţie, cele de pe piedestaluri în spate, busturile jos, în faţă. O tânără femeie gânditoare, cu mâna la obraz, e aşezată lângă un impunător erou de război; bustul unui roman chipeş priveşte peste capul unei fecioare. Un satir stă tolănit în primul rând. În lumina lămpii de kerosen, par nişte spectatori dintr-o sală de cinematograf, care se uită la un film mut.

Băieţii intră pe rând în sala mică şi se uită la statui.

– Cine e aceea din al doilea rând? îi întreabă ea.

– Ecaterina cea Mare, răspund ei în cor.

– Iar aici e Afrodita. Şi Cupidon.

Trec pe sub Grădinile Suspendate şi ajung în clădirea Noului Ermitaj, unde îi adună în semicerc sub buza unei vaze uriaşe care domină mijlocul încăperii. Vaza e cu mult mai înaltă decât ei.

– Iată vaza Kolivan. Este din jasp verde şi este considerată cel mai frumos exemplu de sculptură rusă

în piatră. Artizanii de la Uzinele de Gravură din Kolivan au creat-o special pentru una din sălile de sus, dar sunt nouăsprezece tone de jasp verde și s-a considerat că e prea grea pentru a fi pusă acolo. „Poate c-ar fi mai bine s-o lăsăm aici", au zis ei. Iar acum, se scurge tot timpul în ea apa infiltrată și în fiecare zi cei care lucrează aici trebuie să se urce pe o scară și s-o scoată afară. Ne gândeam s-o transformăm într-o scăldătoare mare pentru păsări, glumește ea.

Băieții o privesc solemn și dau din cap, de parcă ar fi o soluție rezonabilă.

Sunt foarte serioși, chiar și cei mai mici. La început, Marina se întreabă dacă nu se plictisesc, dar nu se agită, nu șușotesc și nici nu-și dau coate pe furiș, cum fac de obicei băieții. Când Marina le vorbește, o ascultă cu atenție, absorbind totul, cu ochii lor rotunzi și adânci. Au văzut și așa prea multe până la acea vârstă fragedă, iar acest lucru le-a imprimat o anumită lentoare, parc-ar fi bântuiți. Oricum, așa ceva n-au mai văzut și ochii li se măresc la fiecare nouă minune.

O urmează prin Holul Jupiter, întunecat, plin de sute de vaze din metale și pietre prețioase, prezidat de impunătoarea statuie din aur și marmură a lui Jupiter. Parcă ar fi sub apă, cu lumina tăcută filtrată printre cele câteva geamuri rămase nesparte imediat sub tavan, în care se reflectă pereții din piatră verde.

– Pereții sunt făcuți din marmură artificială, îi informează ea, printr-un proces special de amestecare a prafului de marmură cu beton și vopsea. În fiecare sală de aici, de jos, pereții au altă culoare: aici sunt roz – le arată când trec prin Curtea Veche –, iar aici, sus, în Holul lui Dionysos, de culoarea coralului. E o sală minunată. Ai impresia că te afli în pântecele mamei... roșu, întuneric și apărat. Mai vreți să vedeți?

Băieții dau din cap, tăcuți, dar cu entuziasm.

– Sunteți foarte generoasă, tovarășă, spune căpitanul, un bărbat mai în vârstă, îmbrăcat într-o haină cu guler de blană. Dar nu vrem să vă suprasolicităm, în situația dumneavoastră.

Îi asigură că nu e deloc obosită și, culmea, chiar spune adevărul. Se simte în stare să străbată toate sălile muzeului dacă ei vor s-o urmeze. Sunt atâtea lucruri pe care vrea să le arate. Așa că îi conduce pe Scara Principală, spre galeria de pictură de la primul etaj, ridicând lanterna ca să le lumineze drumul. Pașii lor pe parchet stârnesc ecouri. Șiruri de rame aurite străjuiesc pereții goi.

– Aici este partea din muzeu care-mi place cel mai mult, deși e greu să vă dați seama de ce. De acum încolo, trebuie să vă bazați numai pe imaginație.

Intră cu toții în Sala Rubens și se opresc în fața unei rame goale. Băieții privesc stânjeniți. Inspirând adânc, invocă în tăcere imaginea. Treptat, doar pentru ea,

în ramă ia formă un tablou. E opera lui Rubens înfățișând-o pe Andromeda salvată de războinicul Perseu. Un minunat cal înaripat apare încet pe peretele verde, în interiorul ramei. Apoi capul decapitat al gorgonei și gura căscată a monstrului marin în prim-plan. Asta-i va interesa pe băieți, decide ea.

Începe să le facă schița tabloului. Pornește din stânga, le-o descrie pe frumoasa prințesă, care, timidă, își acoperă părțile intime cu o mână și are ochii plecați în fața îndrăgostitului Perseu.

– Este prințesă și urma să fie sacrificată unui monstru marin. Din întâmplare, Perseu zbura chiar atunci deasupra mării, pe calul său înaripat, după ce-o ucisese pe gorgona cea rea, al cărei cap este aici, pe scutul său. Capul e încă viu și are o expresie îngrozită. Se strâmbă îngrozitor. Așa..., le arată ea cum. Perseu s-a uitat în jos și a văzut-o pe frumoasa Andromeda înlănțuită de o stâncă. S-a îndrăgostit imediat de ea. Aici, în partea de jos a tabloului, este monstrul mort. E verde și foarte urât și are ochii bulbucați.

În timp ce vorbește, vede că mai ales un băiat e transpus și s-a îmbujorat. Prinde curaj. Îi roagă să-și imagineze îngerul care așază o coroană pe capul eroului și micuții îngerași, *putti*, care participă la scenă. Ei o înveșmântează pe tânăra modestă și țin frâiele lui Pegas, calul înaripat.

– Mai ales îngerașul acesta se teme să nu fie călcat în picioare. Pegas e un cal foarte iute. Lucește și freamătă, scapără din copite. Are aripi albe uriașe și e gata să-și ia zborul. Simți acest lucru. De altfel, întregul tablou e în mișcare. Ai sentimentul că dacă întorci capul, și apoi revii, vei vedea altceva.

Pleacă mai departe, dar vede că unul dintre băieții mai mici a rămas în urmă și își mișcă repede capul înainte și înapoi de parcă ar fi gata să zărească ceva dacă e destul de rapid.

Trece pe lângă câteva rame, apoi ridică din nou lanterna.

– Aici e locul unde se afla tabloul *Bacchus*. Știți cine a fost?

Un băiat spune că a fost zeul vinului, la romani.

– Așa e. Deci, această pictură este dedicată băuturii. Bacchus ține în mână un pocal imens din aur, care îi este umplut de o bacantă. Bacantele sunt însoțitoarele sale. Și chiar sub pocal, aici, e un Cupidon mic în gura căruia curge vinul vărsat, iar altul, aici, care urinează. Vede cum un băiat își ascunde zâmbetul. Aici e Pan, care își toarnă un șuvoi de vin în gură. Toți sunt foarte beți. Uitați-vă, și leopardul e beat. Apoi se corectează. În tablou, mai este și un leopard, chiar aici, sub picioarele lui Bacchus, și molfăie niște viță-de-vie, ca un pisoi beat.

De obicei, Bacchus este înfățișat ca un tânăr zvelt și frumos, dar Rubens l-a pictat foarte gras. Imaginați-vă un bărbat gol, foarte gras, cu suluri de grăsime pe abdomenul uriaș. Rubens a pictat tabloul spre sfârșitul vieții, când era atât de bolnav de gută încât de-abia mai putea să țină pensula.

Băieții schimbă între ei priviri.

– Scuzați-mă, tovarășă, dar ce-i aia gută?

Bineînțeles că acești copii n-au auzit niciodată de așa ceva.

– Este boala burgheziei decadente, provocată de prea mult vin și mâncare grasă. Și Ecaterina cea Mare a avut gută. Se umflă extremitățile și devin dureroase. Aici, Rubens l-a făcut și pe Bacchus cu gută. E așezat pe un butoi, pentru că are degetele de la picioare prea umflate și trebuie să stea jos.

Unul dintre băieți ridică mâna.

– Și tovarășa lui e în pielea goală? întreabă el.

– Nu, răspunde Marina serioasă. I se vede doar un sân, dar e o întrebare foarte bună, pentru că majoritatea femeilor lui Rubens sunt goale. E maestrul de necontestat al reproducerii pielii, care pare reală în pictura lui, și este, așadar, celebru pentru nudurile sale.

– Sunt drăguțe? întreabă un băiat.

– Eu cred că sunt chiar frumoase.

Mai încolo, le arată pe Venus și Cibela, iar băieții se concentrează intens de parcă ar vrea să le apară femeile goale.

În sala următoare, se oprește în fața altei rame goale.

– Oh, asta-mi place foarte mult. Se numește *Sfântul Luca desenând-o pe Fecioară*. Sunt atâtea tablouri cu Fecioara în muzeu, dar acesta e chiar deosebit, pentru că nu se referă neapărat la ea, ci mai mult la artist și la artă.

Cei care l-au angajat pe van der Weyden au comandat un tablou oficial pentru breasla lor, care era un fel de sindicat. „Fă-ne un tablou cu Madona", i-au spus ei. Aici, în stânga, este Maria cu pruncul în brațe.

Și Marina le descrie o femeie în negru, într-o rochie simplă, având cam aceeași culoare cu fundalul întunecat.

– Artistul n-a vrut însă să picteze încă o Fecioară, pentru că tema era destul de banală, așa că, în mod iscusit, s-a introdus și pe el în tablou ca Sfântul Luca, patronul artiștilor. Un sfânt patron, adaugă ea, este o persoană care a murit și căruia credincioșii i se roagă pentru ajutor. Și schițează cu mâna pe spațiul din dreapta, pe care-l ocupa figura. Este aici, cu o pânză mică și cu o pensulă. Și nu numai că s-a pictat în tablou, dar van der Weyden este îmbrăcat în roșu strălucitor din cap până-n picioare. Așa că privirea noastră se îndreaptă mai degrabă spre el decât spre Maria.

Apoi ochii ni se mută aici, spre mijlocul tabloului. Vedeți siluetele acestea două mai mici din fundal?

Își dă seama că arată spre un pătrat gol, dar băieții și profesorii lor se concentrează total asupra punctului spre care și-a îndreptat ea privirea.

– Aici sunt două siluete, un bărbat și o femeie. Stau afară, dincolo de atelierul în care artistul își pictează modelul, și nu se uită la privitor, ci la peisajul din spate. Sunt așezați între doi stâlpi întunecați care se deschid spre un peisaj plin de lumină. Privirea noastră o urmărește pe a lor spre un râu liniștit, care curge printr-un frumos oraș medieval, spre orizontul calm, luminos.

Pătrunsă de această viziune, tace un moment. Toți privesc peretele în tăcere.

– Așadar, reia ea, artistul ne spune că acest tablou nu e dedicat neapărat Madonei. Adevăratul miracol este pictura în sine, care ne ridică și ne transpune în această lume magică.

Pornește mai departe, întorcându-se prin aceleași săli.

– O să vă mai arăt ceva minunat, le promite.

Îi duce repede prin Sala Snyders, goală, amintindu-și și alungând apoi din memorie, cu regret, pânză după pânză. Sunt minunate – enorme scene de piață cu mormane amețitoare de pește și coșuri de legume –, dar ar fi o cruzime să descrie asemenea tablouri unor

băieți înfometați. La fel sare și peste ramele care încadrau naturile moarte ale lui Fyt, cu aranjamentele artistice de vânat și fructe lucitoare.

Intră apoi într-un culoar întunecos, luminat doar de lampa cu kerosen a Marinei. La începutul războiului, arcadele închise cu sticlă ale loggiei lui Rafael, acoperite cu fresce minunate pe întreaga suprafață, au fost bătute în scânduri pe interior și înfundate cu saci de nisip până în partea de sus. Frescele au rămas însă pe loc și, pe măsură ce înaintează prin tunelul întunecat, din umbră se desprind imagini fantastice, tremurând în lumina slabă și retrăgându-se apoi din nou. Veveriițe pictate se cațără pe coloanele decorate cu suluri elaborate de frunze de stejar. Atleți greci în diferite poziții ocupă medalioanele de pe pereți.

– Această loggia are cinci sute de ani și este copia exactă a originalului de la Vatican, care a fost pictat de Rafael și de ucenicii lui. E un stil de ornamentație care a existat în Roma clasică și se numește grotesc.

Fiecare suprafață e acoperită cu animale și fructe, cu făpturi reale sau imaginare – un porc-spinos, o cioară, un unicorn și un satir, capete de lei, cai cu călăreți și îngeri înaripați –, o enciclopedie ilustrată a lumii. Lumina lămpii licărește în oglinzile ca niște ape întunecate pe lângă care trec și din care răsar propriile lor imagini. Deasupra, într-o succesiune de bolți, se deslușesc vag scene biblice întunecate ca marea.

La capătul loggiei se află o altă sală golită. Îi adună în semicerc, în fața unui șir de panouri independente.

– Aici era una dintre cele mai valoroase picturi din colecția Ermitajului. Este vorba de *Sfânta familie* și a fost pictată de Rafael, le spune Marina privind intens panoul. Nu știu dacă voi reuși să-l prezint așa cum se cuvine, recunoaște ea. Tabloul e atât de minunat pentru că Rafael a luat aceste personaje mitice, Fecioara Maria, Iosif și Iisus copil, și le-a reimaginat ca pe niște oameni reali, o adevărată familie. Fiind reali, nu sunt auriți, nici perfecți. Așa că a realizat un portret de familie destul de melancolic. Într-o parte, le spune ea arătându-le, o avem pe Maria. Este frumoasă, dar foarte distantă și candidă. Iar alături, este Iosif, care e mult mai în vârstă. Se sprijină pe toiag și pare destul de șubred. Între ei – Marina arată exact mijlocul pătratului gol – în poala mamei sale, este Iisus copil. E băiatul mamei. Se uită la Iosif cu teamă și întinde brațele spre mama. Cred că expresia lui Iosif e una de dezamăgire resemnată, cea a unui tată al cărui copil o preferă pe mama.

Băieții se uită la pătratul arătat, cu ochii ațintiți în gol și visători.

– Au halouri, murmură un băiat mai mare.

– Da, au, răspunde Marina luată un pic prin surprindere. Ai mai fost aici? îl întreabă ea.

– Nu, tovarășă, murmură el plecându-și ochii. Doar că... și arată spre locul înrămat, nefiind în stare să-și termine propoziția.

Marina e nedumerită, dar continuă.

– La început, nici nu observi halourile, dar sunt acolo, fine ca niște corzi de pian. Rafael vrea parcă să ne spună că ceea ce-i diferențiază de orice altă familie e aproape invizibil. Am putea fi noi. Iar aici se afla Madona Conestabile a lui Rafael.

Și îi conduce spre un alt panou, acesta foarte decorat și aurit, ca bolta avanscenei unui teatru vechi. Doar că în centru, unde ar trebui să fie scena, nu se află nimic, decât un pătrat înnegrit de vopsea.

– Madona Conestabile a fost unul dintre cele trei tablouri împachetate cu rame cu tot. Ceea ce e destul de rău pentru noi, pentru că și rama era foarte frumoasă și măiestrit lucrată.

Și le descrie rama, apoi trece la pânza rotundă din mijloc.

– Întreaga pictură este astfel aranjată încât să intre în cerc. Capul Madonei este ușor înclinat – Marina le arată întorcându-și un pic bărbia –, iar malul lacului și munții din depărtare se curbează spre centru.

Vede însă ceva care i-a scăpat până acum privirii. Este foarte vag, dar i se pare că mai există o față plutind pe cer, chiar în stânga Fecioarei.

O descrie pe Madona din fața ei, cât e de mică, delicat colorată, într-o poziție oficială, dreaptă, cum ochii cu pleoape grele sunt depărtați și liniștiți. Și felul în care Pruncul pare să citească din cartea de rugăciuni deschisă din mâna Mariei.

– Bineînțeles că explicația logică e că El e doar atras de carte, cum sunt toți copilașii. Dar contemporanii lui Rafael vedeau altfel lucrurile. Ei ar fi văzut în asta o minune.

În stânga, în interiorul ramei, este conturul palid al unui alt copil, care nu se află în pictură. Parcă ar vedea dublu, ca și cum i s-ar întuneca memoria. Marina își amintește că profesorii ei de la școală vorbeau despre un fenomen numit *pentimento*. Pictorii săraci refoloseau uneori pânzele, acoperind pictura anterioară cu un strat de pigment peste care pictau altceva. Cu timpul, pe măsură ce uleiurile se învecheau, apărea vechea imagine, ca o stafie, sub cea nouă. De sub faldurile fustei unei femei se ițea un ochi, pe un cer albastru, fără nori, plutea câte-un fruct. Se întreabă dacă nu cumva Rafael a mai folosit această pânză înainte de a picta Madona Conestabile.

În fața ochilor îi apare o a doua Madonă, apoi trei copii mici ale căror imagini se suprapun ca niște năluci. Unul dintre ei ține în mână două bețe legate în formă de cruce. Șocată, Marina își dă imediat seama ce vede. Este Alba Madona al lui Rafael, cea care a

dispărut, exact așa cum i-a descris-o Ania. Întinde mâna să atingă pânza, dar acolo nu se află nimic în afară de panou.

– Vedeți? se întoarce ea spre băieți, radioasă.

Dincolo de ei, vede alte tablouri în sălile cu luminatoare. Priveliștea se umple de culoare și imagini.

Se strecoară repede pe ușă, făcându-le semn s-o urmeze. Sala este ca o peșteră, iar lumina lămpii nu ajunge în celălalt capăt. Sus, tavanul boltit se pierde în negru, iar din întuneric vine picurarea neîntreruptă de apă care cade pe apă, fiecare picătură stârnind ecouri în abis. În afară de ramele enorme aliniate pe pereți, vasta încăpere e goală.

– Uitați-vă aici. Și le prezintă în detaliu o scenă dramatică, trei femei surprinse de un înger lângă un mormânt deschis. Apoi le descrie un alt tablou reprezentând-o pe Fecioară ridicată la cer. Apoi un altul, convertirea lui Saul. În timp ce vorbește, în interiorul giganticelor rame, apar imagini. Tablourile clocotesc de ceruri de furtună și emoție vibrantă, și în timp ce Marina pictează scenele prin gesturi, lanterna se leagănă, aruncând săgeți sălbatice de lumină pe pereți. Din umbră apar figuri, cu hainele fluturând, cu mâinile ridicate a mirare.

– Toate astea sunt ale voastre, tovarăși, le spune Marina. Vedeți? E în extaz. Vocea îi tremură, dar ochii îi sunt strălucitori și liniștiți. Totul e al vostru.

Din întuneric ies încântătoare țâșniri de culoare care se transformă în imagini – tablouri care se aflau în alte părți din muzeu, tablouri pe care și le amintește și altele de care a auzit doar. Încăperea se umple de femei, copii, sfinți și zeițe, iar băieții șoptesc între ei. Arată cu degetele ramele de pe perete, tablourile care se înghesuie în lumina lămpii. Căpitanul plânge. Se uită și el la perete, ștergându-și ochii.

– Uitați-vă, exclamă el fără a se adresa cuiva anume. Ați mai văzut vreodată ceva atât de frumos? Și arată spre un punct din perete, la nivelul ochilor. Este Madona lui Giampetrino, care se uită exact la ei.

Peste câțiva ani, când trupul Marinei își va afla încet-încet liniștea, Helen nu va simți mâhnire, ci doar o detașare tăcută, de parcă ar aștepta autobuzul – e târziu și e obosită, dar nu trebuie să meargă undeva anume, și când ajunge, ajunge. Ea, și Andrei, și Naureen, și nepoții și-au luat de mult rămas-bun, iar Marina a plecat, deși nimeni nu e în stare să spună când s-a întâmplat acest lucru, ci doar că la un moment dat ea n-a mai fost acolo. S-a terminat totul, în afară de așteptare.

În timp ce așteaptă, stând pe marginea patului mamei sale și ascultându-i respirația șuierătoare, Helen termină încă o schiță a acesteia, ceea ce face din când în când să-i treacă timpul. La un moment dat a crezut că ar putea descoperi „cheia" mamei ei dacă ar reuși să-i prindă corect asemănarea, dar și-a dat seama apoi că misterele altei persoane nu fac decât să se adâncească, cu cât le privești mai mult.

Ultima dată când a desenat-o, mama ei mai vorbea încă. Din când în când. A rugat-o să-i arate ce desenează,

dar când Helen a întors blocul, şi-a privit portretul fără să-l recunoască. Nu era la nivelul artistic al lui Helen, dar nici Marina nu mai ştia cine e Helen. I-a spus Nadejda. Şi Andrei îşi pierduse identitatea, fiul ei devenind altcineva, un pretendent imaginar cu care flirta fără ruşine. Doar fotografiile vechi cu ea şi cu Dmitri păreau să-i stârnească un semn de recunoaştere. Helen a scos din comodă fotografia boţită a Marinei, făcută în Rusia, şi i-a arătat-o.

Marina s-a uitat mult la ea, cu figura concentrată, asemenea unei măşti.

– Mi se pare cunoscută, i-a spus ea lui Helen. Ştii cine e?

– Nu prea. Poate-mi povesteşti tu.

– Cred că e o Madonă, îi spune Marina. Da nu sunt sigură. Erau atâtea.

Ar fi tentant să găsească un sens, deşi s-ar putea să nu existe niciunul. Adesea, comentariile făcute de Marina, cu faţa total inexpresivă, păreau să poarte gravul adevăr al iluminării zen, iar familia le repeta, căutându-le posibilele sensuri, scoţându-şi-le apoi din minte. Rămâne însă întotdeauna năzuinţa de a crede.

În dimineaţa aceea de pe insula Drake, muncitorul cu coadă de cal de pe acoperiş a găsit-o pe Marina cuibărită în şemineul unei vile în construcţie, pe Canalul Bluff. Era luni dimineaţa şi lipsise aproape treizeci de ore.

Tânărul a povestit mai târziu că, la început, a crezut că Marina e moartă. Arăta exact ca o stafie dintr-un film de groază, cu fața cenușie, îmbrăcată într-o cămașă de noapte din bumbac, murdară. Dar când a atins-o pe umăr, a deschis ochii și a început să mormăie. La început s-a gândit c-a avut un accident vascular, dar și-a dat seama apoi că vorbea într-o limbă străină. A spus și el ceva în spaniolă – o tâmpenie, a recunoscut, dar intrase în panică și era singura limbă străină pe care-o știa –, apoi i-a făcut semn să stea jos și a fugit la camion să cheme ajutoare. Auzise despre doamna în vârstă care se pierduse în weekend și s-a gândit că s-ar putea să fie ea. Doar nu dai în fiecare zi peste o cucoană bătrână în cămașă de noapte, i-a lămurit el. Așa că l-a sunat pe șerif, apoi a scos din cabină o cămașă flaușată și un termos cu ceai de plante. A ajutat-o să-și pună cămașa și să bea puțin ceai și după asta a arătat un pic mai bine, era cam amețită, dar zâmbitoare. A început să se uită de jur împrejur și să arate cu mâna, mai întâi într-o direcție, apoi în alta și să spună ceva. S-a uitat și el, dar nu era nimic de văzut, doar cherestea și grinzi, scheletul casei, și copacii dedesubt. Tânărul a ridicat din umeri și a zis *No comprende*, dar era insistentă și tot repeta la nesfârșit două cuvinte. S-a ridicat în picioare, ținându-se de brațul lui, și a început să-l conducă prin cameră, oprindu-se des și arătându-i. Își aduce aminte că era

îngrijorat pentru că doamna era desculță și erau peste tot cuie și așchii de lemn. „Uitați-vă cu atenție", i-a spus el, iar ea a dat din cap, ochii au început să-i strălucească și a spus și ea „Uitați-vă".

– Uitați-vă? a repetat el.

– Uitați-vă, i-a răspuns și i-a arătat. E frumos, nu?

– Ce era frumos? l-a întrebat Helen nedumerită pe tânăr.

– Totul. Era uluitor. Vederea spre strâmtoare e mortală, dar ea arăta tot, știți, copacul uscat din curtea din spate, fâșiile de lumină care pătrundeau prin acoperișul din garaj. Tânărul a devenit foarte serios. Ca și cum ar fi spus că totul e minunat.

Doctorul i-a spus că Marina e în șoc, dar Helen a preferat explicația tânărului.

– Ar fi trebuit să fiți acolo, a insistat el. Îmi arăta lumea.

MULȚUMIRI

Multă lume m-a ajutat să duc la bun sfârșit această carte. Dragostea de-o viață dintre bunicii mei și lupta lor cu maladia Alzheimer mi-au oferit inspirația inițială. Îi sunt recunoscătoare lui Clifford Paul Fetters, primul și cel mai bun cititor al meu, care nu s-a îndoit niciodată de mine, și părinților, Beverly Taylor și Ed Dean, pentru dragostea lor și pentru sprijinul financiar. Le adresez mulțumiri lui Stuart Gibson, precum și ghizilor și cercetătorilor de la Muzeul de Stat Ermitaj care au răspuns cu atâta bunăvoință nesfârșitelor mele întrebări; lui Eric Kinzel și Ecaterinei Roslova-Kinzel pentru sfaturi legate de problemele rusești; Cynthiei White, lui Susan Rich și Lindei Wendling pentru lecturile lor generoase; lui Mark Elliot pentru informații asupra repatrierii sovietice; șerifului Bill Cumming din districtul San Juan și ajutorului de șerif John Zerby pentru sfaturile date în legătură cu căutarea și salvarea persoanelor. Barbara Deming Memorial Fund mi-a oferit o bursă și votul de încredere la momentul potrivit. Le sunt profund îndatorată lui Claire Wachtel și tuturor oamenilor buni de la William Morrow pentru entuziasmul lor, dar mai ales agenților Marly Rusoff și Michael Radulescu, pentru că au votat cu inima. Și, în sfârșit, locuitorilor din Sankt-Petersburg, Rusia, pentru că umila mea intenție este ca această carte să le onoreze marea poveste.

915472

NOTA AUTOAREI

Chiar dacă personajele din acest roman sunt fictive, evenimentele din timpul războiului sunt extrase din documente istorice. Cei interesați să afle mai multe despre asediul Leningradului pot citi următoarele: *The 900 Days: The Siege of Leningrad* de Harrison E. Salisbury; *The Ordeal of Hermitage* de S.P. Varshavskii și *Writing the Siege of Leningrad: Women's Diaries, Memoirs, and Documentary Prose* de Cynthia Simmons și Nina Perlina. Muzeul de Stat Ermitaj are un website foarte cuprinzător (www.hermitagemuseum.org) care oferă informații istorice, reproduceri digitale ale colecției și vederi panoramice ale diverselor săli din muzeu.

„O poveste de dragoste de neuitat despre supraviețuirea prin puterea imaginației în cele mai tragice circumstanțe. Elegantă și poetică, o carte unică pe care ai vrea să o păstrezi doar pentru tine, dar nu poți să nu o împarți și cu ceilalți."

ISABEL ALLENDE

„Debra Dean combină trecutul și prezentul într-o proză la fel de valoroasă ca minunile Ermitajului. Un roman despre război, memorie și uitare, plin de dragoste și speranță."

BookPage

Odată cu asediul Leningradului, capodoperele neprețuite ale muzeului au fost transportate la o destinație secretă, pentru a fi în siguranță până la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Pe pereți rămăseseră doar ramele aurite, simbol al operelor ce aveau într-o zi să se întoarcă. Pentru a putea supraviețui bombardamentelor aviației germane, Marina, fost ghid la Muzeul Ermitaj, și-a construit un palat al memoriei, un Ermitaj privat, adăpostind toate capodoperele ce îi luminaseră viața.

Nemira Damen Tango

fm Europa
Un radio de milioane de români

ISBN 978-973-143-128-4

www.nemira.ro